ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛИМАР МАРГАРИТА ЮРІЇВНА

УДК 327.39(4:73)«2009/2017»(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

АМЕРИКАНСЬКИЙ ЧИННИК У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА БАРАКА ОБАМИ

Спеціальність 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

М. Ю. Лимар

Науковий керівник: Шевчук Олександр Володимирович, доктор політичних наук, професор

Миколаїв – 2019

АНОТАЦІЯ

Лимар М.Ю. Американський чинник у європейських інтеграційних процесах в період президентства Барака Обами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному дослідженню європейських інтеграційних процесів, зокрема, впливу американського чинника на процеси європейської консолідації за президентства Барака Обами. У дослідженні охарактеризовано ідейно-теоретичне підґрунтя інтеграційних процесів у Європі і трансатлантичних відносин; висвітлено детермінантну роль євроінтеграційних процесів у еволюції трансатлантичних відносин; визначено складові європейського напряму зовнішньої політики адміністрацій Б. Обами; розкрито економічну складову американсько-європейських відносин та фактор США у євроінтеграційних процесах; окреслено військово-оборонний вимір європейського співробітництва та чинник НАТО; розглянуто економічний аспект американсько-українських відносин в контексті євроінтеграції; висвітлено українсько-американське військово-оборонне співробітництво у 2010-х рр.

Наукова новизна полягає у здійсненні однієї з перших спроб різнопланового дослідження європейської політики президента Б. Обами й аналізу інтеграційних процесів на території Європи крізь призму американського впливу.

У першому розділі *«Теоретико-методологічна та джерельна база дослідження»* з'ясовано рівень вивченості проблеми у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Здійснено аналіз джерел за тематикою

дослідження. Розглянуто документи державних установ і тексти міждержавних угод, в яких прослідковується процес еволюції трансатлантичного співробітництва, створення та реорганізації ЄС, зокрема формування спільної або європейської політики безпеки та оборони (СПБО/ЄПБО), ствердження євроінтеграційного курсу України та розвиток американсько-українських відносин. Документи міжнародних організацій надали змогу дослідити процес консолідації ЄС і проаналізувати динаміку відносин ЄС-США та ЄС-НАТО. Серед аналітичних розвідок «мозкових центрів» вагоме місце займають публікації Служби досліджень Конгресу та вашингтонського Центру трансатлантичних відносин щодо загальної архітектури американсько-європейських зв'язків та її окремих ланок.

Окрім того, охарактеризовано теоретичні аспекти євроінтеграційних процесів, концептуальні засади американського лідерства, методологічні основи дисертаційного дослідження. Встановлено, що інтеграція є інструментом розбудови наднаціонального суспільства на засадах цивілізаційної і соціокультурної спорідненості та створення цілісного міжнародного простору. Доведено, що США беруть пряму або опосередковану участь у євроінтеграційних процесах, спираючись на ідеї звеличення англосаксонської раси та концепції світового лідерства США. Теоретичною основою формування інструментів зовнішньої політики за президентства Б. Обами визначено «розумну силу».

У другому розділі *«Європейські інтеграційні процеси та еволюція трансатлантичних відносин»* структуровано взаємозв'язок національних інтересів та прагнень США з європейськими інтеграційними трансформаціями. Зазначається, що США ще з середини XX ст. були зацікавлені в Європі як єдиному сильному партнері, проте мали намір контролювати євроінтеграційні процеси. Ключовим інструментом американського впливу стало НАТО. Визначено, що за президентства Б. Обами євроінтеграційні процеси мали місце у рамках трансатлантичної співпраці та характеризувалися поступовим поверненням до конструктивних

відносин із США.

Проаналізовано підвалини й основні напрями європейської політики Б. Обами. Визначено, що за час його першої каденції, зовнішньополітичний вектор було спрямовано у бік АТР. Разом з тим, Б. Обама неодноразово засвідчував прихильність до європейської спільноти у ході публічних звернень. Зовнішньополітичний курс США було продовжено у руслі посилення американського глобального лідерства (Стратегія національної безпеки 2010 р.). Зазначається, що до 2013 р. суттєвих змін у відносинах з ЄС не простежувалося, проте, період другої каденції Б. Обами надав трансатлантичним відносинам надію на реновацію, що втілилася у постійній функціональній співпраці. Стратегія національної безпеки США 2015 р. приділяє більше уваги європейському вектору з огляду на російсько-український конфлікт. США виступають за єдність Європи. Більше того, адміністрація Б. Обами активно переймалася справами Центрально-Східної Європи. Незважаючи на те, що трансатлантичний діалог за час Б. Обами мав подекуди контекстуальний характер через переважну декларативність європейської політики США, його можна назвати стабільним.

У третьому розділі *«Чинник США в європейських економічних відносинах»* розглянуто американсько-європейське економічне партнерство та доцільність угоди про ТТІП; проаналізовано рівень американсько-української економічної співпраці. Зазначається, що термін «трансатлантична економіка» має контекстуальне обмеження територіями США та країн-членів ЄС, які формують єдину систему на глобальному політико-економічному просторі.

Після завершення «холодної війни» реорганізація трансатлантичного партнерства було спробою зберегти американський вплив у Європі. Доведено, що розвиток та інституалізація транснаціональних економічних відносин сприяли згуртованості країн ЄС. За період президентства Б. Обами, США та Європа залишалися пріоритетними взаємозалежними ринками.

Встановлено, що період президентства Б. Обами не характеризувався

створенням нових економічних організацій або інститутів, через які США могли б активно впливати на політику ЄС. Разом з тим, трансатлантичний простір відзначався найбільшим товарообігом у світі. Визначено, що США є найважливішим торгівельно-інвестиційним партнером для ЄС. У 2013 р. між США та ЄС розпочався новий економічний діалог щодо укладання угоди про ТТІП, яка мала охопити всі провідні сфери торгівлі та ринки, що гарантувало б економікам ЄС та США більшу синергію в забезпеченні економічного зростання, науково-технічного та інноваційного розвитку, і створення численних робочих місць. З 2016 р. переговори призупинено або ж переведено у латентну фазу.

У дисертації зазначається, що до 2014 р., питання добробуту України не входило до кола першочергових інтересів США. Відносини було повернуто у рамки «стратегічного партнерства» з 2014 р., коли США спрямували зусилля на фінансову підтримку України з метою стабілізування ситуації та збереження її єдності як оплоту безпеки в Європі. У рамках програм USAID Україна отримала фінансову підтримку на реформи й адаптацію законодавства до стандартів ЄС.

У четвертому розділі *«Американський фактор у процесах військово-оборонної консолідації на європейському просторі»* проаналізовано трансатлантичну співпрацю у галузі безпеки та оборони, вплив США та формування СПБО ЄС, та американсько-українські відносини у контексті протистояння України зовнішній агресії. Здійснено загальний огляд військово-оборонних відносин між США та країнами ЄС, зокрема, партнерами по НАТО.

Європа суттєво посилила свої позиції з початку 1990-х рр., продемонструвавши США намірами створити власну «незалежну» систему безпеки. Встановлено, що з 2010-х рр. зберігалася тенденція до скорочення витрат країн ЄС на потреби спільної оборони у рамках НАТО, що свідчить про послаблення американського впливу на оборонну інтеграцію євроспільноти.

За президентства Б. Обами «незалежна» сильна Європа залишалася вигідною для США як доповнення до політики НАТО. Незважаючи на це, Європейська Комісія поступово закріплює свої позиції у сфері безпеки та оборони. Проте, всупереч бажанню створити власну армію, європейські держави не змогли реалізувати свої наміри через відсутність єдності з даного питання та неготовність нести додаткові витрати на реалізацію ЄПБО. Тож, НАТО залишилося головною платформою трансатлантичної військово-оборонної співпраці.

У даному розділі зазначається, що партнерство США та України можна умовно поділити на період до російської агресії (який включає етап «перезавантаження» відносин із Російською Федерацією) та період від початку конфлікту на Сході України. За адміністрації Б. Обами Україна стала реципієнтом американської допомоги, яка була стабілізувальним фактором. З 2014 р. адміністрація Б. Обами активно підтримувала Україну фінансовою допомогою на потреби озброєння. Більше того, США надавали Україні підтримку у тренуванні регулярної армії у рамках ініціативи НАТО.

Положення, матеріали та висновки дисертації можуть бути застосовані у підготовці підручників, написанні монографій, викладанні таких дисциплін як «Зовнішня політика країн Північної Америки», «Міжнародні відносини та світова політика», «Зовнішня політика країн Західної Європи» тощо. Прикладне значення роботи обумовлене можливістю використання її ключових положень та напрацювань у практичній діяльності Міністерства закордонних справ України та інших органів державної влади України, які займаються розробкою практичних питань євроінтеграційної політики України.

Ключові слова: трансатлантичні відносини; європейська інтеграція; Б. Обама; США; Європа; ЄС; ТТІП; СПБО; НАТО; Україна.

SUMMARY

Lymar M. Yu. American factor in European integration processes during the presidency of Barack Obama. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for obtaining the Academic Degree of Candidate of Political Science (PhD in Political Science) on specialty 23.00.04 «Political Problems of International Systems and Global Development». – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2019.

The current thesis is devoted to an in-depth study of European integration, in particular, the American factor influence on the European consolidation during Barack Obama's presidency. The study describes ideological and theoretical basis of integration in Europe and transatlantic relations; highlights the determinative role of European integration in the evolution of the U.S.-EU relations; determines the components of the European direction of the Obama administration foreign policy; discloses the economic component of transatlantic cooperation and the U.S. factor in European uniting; defines the military and defense dimension of European space and the NATO factor; considers the economic aspect of interconnections between the U.S. and Ukraine in the context of Ukrainian pro-European course; describes the U.S.-Ukrainian military-defense cooperation in 2010s.

The research presents one of the first attempts to study comprehensively the President Obama European policy and to analyze integration in the territory of Europe through a prism of the American impact.

The first section, – *Theoretical and Methodological Grounds and Sources of the Research,* – highlights the level of subject exploring in domestic and foreign scientific literature. The documents of state institutions and international agreements focused on the transatlantic cooperation, the EU transforming, in particular the European Security and Defense Policy (ESDP) formating, are considered. They also evidence of the Ukrainian Eurointegration cource and make possible to examine the modern U.S.-Ukrainian relations. Documents from

international organizations provide an opportunity to explore the process of the EU consolidation and to analyze the dynamics of the EU-U.S. and the EU-NATO cooperation. Among the analytical explorations of think tanks, the publications on the overall architecture of the U.S.-European ties by the Congressional Research Service and the Washington-based Center for Transatlantic Relations are the most significant.

In addition, the theoretical aspects of European integration, conceptual background of American leadership, methodological foundations of the thesis are described. It has been established that integration is an instrument for developing a supranational society on the basis of civilizational and socio-cultural affinity and creating a coherent international space. It is proved that the U.S. has never refused monitoring Europe affairs and regularly took direct or contextual part in solving European issues, basing their foreign policy on an idea of the Anglo-Saxon race exaltation and a concept of the U.S. world leadership. A *smart power* was defined by the Obama administration as a theoretical core of forming the American foreign policy set of instruments.

In the second section, – *European Integration Process and the Evolution of Transatlantic Relations*, – the interconnection of the U.S. national interests and aspirations with the European integration transformations are explored. It is noted that the U.S. has made significant efforts to unite Europe in the XX century because of its primary interest in the entire strong partner under American control. At the same time, contrary to the characteristics of European integration as *the U.S. project*, it is concluded that the beginning of integration shifts has been only a matter of time. The key instrument of American influence was embodied by the NATO. It is noted that during the presidency of Obama, European integration has taken place within the framework of transatlantic cooperation. It has been also characterized by a gradual returning to constructive dialogue with the United States. The background and primary orientations of Obama's European politics are analyzed.

It is underlined that the foreign policy vector has been directed towards the

Asia-Pacific region (APR) under Obama's first cadence. However, the U.S. President has repeatedly highlighted his commitment to Europeans by the public appeals. The U.S. foreign policy course was continued in the context of strengthening American global leadership (proclaimed in the 2010 National Security Strategy). Exploring the European direction of the Obama administration foreign policy, it is fixed a lack of effective changes in the U.S.-EU cooperation by 2013. However, the second cadence of Obama gave a hope for the transatlantic relations renovation, objectified in permanent functional cooperation. The 2015 National Security Strategy paid more attention to the European path, considering the conflict between Russian and Ukrainian. The United States strongly supported the unity of Europe. Moreover, the Obama administration was actively concerned with the affairs of Central and Eastern Europe. Despite the fact that the transatlantic dialogue during Obama's period was somewhat of a contextual sense, due to the overwhelming declarative nature of European policy, it could be identified as a stable one.

The third section, – *The U.S. Factor in European Economic Relations*, – examines the U.S.-European economic partnership and the feasibility of an agreement on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). The level of American-Ukrainian economic cooperation is analyzed as well. It is noted that the term *transatlantic economy* has a contextual constraint on the territories of the United States and the EU member countries, which form a unified system on the global political and economic space.

After the Cold War, the reorganization of the transatlantic partnership was an attempt to preserve American impact on Europe. It is proved that the development and institutionalization of transnational economic relations have contributed to the cohesion of the EU. During the period of Obama's presidency, the United States and Europe remained the mutual priority interconnected markets.

The author underlines that Obama's presidency has not been characterized by the creation of the new economic organizations or institutions in Europe to allow the U.S. directly influencing the EU policies. At the same time, the

transatlantic space was marked by the largest commodity turnover in the world. It is concluded that the U.S. has been remaining the most substantial trade and investment partner for the EU. In 2013, a new economic dialogue was launched between the both powers. It was supposed the TTIP agreement would cover all major markets and trade branches to guarantee the EU and the U.S. economies greater synergy for creating the numerous jobs and providing economic growth, scientific, technological and innovation development. Since 2016, negotiations have been suspended or transferred to the latent phase.

It is noted in the thesis that the issue of Ukraine's welfare was not among the top priority interests of the U.S. by 2014. The relationship was returned to the framework of the strategic partnership from 2014, when the United States directed its efforts to support our state financially for stabilizing a situation in the East of Ukrainian and preserving its unity as a security bulwark in Europe. As a participant of the USAID programs, Ukraine has been receiving financial support for reforms and adaptation of legislation to EU standards.

The fourth section, – *American Factor in the Process of Military and Defense Consolidation in the European Space*, – analyzes transatlantic security and defense cooperation, the U.S. influence and the formation of the ESDP, and the U.S.-Ukrainian relations in the context of Ukraine's confronting the external aggression. An overview of military-defense relations between the United States and the EU countries, in particular, as the NATO partners, is conducted.

Europe substantially strengthened its position after the end of the Cold War, forcing the U.S. to consider its intentions to develop the own effective security policy. Since 2010, it is fixed the persisted tendency towards reduction of the European countries expenses for the common defense needs within the framework of the NATO, indicating a weakening of the U.S. influence on the military integration of the European community.

For President Obama, the independent and strong Europe was advantageous for the U.S. as a complement to the NATO policy. At the same time, the European Commission was gradually fixing its position in the field of security and defense.

However, contrary to the desire to create own army, European states failed to realize their intentions due to the lack of unity on that issue and the unwillingness to bear additional costs for the implementation of the ESDP. Therefore, NATO has been remaining the core platform for transatlantic military-defense cooperation.

It is highlighted in the last section that the partnership between the United States and Ukraine could be divided into a period prior to the Russian aggression (which includes the phase of *reloading* relations with the Russian Federation) and a period since the beginning of the conflict in the East of Ukraine. Under Obama's presidency, Ukraine has become the recipient of American aid, which could be identified as a stabilizing factor. Since 2014, the U.S. administration has been actively supporting Ukraine by providing financial assistance to the needs of its armed forces. Moreover, the United States has maintained Ukrainian regular army by training within the framework of the NATO initiatives.

Provisions, materials and conclusions of the thesis could be used in the writing of textbooks and monographs and the teaching such disciplines as *Foreign Policy of the North American Countries*, *International Relations and the World Politics*, *Foreign Policy of the Western European Countries*. The applied value of the research is conditioned by the possibility of using its key positions and developments in the practical work of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and other Ukrainian bodies of state power, which are engaged in the practical issues of the European integration policy of Ukraine development.

Key words: transatlantic relations; European integration; Obama; the U.S.; Europe; EU; TTIP; ESDP; NATO; Ukraine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Публікації, в яких представлені основні наукові результати дисертації

1. Лимар М. Еволюція трансатлантичних відносин на початку XXI століття // Наукові праці : науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Вип. 200. Т. 212. С. 87–91.
2. Лимар М. Європейський вектор зовнішньої політики адміністрації Б. Обами // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 112. Т. 8 (серпень). С. 131–137.
3. Лимар М. Економічна складова сучасного трансатлантичного співробітництва // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ, 2015. № 10/1 (126). серпень. С. 32–37.
4. Лимар М. Теоретико-методологічні підходи до вивчення концепту Європи та євроінтеграційних процесів // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ, 2015. Вип. 100 (9). С. 299–303.
5. Лимар М. Формування СПБО ЄС в контексті співпраці з НАТО як інструментом зовнішньополітичного впливу США // Наукові праці : науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 248. Т. 260. С. 106–110.
6. Лимар М. Військово-оборонна допомога США Україні за президентства Б. Обами : до дискурсу щодо надання летальної зброї // Наукові праці : науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. Вип. 285. Т. 297. С. 93–98.
7. Lymar M. The U.S.-Ukrainian economic relations under Barack Obama in the context of European integration // Evropský Politický a Právní Diskurz. 2017. Vol. 4 (4). P. 64–70.

8. Lymar M. The United States and European Integration in Documents : From Eisenhower to Obama // Evropský Politický a Právní Diskurz. 2018. Vol. 5 (6). P. 19–24.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Лимар М. Основні тенденції українсько-американських відносин на початку XXI століття // «Міжнародні відносини і туризм : сучасність та ретроспектива». Збірник матеріалів першої міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Острог, 17 квітня 2013 р.). Острог, «Острозька академія», 2013. С. 143–147.
10. Лимар М. Американсько-європейські відносини на початку XXI століття // «Актуальні проблеми міжнародних відносин та дипломатії (друга половина XX – початок XXI ст.)». Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Вітебськ, 25–26 квітня 2013 р.). С. 92–96.
11. Лимар М. Основні засади формування зовнішньополітичного курсу нової адміністрації Барака Обами // «Ольвійський форум – 2013 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі». Конференція форуму «Політичні трансформації в перехідних суспільствах : світ і Україна» : тези. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Том 4. С. 67–68.
12. Лимар М. Теоретико-концептуальні основи інтеграційних процесів у Європі // «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації : історичні, соціологічні, політологічні аспекти» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 27–28 вересня 2013 р. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 132–136.
13. Лимар М. Європейсько-американська оборонна політика та сучасний виклик міжнародній безпеці // Україна і світ у третьому тисячолітті : політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13–14 березня 2015 року). Одеса : ДВНЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міжнародний Вишеградський Фонд, 2015. Частина ІІ. С. 26–29.

14. Лимар М. Порівняльний аналіз стратегій національної безпеки США президента Барака Обами // Сполучені Штати Америки у сучасному світі : політика, економіка, право, суспільство : збірник матеріалів ІІ міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 15 травня 2015 року). Частина 2. С. 60–62.
15. Лимар М. Global powers and prospects for the U.S. and Europe in the National Intelligence Council forecasts // «Ольвійський форум – 2018 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі». С. 54–55.
16. Лимар М. Основи успіху євроінтеграції та питання збереження національної ідентичності // Могилянські читання – 2018 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти : XXI Всеукр. наук.-метод. конф : тези доп. Політична наука в Україні та зарубіжжі. Міжнародні відносини та світова політика, Миколаїв, 12–17 листоп. 2018 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. С. 42–44.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Lymar M. The european defense policy: The U.S. impact and the scopes of partnership // European Journal of Scientific Research. 2015. Vol. 1 (11). Vol. 3. January–June. P. 415–421.
18. Lymar M. The institutional background of the U.S.-EU relations: The American influence in the context of the economic cooperation // Yale Review of Education and Science. 2015. Vol. 1 (16). Vol. 5. January–June. P. 346–353.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ…… 2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ…….. 17
ВСТУП……..……... 18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ……..... 25
1.1. Політологічний дискурс щодо інтеграційних процесів та взаємовідносин на трансатлантичному просторі……. 25
1.2. Джерельна база дослідження……..….. 36
1.3. Концептуально-методологічна основа дослідження……..… 48
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ТРАНСАТЛАНТИЧНИХ ВІДНОСИН…….. 72
2.1. Європейська інтеграція та концепція глобального лідерства США як детермінанти еволюції трансатлантичних відносин……..… 72
2.2. Європейський вектор зовнішньої політики США в період адміністрації Б. Обами…….… 91
РОЗДІЛ 3. ЧИННИК США В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ……..... 110
3.1. Економічна складова трансатлантичного співробітництва..... 110
3.2. Американський фактор в економічних євроінтеграційних процесах за адміністрації Б. Обами……... 120
3.3. Економічний аспект американсько-українських відносин в контексті євроінтеграції……. 134
РОЗДІЛ 4. АМЕРИКАНСЬКИЙ ФАКТОР У ПРОЦЕСАХ ВІЙСЬКОВО-ОБОРОННОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ…….. 148
4.1. Військово-оборонний вимір європейської співпраці і трансатлантичного співробітництва…….. 148

4.2. НАТО як інструмент американського впливу на формування Спільної політики безпеки та оборони ЄС……... 158
4.3. Американсько-українська військово-оборонна співпраця як фактор зближення України з ЄС…….. 176
ВИСНОВКИ……..... 187
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ…….... 195
ДОДАТКИ…….. 241

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСЕАН –	Асоціація держав Південно-Східної Азії
АТР –	Азійсько-Тихоокеанський регіон
ГАТТ –	Генеральна угода з тарифів і торгівлі
Євроатом –	Європейського співтовариства з атомної енергії
ЄЕС –	Європейське економічне співтовариство
ЄПБО –	Європейська політика безпеки та оборони
ЄПС –	Європейське політичне співробітництво
ЄСВС –	Європейське співтовариство вугілля і сталі
КСП –	Комісія стратегічного партнерства
МВФ –	Міжнародний валютний фонд
НАТО –	Організація Північноатлантичного договору (Північноатлантичний альянс)
ОБСЄ –	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОЕСР –	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН –	Організація Об’єднаних Націй
ОПІК –	Корпорація приватних зарубіжних інвестицій
ПРО –	Протиракетна оборона
ПСТ –	Повноваження зі сприяння торгівлі
СЗППБ –	Спільна зовнішня політика і політика безпеки
СОП –	Спільна оборонна політика
СОТ –	Світова організація торгівлі
СПБО–	Спільна політика безпеки та оборони
ТЕР –	Трансатлантична економічна рада
ТТІП –	Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство
ТТП –	Транстихоокеанське партнерство
ЦСЄ –	Центрально-Східна Європа
USAID –	Агентство США з міжнародного розвитку

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена перманентною важливістю інтеграційних процесів на європейському просторі для світу та України, зокрема, як геостратегічно важливої регіональної держави та асоційованого члена Європейського Союзу. У свою чергу, євроінтеграційні процеси мають міцний діалектичний, історично обумовлений зв'язок із зовнішньою політикою США, зважаючи на той факт, що їх витоки беруть початок з XX століття, коли після завершення Другої світової війни розпочалася ера розбудови трансатлантичних відносин.

З 1940-х рр. Сполучені Штати залишаються активними учасниками подій, які відбуваються на території Європи, та беруть пряму або опосередковану участь у більшості інтеграційних процесів, з огляду на зацікавленість у єдиній Європі як сильному союзнику більше, аніж занепокоєння через вірогідну конкуренцію з боку ЄС у разі його подальшого посилення. Починаючи з імплементації «Плану Маршала» та заснування НАТО як ключового важеля американського впливу на європейському просторі, США продовжують реалізовувати у співпраці з ЄС різні проекти економічного та військово-оборонного характеру й у новітні часи. Окрім того, присутність США на європейському просторі завжди сприймалася європейцями як фактор додаткової безпеки та стримування для можливої агресії з боку третіх акторів.

Період президентства Барака Обами не став винятком. Незважаючи на загальне зосередження зовнішньополітичних інтересів США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, значення європейського напряму політики не було нівельоване. Особливо, участь США у європейських справах стала відчутною з початком ескалації конфлікту на Сході України, що є додатковим приводом для дослідження американського чинника в сучасних процесах консолідації в європейському регіоні. Розуміння американсько-європейських взаємозв'язків

важливе в контексті євроінтеграційних устремлінь України для поступового долучення до загальної мережі міждержавних зв'язків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене в рамках комплексної теми «Глобальні та регіональні проблеми міжнародних відносин: історія та сучасність» (державний реєстраційний номер 0114U005542) кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили у контексті дослідницької теми.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення характеру та ролі впливу США на європейські інтеграційні процеси за президентства Барака Обами. Для реалізації поставленої мети окреслено такі **завдання**:

- охарактеризувати ідейно-теоретичне підґрунтя та джерельну базу дослідження інтеграційних процесів у Європі і трансатлантичних відносин;
- з'ясувати детермінантну роль євроінтеграційних процесів у розвитку американсько-європейських відносин з огляду на політику збереження світового лідерства США;
- структурувати європейський напрям зовнішньої політики адміністрацій Б. Обами та її вплив на стан трансатлантичного діалогу;
- розкрити економічну складову американсько-європейських відносин та фактор США у європейських інтеграційних процесах за адміністрації Б. Обами;
- окреслити військово-оборонний вимір європейського співробітництва та чинник НАТО як інструменту американського впливу на інтеграційні процеси в Європі;
- розглянути економічний аспект американсько-українських відносин в контексті євроінтеграції;
- висвітлити українсько-американське військово-оборонне співробітництво кінця 2000-х – середини 2010-х рр. у контексті євроінтеграційного курсу України.

Об’єктом дослідження визначено європейські інтеграційні процеси.

Предметом дослідження є роль і місце США в євроінтеграційних процесах у період президентства Б. Обами.

Хронологічні рамки дослідження. Виходячи із специфіки предмету дослідження, основну увагу було приділено періоду перебування Барака Хусейна Обами на посаді президента США. Нижня межа дослідження визначається 2009 роком – початком першої каденції Б. Обами, верхня межа – січнем 2017 року або завершенням другої каденції Б. Обами. З метою пояснення причинно-наслідкових зв’язків у інтеграційних процесах, які мали місце в окреслений період, здійснено огляд ідейно-теоретичних витоків європейської інтеграції та проаналізовано американсько-європейські відносини у ретроспективі.

Територіальні рамки роботи охоплюють політико-географічний простір країн Європейського Союзу та США з огляду на предмет дослідження; України, враховуючи її геостратегічне положення та євроінтеграційні пріоритети, та Російської Федерації як фактору трансатлантичної політики США на європейському просторі. Вихід за окреслені рамки пояснюється необхідністю показати взаємовпливи глобальних і регіональних геополітичних процесів.

Методи дослідження. Методологічна база дослідження обумовлена науковою проблемою, визначеними метою та завданнями дисертації. В основі методології даної роботи закладено загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

Системний підхід як базовий дає можливість розділити систему на окремі компоненти та визначити внутрішні зв’язки. Даний підхід сприяв дослідженню міждержавних відносин європейських країн у контексті регіональної системи – Європейського Союзу, та більш масштабної – трансатлантичної системи міждержавних взаємодій, частиною якої є США. Міждисциплінарний підхід сприяв цілісності аналізу трансатлантичної взаємодії на основі різногалузевих знань шляхом вивчення економічних

показників, висновків соціологічних досліджень, звітів з питань безпеки та оборони тощо.

Порівняльний аналіз було використано для дослідження еволюції американсько-європейських відносин та інтеграційних процесів у Європі в періоди різних президентських адміністрацій США. Метод геополітичного аналізу, у свою чергу, дозволив розкрити геополітичну взаємозалежність європейських держав та пояснити зацікавленість Сполучених Штатів у контролі за регіональними інтеграційними процесами.

Серед іншого, було застосовано методи періодизації та типологізації; описовий та логічно-аналітичний методи. З-поміж прикладних методів можна відзначити контент-аналіз, застосований для вивчення документальної бази (доктрин, договорів, звітів, доповідей експертних аналітичних центрів, урядових та неурядових організацій), та івент-аналіз.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні однієї з перших спроб системного дослідження європейської політики президента Б. Обами й аналізу інтеграційних процесів на території Європи крізь призму американського впливу. Окрім того, залучено широке коло англомовних джерел, значна частина яких раніше не була предметом спеціального вивчення вітчизняними дослідниками.

Основними положеннями та результатами, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є такі:

уперше:

- здійснено системний аналіз американсько-європейських відносин в період президентства Б. Обами;
- цілісно досліджено новітній етап інтеграційних процесів на території Європи у контексті трансатлантичних відносин;

удосконалено:

- періодизацію євроінтеграційних процесів з огляду на американський чинник;
- характеристику теоретичних моделей європейської інтеграції;

- визначення засад зовнішньої політики США щодо європейського регіону;
- дослідження американсько-українського співробітництва, зокрема у контексті загострення російсько-українських відносин, та євроінтеграційних прагнень України;

набуло подальшого розвитку:

- вивчення зовнішньополітичних орієнтирів США з акцентом на збереження світового лідерства;
- дослідження європейських інтеграційних процесів в економічній сфері у контексті створення трансатлантичної зони вільної торгівлі;
- актуалізація американсько-європейської співпраці у рамках НАТО.

Практичне значення одержаних результатів. Положення, матеріали та висновки дисертації можуть бути застосовані для написання монографій, у навчальних цілях – для укладання підручників та науково-методичних рекомендацій, розробки та вдосконалення навчально-методичних комплексів з таких дисциплін як «Зовнішня політика країн Північної Америки», «Міжнародні відносини та світова політика», «Зовнішня політика країн Західної Європи» тощо.

Прикладне значення роботи обумовлене можливістю використання її ключових положень та напрацювань у практичній діяльності Міністерства закордонних справ України (Департамент Європейського Союзу та НАТО, Департамент міжнародних організацій, Перший та Другий європейський департаменти) та інших органів державної влади України, які займаються розробкою практичних питань євроінтеграційної політики України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові результати дослідження одержані автором особисто та представлені в авторефераті та 18-ти публікаціях.

Апробація результатів дослідження здійснена на засіданні кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики факультету політичних наук

Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Ключові положення та висновки дисертаційного дослідження представлені на наукових конференціях, семінарах, круглих столах: І Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива» (м. Острог, 17 квітня 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин та дипломатії (друга половина XX – початок XXI ст.)» (м. Вітебськ, 25–26 квітня 2013 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2013: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі», (м. Ялта, 5–9 червня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти» (м. Херсон, 27–28 вересня 2013 р.); XVI Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2013. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 11–17 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації» (м. Львів, 30–31 травня 2014 р.); XVII Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2014. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, листопад 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (м. Одеса, 13–14 березня 2015 р.); ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство» (м. Львів, 15 травня 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Стратегії партнерства і співробітництва у контексті актуальних проблем всесвітньої історії та міжнародних відносин» (м. Київ, 31 березня 2015 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2017: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 8–11

червня 2017 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2018: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 7–10 червня 2018 р.); XXI Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2018: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 12–17 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження викладено у 18 одноосібних публікаціях, з них 6 статей – у наукових фахових виданнях України з політичних наук, 2 – у закордонних виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, 8 – матеріалів і тез наукових конференцій та 2 – в іноземних виданнях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура роботи відповідає характеру визначених цілей, завдань і предмету дослідження та складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку джерел та літератури (428 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи складає 249 сторінок, з них основного тексту – 181 сторінка.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Політологічний дискурс щодо інтеграційних процесів та взаємовідносин на трансатлантичному просторі

Вивченню теоретичних та практичних питань як європейської інтеграції, так і трансатлантичних відносин присвячено численні наукові доробки та масштабні проекти по обидві сторони Атлантики. Окреслені предмети досліджень тісно взаємопов'язані, тому їх вивчення без урахування діалектичної взаємозалежності видається досить складним з огляду на той факт, що американсько-європейські відносини мають як різнопланове та глибоке підґрунтя, так і численні інституційні надбудови, що регулюють їх взаємодію за ключовими напрямами, серед яких провідну роль відведено політичному, економічному та військово-оборонному векторам. До того ж, від самого початку процеса об'єднання Європи у спільноту, яка, всупереч глобальним викликам, залишається взірцем згуртованості та взаємної підтримки для багатьох країн, Сполучені Штати активно брали участь у інтеграційних процесах на європейському просторі.

У своїй різноманітності, але зі спільними цінностями та історією, Європа завжди залишалася зоною інтересів для США не лише через переваги трансатлантичного партнерства, але й через свою конкурентоспроможність, яка відновилася досить швидко після двох виснажливих світових воєн. Навіть перемінні успіхи у трансатлантичних відносинах не можуть нівелювати того факту, що євроінтеграційні процеси становили інтерес і для обох адміністрацій Б. Обами (B. Obama), не зважаючи на зовнішньополітичні акценти у Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР). Так, з огляду на американський чинник, про інтеграційні процеси у Європі варто говорити,

переважно, в контексті співробітництва у рамках НАТО (Альянсу) та переговорів щодо Трансатлантичного торгівельного та інвестиційного партнерства (ТТІП, англ. the Transatlantic Trade and Investment Partnership), тобто, розглядаючи їх, у даному контексті, як складову єдиного процесу трансатлантичної інтеграції. Хоча, не можна заперечувати й відсутності прямої залежності інтеграційних або дезінтеграційних процесів у Європі від позиції США.

Наукові статті, монографії та інші напрацювання, які стали в нагоді протягом підготовки дисертаційної роботи, є результатом багаторічної праці американських, західноєвропейських, українських та російських дослідників. З огляду на специфіку даної наукової роботи, переважна більшість літературних джерел належить авторству представників американської та західноєвропейської шкіл. За обраною тематикою було розглянуто наукові доробки вітчизняних дослідників та виокремлено деякі праці російських вчених, які становили найбільший інтерес у межах предмета дослідження.

Серед дослідників *вітчизняної школи* євроінтеграційних процесів, які значною мірою зосередили наукові пошуки у сфері міжнародно-політичної теорії, можна назвати В. Бондаренка та Ф. Ващука (дослідження філософського підґрунтя інтеграційних процесів) [276], М. Булика [202; 203], О. Булатову [201], Є. Кіш [217], Є. Коваленка [219], В. Копійку і Т. Шинкаренко [221; 222] (вивчення етапів становлення ЄС як організації), О. Львову [237], А. Омельченка [249], Ю. Палагнюк [252] та Ю. Седляр (окреслення ідейних основ євроінтеграції та дослідження процесу формування спільної зовнішньої політики ЄС у галузі безпеки та оборони) [260; 261], І. Грицяка та О. Хоменка [210].

Різні аспекти політики та геостратегії США, зовнішньополітичні вектори адміністрацій (зокрема, за час каденцій Б. Обами) та їх ролі у міжнародних процесах відображено у наукових розвідках таких українських дослідників, як М. Булик та Н. Гаврилова [204], О. Головань [208], І. Дудко [212; 213], Є. Камінський, Б. Канцелярук [216], Д. Лакішик [225-

228], С. Мариніна [370], Г. Мерніков [245], М. Павлюк [251], І. Погорська [255], І. Тихоненко [266], М. Фесенко [275], А. Хмель [277], А. Худолій [278-280], О. Шевчук [284; 285] та інших. Зокрема, серед робіт І. Погорської та Д. Лакішика є дослідження, присвячені періоду президентства Б. Обами, у яких розглядаються актуальність американського лідерства та політика Сполучених Штатів щодо його збереження [256]. Питання світового лідерства США розкрите і в роботі О. Матвєєвої, де зазначається, що політика збереження американської першості не загрожуватиме дестабілізуванню міжнародної системи, але надасть підходу до організації світоустрою «колективно-олігархічного» характеру [241].

Вітчизняні вчені М. Фесенко та С. Шергін [286] наголосили на зміні пріоритетів США саме на користь лідерства через бажання бути першими серед рівних без надмірної відповідальності. Причини та наслідки послаблення американсько-європейських відносин, які прийнято називати «трансатлантичним розколом» проаналізовано у роботах А. Гальчинського [206] та Г. Панченка [254]. Професор А. Гальчинський зазначає, що світ став свідком виникнення і загострення серйозних розбіжностей між США та Західною Європою в питаннях протиракетної оборони (ПРО), дотримання Кіотського протоколу, вимог імунітету для американських миротворців у ході розгляду злочинів у Міжнародному кримінальному суді ООН тощо. На думку дослідника, монолітний в минулому Захід все більше починає розмежовуватися на США, з одного боку, і Західну Європу – з іншого. Крім того, спостережуване роздвоєння не є ініційованим тільки Сполученими Штатами чи Євросоюзом, а є обопільним. Г. Панченко аналізує різні підходи до визначення даного явища, та доходить висновку про недоцільність заперечення його існування. На думку вченого, вісь «розколу» у відносинах США-ЄС проходить по таких сферах як: економіка, глобальна стратегія та культура (на відміну від США, які прагнуть нівелювати культурну ідентичність окремих народів, країни Європи намагаються зберегти свою індивідуальність).

Періодичне охолодження у відносинах між акторами сприяла розбудові спільного простору європейської безпеки. Даний процес набув додаткового імпульсу після підписання Лісабонського договору у 2009 р., про що пише С. Кондратюк, зазначаючи важливість та доречність даного процесу [220].

З огляду на ситуацію в Україні, яка стала однією з причин поновлення активної участі США у європейських справах, важливими видалися і наукові праці щодо американсько-українських та українсько-європейських відносин, їх еволюції і розвитку, – в т.ч. за президентства Б. Обами, – таких українських дослідників, як М. Васильєва [205], І. Клименко [218], Є. Макаренко [238], М. Маниліч та Т. Штерма [239], І. Мединський [371]. Окремо відзначимо внесок директора Центру «Нова Європа» А. Гетьманчук [3], яка розглянула основні аспекти взаємовідносин України та США і розробила практичні рекомендації щодо їх покращення, та наукові доробки Б. Тустанівського [270; 272], які обґрунтовують високий потенціал американсько-європейської співпраці та важливість поглиблення економічної інтеграції на Європейському просторі.

Вагомими видалися дисертаційні роботи українських дослідників: О. Голованя (вивчено зовнішньополітичні настанови США початку XXI ст.) [209], М. Миронової (досліджено відносини на трансатлантичному просторі після розпаду біполярної системи) [246], О. Кравченка (зокрема, проаналізовано зовнішню політику ЄС та підходи щодо її формування) [224], М. Ратнікова (розглянуто еволюцію європейської політики США з огляду на євроінтеграційні процеси) [258], Є. Рябоштана (досліджено витоки та основи формування власної системи безпеки ЄС) [259], Б. Тустанівського (ґрунтовно проаналізовано економічні аспекти трансатлантичних відносин на вітчизняному просторі до 2012 р.) [271], А. Худолія (звернено увагу на документи та промови, які висвітлюють ставлення американських президентів до інтеграційних процесів і трансатлантичних відносин) [281].

Американська школа дослідження теоретичних аспектів європейської інтеграції у даній дисертації представлена Дж. Кепорасо (J. Caporaso), у чиїх

роботах зазначається, що інтегративна єдність здатна забезпечити вирішення кризових питань та сприяти збереженню культурного багатства кожної нації [305]. Аналізу питань законодавства ЄС та його адаптативності присвячено наукові доробки Г. Калдейри (G. Caldeira) та Дж. Гібсона (J. Gibson) [303]. Причини привабливості євроінтеграції для населення вивчає М. Габель (M. Gabel), доходячи висновку про основоположність принципу утилітаризму [328]. Концепцію важливості національного інтересу в контексті наднаціональної співпраці урядів розвинув ідеолог ліберального міжурядового підходу у питаннях регіональної інтеграції Е. Моравчик (A. Moravcsik) [376-378]. У свою чергу, основоположник теорії інтерговернменталізму С. Гоффман (S. Hoffman) відзначив вагомість національної держави як інституту та актора міжнародних відносин, який дає основу майбутньому європейської інтеграції [341]. Американські теоретичні напрацювання стали доповненням до концептуальних основ західноєвропейської школи.

Важливим напрямом є дослідження феномена американського лідерства та самопозиціонування США на міжнародній арені. Серед ґрунтовних робіт, у яких розглядаються глобальні зміни сучасного світу та еволюція ролі світових центрів, зокрема США, можна відзначити праці А. Де Васконселоса (A. De Vasconcelos) та М. Заборовського (M. Zaborowski) [317], Дж. Берджесса (J. Burgess) [40], Г. Бургхардта (G. Burghardt) [41], Дж. Стронга (J. Strong) [167], А. Лоуелла (A. L. Lowell) [118], Р. Кейган (R. Kagan) (у монографії досліджуються відносини США та ЄС в умовах трансформацій світового порядку) [348].

Еволюцію відносин на трансатлантичному просторі, з огляду на зміну президентських адміністрацій у Вашингтоні, комуністичну загрозу з боку колишнього СРСР, поступове повоєнне відновлення Європи, початок євроінтеграційних процесів та еволюцію зовнішньополітичних настанов США щодо Європи, можна простежити у монографіях на наукових доробках С. Амброза (S. Ambrose) [288], Б. Аутена (B. Auten) [289], Дж. Геддіса

(J. Gaddis) [329], К. Фізерстоуна (K. Featherstone) та Р. Гінсберга (R. Ginsberg) [323], Дж. Гріні (J. Greene) [336], Р. Делагунті (R. Delahunty) [319], Дж. Жока (J. Giauque) [333], М. Ларіве (M. Larivé) [354], Е. Маган (E. Mahan) та Дж. Ларсена (J. Larsen) [365], Дж. Мадісона (J. Madison) (дисертаційне дослідження) [364], Г. Мартіна (G. Martin) [368], А. Мірзадегана (A. Mirzadegan) [373], Е. Моравчика [375], А. Нельсон (A. Nelson) [382], Т. Патерсона (T. Paterson) [388; 389], Р. Паулі (R. Pauly) [390], Л. Колуччі (L. Colucci) [312], Е. Тілфорда (E. Tilford) [416], Дж. Холмса (J. Holmes) [342], Н. Хантера (N. Hunter) [345], Т. Швартца (T. Schwartz) [404] та інших.

Період президентства Б. Обами став предметом дослідження засновника та Головного виконавчого директора американської недержавної розвідувально-аналітичної організації «Стратегічне прогнозування» (англ. «Stratfor» від «Strategic Forecasting»), українця за походженням, Дж. Фрідмана (G. Friedman), який зазначив, що європейська інтеграція у своєму задумі першочергово була проектом США [327]. Дослідник також наголошує на тому, що процвітання Європи завжди було однією з умов діяльності НАТО, а історичний взаємозв'язок між США та Європою надавав право Б. Обамі активно виступати проти виходу Великої Британії з ЄС та вести про це переговори з прем'єр-міністром Великої Британії Д. Кемероном (D. Cameron).

Також, у період адміністрації Б. Обами питаннями трансатлантичного співробітництва та аналізом зовнішньополітичної діяльності нового президента США займалися експерти Школи міжнародних служб Американського університету (м. Вашингтон) М. Коулс (M. Cowles) та М. Еган (M. Egan) [313]. Дослідниці зазначали, що Б. Обама подібно до Р. Ніксона (R. Nixon), У. Клінтона (W. Clinton) та Дж. Буша-ст. (G.H.W. Bush) відходив від співробітництва з Європою на користь інших регіонів, що було викликане прагненням підняти рівень безпеки там, де це було необхідне. Разом із тим, Європа залишалася для США партнером першої «надії».

Контекстуально, це було пов’язане з довірою, яку Сполучені Штати відчували до європейців.

Також, відзначимо науково-аналітичні розвідки фахівців стратегічного дослідного інституту США – Фонду «Спадщина» (англ. «The Heritage Foundation») Л. Коффі (L. Coffey) [309] та Д. Кочіса (D. Kochis) [310], увага яких зосереджена на вивченні ситуації довкола позицій НАТО та розбудови європейської системи безпеки. Дослідники висловлюють занепокоєння через скорочення витрат на потреби НАТО з боку країн-членів Альянсу, що може послабити основи колективної безпеки у Європі. На їхню думку, НАТО залишається єдиною структурою, яка може зупинити дестабілізування у Європі та попередити можливе поширення військової агресії Російської Федерації, яка має місце на Сході України.

Серед напрацювань північноамериканських дослідників варто також зазначити теоретичні пошуки канадського професора Ч. Пентланда (Ch. Pentland) [391], що обґрунтували доцільність створення наднаціональної держави (з передачею повноважень на більш високий рівень) як кращого варіанту єднання Європи, та роботи переважно практичного спрямування мексиканських дослідників Х. Валдеса-Угальде (J. Valdés-Ugalde) та Ф. Дуарте (F. Duarte) [422], які відзначили звернення Б. Обами до «розумної сили», визначивши «жорстку силу» як крайній інструмент вирішення конфліктів.

Серед науково-теоретичних праць *західноєвропейської школи* вирізняються вагомістю наукові розвідки М. Емерсона (M. Emerson) [322], А. Мілварда (A. Milward) [372], Ф. Кемерона (F. Cameron) [304], зосереджені на дослідженнях ключових принципів функціонування ЄС, еволюції європейських інтеграційних підходів та широкого кола інших загально-інтегративних аспектів, зокрема причини успіху європейського об’єднання. Питання ідентичності націй та збереження різноманіття європейських культур було порушене М. Уілліамсом (M. Williams), М. Кельструпом (M. Kelstrup) [349] та Б. Фреєм (B. Frey) (наголошував на тому, що сила

Європи полягає в її національній різноманітності) [326]. Ідею пошуку рівноваги між національними інтересами та встановленні пріоритету міжнародного суспільства висвітлив А. Пабст (A. Pabst) [386]. Увагу інтеграційним концепціям на теренах Європи приділено у роботах Й. Вундерліха (J. Wunderlich) [428], у яких досліджуються взаємовитоки теорій, та наукових пошуках А. Маламуда (A. Malamud) [366], аналіз яких становить цінний досвід для країн з інших регіонів. Засади концепції федералізму як однієї з ключових у теорії регіональної інтеграції розкрито у наукових доробках таких ідеологів й сучасних дослідників: Р. Кастальді (R. Castaldi) [307], Дж. Піндер (J. Pinder) [392], Е. Рівса (E. Reves) [399], А. Спінеллі (A. Spinelli) та Е. Россі (E. Rossi) [406], А. Стааба (A. Staab) [407], Т. Шмітца (T. Schmitz) [403]. Ідеї функціоналізму викладено у працях Д. Мітрані (D. Mitrany) [374], А.-С. Поповічі (A.-C. Popoviciu) [394], М. Александерску (M. Alexanderscu) [287], Б. Розамонда (B. Rosamond) [401]. Неофункціоналізм став предметом дослідження Е. Гааса (E. Haas) (основоположник) [338], Т. Герінг (T. Gehring) [332], а теорію «функціонального перетікання» розвинули Н. Ілієвскі (N. Ilievski) [346], Дж. Бергман (J. Bergmann) та А. Німан (A. Niemann) [293]. Основи теорії комунікативного інтеракціоналізму зміг представити М. Грох (M. Hroch) [344], орієнтуючись на постулати К. Дойча – основоположника даної концепції.

Питанням диференційованої інтеграції приділено увагу у роботах А. Стубба (A. Stubb) [410], який запропонував варіант категоризації інтегративних моделей, І. Бертончіні (Y. Bertoncini) [294], Н. Коеніг (N. Koenig) [353], К. Гольцінгер (K. Holzinger) та Ф. Шіммелфенніг (F. Schimmelfennig) [343]. Також, різні моделі диференційованої інтеграції розробляли та досліджували Р. Дарендорф (R. Dahrendorf) («Europe à la carte») [316], Г. Мартініко (G. Martinico) («багатошвидкісна Європа») [369], Й. Фішер (J. Fischer) (модель «центру тяжіння») [85], Ф. Тассінарі (F. Tassinari) (теорія «змінних геометрій») [411] та інші. У ході дослідження

передісторії європейської інтеграції було розглянуто праці європейських філософів: Т. Гоббса (T. Hobbes) [106], І. Канта (I. Kant) [114], Дж. Локка (J. Locke) [117], та Ж.-Ж. Руссо (J.-J. Rousseau) [156], які довели, що ідеї єдиної Європи з'явилися задовго до початку регіональної інтеграції.

Вчені європейської школи також зробили вагомий внесок і у аналіз еволюції трансатлантичного співробітництва. Вивченню європейських міждержавних відносин на тлі післявоєнної відбудови, зародження євроінтеграційних процесів, поступового підйому НАТО, зміни американських адміністрацій та, врешті решт, реструктуризації політичного простору у 1990-ті рр. та на початку XXI ст. присвятили свої роботи П. Джонсон (P. Johnson) [347], Р. Де Війека (R. De Wijk) [318], А. Добсон (A. Dobson) [320], П. Кеннеді (P. Kennedy) [350], К. Ларрес (K. Larres) [356], М. Рейхард (M. Reichard) [498], К. Леві (C. Levy) та М. Роузман (M. Roseman) [357], Н. Ладлоу (N. Ludlow) [358], Г. Лундестад (G. Lundestad) [359], Г. Стоун (G. Stone) та Т. Отте (T. Otte) [409], М. Оксенфорд (M. Oxenford) [385], А. Пріст (A. Priest) [395], Г. Рахман (G. Rachman) [397], К. Фізерстоун, Р. Гінсберг (R. Ginsberg) [323] та інші. Політику Б. Обами та його зовнішньополітичні пріоритети було розглянуто у монографії Д. Чоллета (D. Chollet) [308], де автор досліджує низку критичних питань, серед яких й агресія Російської Федерації (РФ) на Сході України, роз'яснюючи позицію Б. Обами і аргументуючи його відмову надавати летальну зброю Україні тим, що вона може потрапити у руки супротивника з очевидними наслідками.

З початку 2010-х рр., особливо в період діяльності другої адміністрації Б. Обами, дослідження трансатлантичних відносин набули нової актуальності з огляду на плани щодо угоди про ТТІП, які відображено у аналітичних та дослідницьких роботах таких вчених, як І. Дреєр (I. Dreyer) [60] з Інституту Катона (англ. Cato Institute), С. Хорана (S. Khorana) [351], Л. Пуччіо (L. Puccio) [396] (Дослідницька служба Європейського парламенту). Спільна позиція європейських фахівців зводиться до того, що ТТІП може стати

наймасштабнішою угодою за історію транснаціональних зв'язків. Разом із тим, існують протилежні точки зору щодо даної ініціативи. Причини опозиції до ТТІП у Німеччині та інших країнах Європи розглянуто у дослідженнях Європейського центру міжнародної політичної економії (ЄЦМПЕ), зокрема у праці М. Бауера (M. Bauer) [292], який акцентує увагу на діяльності анти-ТТІП груп. Фахівець доходить висновку, що супротив переговорам щодо ТТІП – це переважно політична справа зацікавлених груп у Німеччині, які формують упереджене ставлення громадян до даної ініціативи. Позицію організації щодо ТТІП висловлено у аналітичній доповіді директора ЄЦМПЕ Г. Лі-Макіями (H. Lee-Makiyama) у співавторстві з американськими колегами Р. Вастіном (R. Vastine) та Б. Дженсеном (B. Jensen) [423], де зазначається, що переговори щодо ТТІП мають набути нового імпульсу шляхом переосмислення амбіцій обох сторін і віднайдення серединних позицій, коли кожен з партнерів готовий пожертвувати чимось важливим заради досягнення згоди і спільної перемоги. До того ж, на позитивних аспектах ТТІП наголошує найбільша і найвпливовіша бізнес-асоціація у ЄС «Бізнес'юороп» (англ. «BUSINESSEUROPE»), запевняючи у винятковій необхідності укладання угоди про ТТІП для економічного підйому Європи [433]. Економічна складова транснаціонального співробітництва стала предметом вивчення й таких європейських дослідників як Ф. Бончіу (F. Bonciu) (вивчення перспектив європейської політики і трансатлантичної економіки) [296], С. Барбер (S. Barber) та Г. Мейєр (H. Meyer) [291].

Переважна частка досліджень підтримує тезу про перспективність ТТІП та важливість укладання угоди, однак, існують і опозиційні настрої, які відображені у низці досліджень, серед яких – розвідка Л. Буонанно (L. Buonanno) та К. Дудек (C. Dudek) [302], у якій зазначається, що найзавзятішими противниками TTIP є екологи, захисники прав споживачів, «радикальні ліві» в Європі та «прогресивні ліві» в США. Серед їх аргументів на користь припинення переговорів щодо ТТІП можна зазначити загрозу утисків громадянських прав та можливий занепад демократії в Європі.

Варто відзначити праці М. Бйорна (M. Bjoern) та Б. Зайберта (B. Seibert) [295], А. Паннієр (A. Pannier) та О. Шмітта (O. Schmitt) [387], присвячені дослідженню питань європейської оборони, інституалізації співпраці європейських партнерів та доцільності формування спільної політики для зміцнення Європи зсередини.

Політологічний дискурс щодо європейської інтеграції було також підтримано представниками *російської школи*, серед яких варто згадати О. Богатурова [263], О. Панаріна [253], А. Уткіна (дискусія щодо імперіалістичних амбіцій США у сучасному світі та вивчення американсько-європейських відносин) [264; 274], П. Циганкова (дослідження теорії міжнародних відносин та соціологічних підходів у питаннях інтеграції) [244], Т. Шаклеїну (аспекти лідерства у сучасному світі) [283], В. Журкіна [214], А. Давидова [211]. Особливий інтерес в контексті історичного та теоретичного підґрунтя формування сучасного зовнішньополітичного курсу США становить дисертаційне дослідження О. Ломтєва [236], у якому зазначається, що з перших років виходу Сполучених Штатів на міжнародну арену, американці захищали виключно власні інтереси, вважаючи свою державу «богообраною». Формування зовнішньополітичного курсу Б. Обами стало предметом вивчення для О. Приходька [257]; питання трансатлантичного співробітництва розглянуто у роботах Ю. Глущенка (історичний аналіз, окреслення динаміки та структури трансатлантичного торгівельного партнерства) [207], А. Жидкова та Д. Мацепуро [243]. Аспекти європейської інтеграції досліджено М. Арахом [199].

Отже, огляд літератури дає чітке розуміння того, що європейська інтеграція, трансатлантичні відносини, міждержавні обміни на європейському просторі завжди були у центрі уваги провідних дослідників та «мозкових центрів» по різні сторони Атлантики. Теорії європейської інтеграції розглядалися та вдосконалювалися і європейцями, і вченими США, а діяльність та зовнішньополітичні настанови президентських адміністрацій різних часів були у фокусі дослідження не лише американських центрів та

інститутів, але й західноєвропейських та українських американістів. Така взаємна зацікавленість пояснюється діалектичним зв'язком політик і культур. Участь Сполучених Штатів у європейських справах є історичним фактом і, не зважаючи на перемінні успіхи у пошуках трансатлантичного діалогу, він не переривався та при будь-яких обставинах залишався пріоритетним для обох сторін. Як свідчать наукові розвідки, актори залишаються одне для одного першочерговими партнерами у політичному, економічному та оборонному контекстах. Американський вплив є фактором згуртованості для європейських держав, які всупереч робочим непорозумінням прагнуть до вирішення внутрішніх питань спільними силами для збереження конкурентоспроможності на міжнародній арені.

1.2. Джерельна база дослідження

Поступова інтеграція провідних європейських держав до єдиного наднаціонального об'єднання, яке стало основою Європейського Союзу, набула світового значення. На сьогодні ЄС розглядають не лише як суто організацію, але і як наднаціональне об'єднання, що має ознаки державності. Не зважаючи на численність позицій та підходів щодо визначення характеру ЄС, історія його створення підтверджує вагомість та глобальність даного проекту. Більше того, трансатлантичне партнерство відіграло не останню роль як у його розробці, так і у реалізації. Еволюція даного процесу простежується у документах, які становлять основу джерельної бази та визначаються специфікою об'єкта та предмета дисертаційного дослідження. У ході вивчення питань європейської інтеграції та участі США в даному процесі, було розглянуто документи, більшість з яких можна класифікувати таким чином:

1) *Документи зовнішньополітичних відомств, документи урядів, відповідних міністерств.* У ході дослідження було проаналізовано законодавчі документи щодо реалізації зовнішньополітичного курсу США, країн ЄС та України: Стратегію національної безпеки США 2002 р. (ключова

теза про право превентивного удару з боку США) [172], Стратегію національної безпеки США 2010 р. (звернено увагу на декларативність та концепцію американського лідерства) [127] та Стратегію національної безпеки США 2015 р. (засвідчено важливість європейського вектора зовнішньої політики США у розділі «Зміцнення нашого непохитного альянсу з Європою») [128]; Постанову Верховної Ради «Про заяву Верховної Ради України про надання Україні реальних гарантій безпеки» 2010 р. (порушене питання про розвиток положень Будапештського меморандуму) [13]; «Акт на підтримку свободи України» 2014 р. (Б. Обама ухвалив Закон, погоджений на рівні Конгресу США, згідно якого Україна отримала від США військову допомогу у розмірі $ 350 млн) [187]; Постанова «Про блокування майна деяких осіб, які сприяють ситуації в Україні» 2014 р. (заборона на видачу віз особам, які своєю діяльністю підтримують дестабілізування ситуації в Україні, спричиняючи загрозу її свободі, та замороження їх активів) [74]; «Акт про європейську модель компанії» 2015 р. (розроблений в рамках програми наближення комерційного законодавства України до законодавства ЄС) [169].

2) *Тексти міждержавних угод.* В рамках історичної ретроспективи увагу було фокусовано на низці договорів, які надали можливість більш повно вибудувати структуру взаємозв'язків на трансатлантичному просторі, в тому числі, в рамках НАТО та європейських міждержавних відносин. Серед них можна зазначити такі: Паризькі угоди 1954 р. [141]; Угоду про співпрацю з питань використання атомної енергії з метою спільної оборони 1958 р. (початок ядерного співробітництва між США та Великою Британією) [29]; Декларацію про атлантичні відносини або Оттавську декларацію 1974 р. (США офіційно відмовилися від контролю над європейськими ядерними силами) [55]; Спільну декларацію про європейську оборону, ухвалену на британсько-французькому саміті в Сан-Мало 1998 р. (підкреслено положення про те, що ЄС повинен володіти потенціалом для автономних дій та військовими інструментами для їх втілення навіть за умов міжнародної

кризи) [112]; підсумкова резолюція зустрічі міністрів закордонних справ та міністрів оборони Франції, Німеччини, Італії, Польщі та Іспанії в Парижі, у 2012 р. (у документі йдеться про необхідність поглибленого прикордонного співробітництва країн ЄС та імплементації інших механізмів підвищення безпеки країн-членів) [123]; Заключний звіт міністрів закордонних справ Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Італії, Німеччини, Люксембургу, Нідерландів, Польщі, Португалії та Іспанії щодо майбутнього Європейської Групи, 2012 р. (погоджено створення європейської армії та визнання необхідності зміцнення ЄС) [81].

Також, слушно зазначити документи, у яких відображено деякі аспекти відносин України із США (а також європейськими партнерами), що є вагомим у контексті євроінтеграційних прагнень України та пошуку шляхів вирішення конфлікту на Сході України. До зазначеної субкатегорії джерел можна долучити такі: Пріоритети українсько-американського співробітництва або «Дорожня карта» 2008 р. (задекларовано стратегічне партнерство між Україною та США) [14]; Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (або Угода про асоціацію між Україною та ЄС) 2014 р. [20]; Хартія Україна-США про стратегічне партнерство 2008 р. (зафіксовано подальшу співпрацю США та України на засадах дотримання спільних інтересів, економічних свобод, верховенства права, сприяння інноваційному та технічному прогресу тощо) [189].

3) *Документи міжнародних організацій.* З огляду на об’єкт дослідження, першочергову увагу було приділено документам, що відображають процес становлення та функціонування ЄС, серед яких відзначимо: Римський договір 1957 р. (задокументував створення Європейського економічного співтовариства) [175]; Єдиний європейський акт, який набув чинності 1987 р. (зафіксував наміри щодо поглиблення співпраці з питань європейської безпеки та оборони) [161]; Маастрихтський

договір 1992 р. (засвідчив фактичне створення ЄС та заклав основи спільної зовнішньої політики та політики безпеки – СЗППБ) [185]; Амстердамський договір 1997 р. (удосконалення ідеї Єдиного європейського акту, зміцнення політичного союзу, внесення змін до положень, які стосуються основних прав спільноти, системи колективної ухвали рішень, спільної політики тощо) [182]; Ніццький договір 2001 р. (внесено зміни до Договору про Європейський Союз та Договорів європейських співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів, започатковано розвиток окремого підрозділу СЗППБ – Спільну або Європейську політику безпеки та оборони – (СПБО/ЄПБО) [184]; Лісабонський договір 2007 р. (внесення інституційних реформ) [183].

У контексті дослідження трансатлантичної співпраці, було розглянуто такі документи, як Трансатлантична декларація про відносини ЄС та США 1990 р. (задекларовано відносини між США та Європейським Співтовариством (в даному випадку, ЄС – від англ. «the European Community») в ідейно-політичному та організаційно-правовому планах) [180]; Новий трансатлантичний порядок денний 1995 р. (удосконалення інституційних основ американсько-європейського співробітництва у ході Мадридського саміту) [173]; Спільний план дій ЄС-США 1995 р. (створив передумови створення трансатлантичної зони вільної торгівлі) [71]; Угода про Трансатлантичне економічне партнерство 1998 р. (лібералізація торгівлі в рамках СОТ, розширення співпраці на парламентському та неурядовому рівнях) [181]; Декларація ЄС-НАТО щодо Європейської політики безпеки та оборони 2002 р. (задокументоване право доступу ЄС до наявних у НАТО механізмів планування для проведення військових операцій) [66]; Декларація ЄС-США про зміцнення економічного партнерства 2004 р. (стверджується необхідність налагодження механізмів врегулювання спірних питань, усунення технічних торгівельних бар'єрів, співпраці в галузях інформаційних та комунікаційних технологій тощо) [70]; Декларація ЄС-США «Ініціатива щодо посилення трансатлантичної

економічної інтеграції та зростання» 2005 р. (удосконалення співпраці в економічній сфері та у галузі захисту інтелектуальних прав) [69]; Спільна заява Трансатлантичної економічної ради США та ЄС 2010 р. (надання Трансатлантичній економічній раді ключових повноважень у процесах зміцнення трансатлантичної економіки) [190].

Окрім вищезазначеного, було розглянуто документи НАТО, у яких відображено позицію Альянсу і його країн-учасників до євроінтеграції з огляду на ключову роль Сполучених Штатів у межах даної організації. Зокрема, було проаналізовано Декларацію про трансформований Північноатлантичний альянс або Лондонську декларацію 1990 р. (постбіполярне ствердження позицій Сполучених Штатів в Європі та збереженням ролі Атлантичного інституту) [54]; заключну Декларацію саміту Страсбург-Кельн 2009 р. (Альянс визнав необхідність ведення більш згуртованої та сильної європейської оборонної політики) [165]; Стратегічну концепцію захисту та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору 2010 р. (наголошено на відкритості НАТО для нових учасників та важливості глобального співробітництва задля розширення Альянсу і добробуту Європи) [166]; Декларацію Чиказького саміту 2012 р. (чергове ствердження щодо готовності Альянсу підтримати євроінтеграційні процеси та відкритість для нових членів) [43].

4) *Офіційні виступи та заяви політичних діячів і державних службовців США та країн ЄС.* Сполучені Штати виявляли зацікавленість у європейських інтеграційних процесах з огляду на прагнення тримати під контролем ситуацію у Європі та диктувати правила трансатлантичних відносин, зокрема, в межах НАТО. Офіційні виступи президентів США Д. Ейзенхауера (D. Eisenhower) [61; 63; 64], Л. Джонсона (L. Johnson) [111], Дж. Картера (J. Carter) [146], Р. Рейгана (R. Reagan) [147], У. Клінтона [46] та американського дипломата і держсекретаря Г. Кіссінджера (H. Kissinger) [26], стали підтвердженням намірів США підтримувати європейські інтеграційні процеси та протистояти комуністичній загрозі. Стосовно протистояння

останній, також, йдеться у Звіті щодо основ політики національної безпеки (1953 р.), підготованому для Ради національної безпеки виконавчим секретарем Дж. С. Леєм (J. Lay) (окрім іншого, у документі йшлося про доречність підтримки та розширення ядерного потенціалу США з огляду на комуністичну загрозу) [116] та Спеціальному посланні до Конгресу США щодо ситуації на Близькому Сході або «Доктрині Ейзенхауера» 1957 р. (пропозиція президента США щодо захисту Сполученими Штатами суверенітету та незалежності від комуністичного режиму будь-якої держави, яка звернеться до США за допомогою) [62].

Сильна Європа була одночасно і бажаним діловим партнером, і конкурентом. Так, колишній президент США Дж. Кеннеді (J. Kennedy) [107] не надавав Європі жодних гарантій під час вступ на посаду президента США, а президент Г. Форд (G. Ford) [86] наголосив на співробітництві в рамках НАТО, але саму євроінтеграцію не схвалив. Проте, Сполучені Штати продовжували підтримувати європейців навіть з перемінним успіхом, а у 1990-х рр. були змушені остаточно визнати, що Європа й надалі прямуватиме до самостійності та єдності у захисті власних інтересів. Тому, не зважаючи на послаблення трансатлантичного співробітництва з початку 2000-х рр., візит президента Дж. Буша-мол. (G. W. Bush) до Брюсселю та його промова щодо підтримки євроінтеграційних процесів підтвердили загалом добрі наміри США [42].

Тенденції щодо зміцнення авторитету США серед європейців було збережено і під час президентства Б. Обами. Не зважаючи на переорієнтацію зовнішньополітичного вектора в бік АТР, зокрема, під час строку першої каденції, американський лідер шукав підтримку (в тому числі напередодні виборів) саме в Європі, про свідчать його виступи у Берліні [139] та Празі [140], наголошуючи на важливості спільного протистояння сучасним викликам безпеці. У 2009 р., на саміті у Страсбурзі, президент США схвально висловився щодо військово-оборонної інтеграції в Європі і заявив про важливість еволюції і трансатлантичних відносин [148]. Однак, вже у

2010 р. Б. Обама нагадав про пріоритет американських інтересів, наголосивши на праві США самостійно ухвалювати рішення у кризових ситуаціях [138]. Пізніше, зацікавленість США справами Європи прослідковується і у виступі Г. Клінтон (H. Clinton) [47].

Під час другого строку Б. Обами, Вашингтон став приділяти більше уваги європейським справам. Це було пов'язано з обранням республіканців Дж. Керрі (J. Kerry) на пост держсекретаря США [133] та Ч. Гейгеля (Ch. Hagel) [134] на пост міністра оборони, зацікавлених у трансатлантичній співпраці, про що свідчать їх виступи під час слухань у Конгресі США з приводу їх призначень на відповідні посади. Підтримка європейської єдності залишалася основою європейської політики Б. Обами, про що свідчить його звернення до тодішнього прем'єр-міністра Великої Британії Д. Кемерона під час розгортання «брекситу» («brexit») із закликом відмовитися від виходу Об'єднаного Королівства з ЄС [152].

Також, важливою видається зустріч із Європейською Комісією Дж. Керрі та Ж.-М. Баррозу (J.-M. Barroso), протягом якої колишній колишній держсекретар США та Голова Європейської Комісії мали нагоду виступити на користь створення трансатлантичної зони вільної торгівлі. Дж. Керрі зазначив, що ринок ЄС є великим та перспективним і ТТІП – чудова нагода спільного покращення глобальної економічної ситуації [153].

У рамках американсько-українських відносин увагу було приділено промовам американського дипломата Д. Рассела (D. Russell) [159] (зазначав важливість сильної та незалежної України для регіону) та Б. Обами [145] (наголосив на важливості імплементації в Україні економічних реформ задля її подальшої інтеграції до євроспільноти та співпраці з США).

Серед промови європейських політичних діячів, які дали поштовх до якісних інтеграційних перетворення на теренах Європи, перш за все, варто відзначити виступ колишнього прем'єр-міністра Великої Британії У. Черчілля (W. Churchill) у м. Цюрих [44]. Розвинута ним ідея створення «Сполучених Штатів Європи» стала одним з орієнтирів для подальших

наукових розвідок європейських теоретиків та моделювання майбутнього європейського об'єднання. Пізніше, до поглиблення політичного співробітництва закликав прем'єр-міністр Бельгії Л. Тіндеманс (L. Tindemans) у своєму зверненні до Європейської Ради, яке поклало початок розвитку нових, диференційованих євроінтеграційних моделей [177]. Нарешті, показовою є промова французького президента Ж. Ширака (J. Chirac), у якій, зокрема, набула розвитку новаторська ідея щодо створення «піонерської групи» з метою посилення міжнародної співпраці у галузях економіки та безпеки [27]. Зазначені джерела підтверджують той факт, що ідеї євроінтеграції почали набувати сили ще у першій половині XX ст. та продовжили еволюціонувати вже після фактичного утворення ЄС.

Пріоритетність європейського вектора для США не залежно від поточного зовнішньополітичного курсу зазначав колишній голова Європейської Ради Г. Ван Ромпей (H. Van Rompuy) [191]. За період другої каденції Б. Обами актуалізувалися питання НАТО, що простежується у виступі Генерального секретаря НАТО Й. Столтенберга (J. Stoltenberg) [164], та трансатлантичної економічної інтеграції, про що свідчить промова Єврокомісара з питань торгівлі С. Мальмстрьом (C. Malmström) [122] на слуханнях щодо розвитку трансатлантичного торгівельно-інвестиційного партнерства.

5) *Аналітичні доповіді, розроблені «мозковими центрами» Сполучених Штатів та Європи, зокрема, доповіді Служби досліджень Конгресу США.* Серед історичних розвідок, увагу було приділено звіту наукової розвідки США щодо Французької ядерної програми 1959 р. (відзначено, що у 1958 р. під керівництвом Ш. де Голля Франція розпочала самостійний шлях до імплементації ядерної програми) [170].

Корисними видаються й публікації служб державних органів та аналітичних центрів. У контексті пошуку відповіді щодо причин послаблення трансатлантичних зв'язків та участі США у європейських інтеграційних процесах, в тому числі, за каденцій Б. Обами, на початку XXI ст.,

проаналізовано звіти Ради національної розвідки США. Доповідь «Глобальні тенденції 2015» містить тезу про випробування американського керівництва на міцність у найближчі роки через підйом Росії, Індії, Мексики, Бразилії, ЄС, потужних трансатлантичних корпорацій та неприбуткових організацій, які захищають, перш за все, власні інтереси [92]. Однак, наступне аналітичне дослідження «Глобальні тенденції 2020», загалом продовжуючи попередній напрямок прогнозування, виокремила Китай та Індію на противагу об'єднаній Європі [93]. Було зазначено, що ЄС не здатен грати роль прямо пропорційну його масштабам. До того ж, прогноз «Глобальні тенденції 2025» підкреслює невідворотність процесу глобалізації до 2025 р., який буде ототожнюватися з розквітом азійських держав [94]. Таким чином, США націлені підтримувати рівновагу на Близькому Сході, враховуючи зростаючу роль РФ, Китаю та Індії. Нарешті, у «Глобальних тенденціях 2030» Китай розглядається як найбільш вірогідний партнер США [95]. Саме тому, ми припускаємо, що обговорювані прогнози стали однією з причин зміщення вектора зовнішньої політики США в бік АТР в період президентства Б. Обами.

Значну увагу також було приділено науковим публікаціям Служби досліджень Конгресу США. Численні аналітичні розвідки фахівців Служби мають регулярний характер та стосуються усіх напрямків зовнішньополітичних інтересів Сполучених Штатів. У ході роботи над дисертацією було розглянуто публікації найбільш актуальних серій з огляду на предмет поточного дослідження, до яких належать роботи Р. Агеарна (R. Ahearn) [30], Д. Мікса (D. Mix) [124] щодо аналізу американсько-європейських відносин та праці С. Уоегрела (S. Woehrel) [193-196], С. Вельта (S. Welt) [192] та В. Мореллі (V. Morelli) [125; 126], присвячені моніторингу ситуації в Україні за політичним, економічним, військово-оборонним та іншими напрямками. Дослідники відзначають солідарність США з європейською спільнотою і, зокрема, з українським урядом щодо реакції на зовнішню агресію, та аналізують заходи допомоги і підтримки нашій державі

з боку Сполучених Штатів. Окрім того, доречними видалися й аналітичні дослідження фахівців з питань економічної інтеграції та переговорів щодо ТТІП. Так, у розвідках І. Фергюссона (I. Fergusson) та Р. Беса (R. Beth) [78; 79] зазначається, що з метою підтримки інтеграційних процесів та мінімізації непорозумінь у рамках ТТІП, Б. Обама звернувся у 2013 р. до Конгресу США з метою реорганізації підходів до ведення трансатлантичного економічного діалогу.

Значимими є дослідження Центру трансатлантичних відносин (м. Вашингтон) (англ. the Center for Transatlantic Relations) під керівництвом директора Д. Гамільтона (D. Hamilton). Щорічно дослідники Центру оприлюднюють монографії та звіти, у яких розглядаються питання стосовно загальної архітектури трансатлантичних відносин та її окремих ланок. У першій із переглянутих наукових розвідок Д. Гамільтона [97], було відзначено оптимістичні погляди щодо майбутнього американсько-європейських відносин та шляхів покращення співпраці. Попри розбіжності у деяких стратегічних питаннях, директор аналітичного центру наголошує на актуальності потреби США та ЄС у взаємній підтримці. Також, вивчаючи роль американського чинника у євроінтеграційних процесах в галузі економіки, чільна увага була приділена серії щорічних звітів Д. Гамільтона та Дж. Куінлана (J. Quinlan) про стан транснаціональних торгівельних відносин [99-105]. Матеріали доповідей засвідчують, що протягом обох строків президенства Б. Обами трансатлантичний ринок залишався найбільш впливовим і масштабним простором глобального обміну товарами та послугами, а США та ЄС – найважливішими партнерами одне для одного. Високі торгівельні показники частково давали підстави для просування переговорів щодо угоди про ТТІП, вивченню якої приділено окрему увагу у колективній монографії дослідників Центру «Геополітика ТТІП: переорієнтація трансатлантичних відносин у мінливому світі» [98].

Для дослідження специфіки економічних відносин США та ЄС було розглянуто звіт Всесвітнього економічного форуму «Геоекономіка: сім

завдань глобалізації» 2015 р. (відмова від «status quo» у американсько-європейських відносинах, оновлений пошук компромісів у вирішенні дискурсивних питань) [91].

Серед українських науково-аналітичних центрів, відзначимо роботу фахівців Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна» [18] щодо дослідження трансатлантичного економічного партнерства, та аналітичні дослідження науковців Інституту світової політики [4] стосовно перспектив України в системі безпеки НАТО.

6) *Публікації державних та політичних діячів.* Серед праць політичних діячів особливої уваги заслуговують роботи американського геополітика та державного діяча З. Бжезінський (Z. Brzeziński) (аналізує період президентства Б. Обами та зазначає, що даний час був не вдалим періодом для зміцнення американських позицій у світі через недалекоглядність самого президента, який не окреслив американцям чіткий план дій та не пояснив подальшу роль США у глобальних процесах) [2]; американських політологів та теоретиків Дж. Ная (J. Nye) [136] та Р. Армітеджа (R. Armitage) [33] (започаткування та вдосконалення концепцій «м'якої сили» та «розумної сили», остання з яких стала ключовим принципом політики Б. Обами); українського дипломата та державного діяча В. Хандогія (розкриває етапи становлення та напрями співробітництва США та України, підкреслюючи їх значимість для обох держав) [24].

7) *Довідкові та статистичні публікації (зокрема доповіді та звіти, що містять кількісні данні щодо військово-оборонного та економічного співробітництва).* Більшість вивчених звітів належать до площини співробітництва у рамках НАТО та підтримки процесів в контексті перспектив розбудови ТТІП. Розглянуто низку регулярних звітів щодо витрат на оборонні потреби НАТО з боку його учасників, в тому числі, про фінансові та економічні дані щодо оборони НАТО за 2012 р. [82] та 2015 р. [83], про оборонні витрати країн НАТО за 2009–2016 рр. [56]. Зроблено висновки про переважне скорочення фінансових витрат на потреби

НАТО з боку країн-членів.

Що ж стосується документації в рамках економічної ситуації та перспектив співробітництва в межах ТТІП, то було переглянуто: звіт про торгівельні та інвестиційні бар'єри США у галузі торгівлі та інвестицій за 2008 р. (у документі наголошено на підтримці національного виробника та зроблено висновки щодо контекстуальної відмови у наданні ЄС особливого статусу на американському ринку) [188]; доповідь за 2011 р. про стратегічне бачення трансатлантичного ринку (висвітлено роль Трансатлантичної економічної ради (ТЕК) у зміцненні співробітництва США-ЄС та передбачено подальше посилення негативних соціально-політичних та економічних процесів у індустріальних країнах) [178]; проміжний [108] та фінальний [80] звіти за 2012 та 2013 рр. Робочої групи високого рівня з питань працевлаштування та економічного зростання, створеної за ініціативи ТЕК (висновки Робочої групи дали поштовх до початку переговорів щодо майбутнього укладання угоди про ТТІП); звіт про торгівельні та інвестиційні бар'єри за 2014 р. (Європейська Комісія наполягає на тому, щоб США при вирішенні торгівельних питань мала справу не з окремими державами-членами, а з цілісним ЄС як єдиним трансатлантичним партнером) [179]; звіт 2016 р. щодо проведення 15-го раунду ТТІП-переговорів (закритість переговорного процесу визначено однією є ключових причин негативного ставлення окремих груп європейського населення до ініціативи щодо ТТІП; пошук шляхів підвищення зацікавленості у підписанні Угоди з боку європейців) [154].

8) *Публікації засобів масової інформації (ЗМІ).* Під час дослідження було використано електронні публікації періодичних видань США, Європи та України, які надали можливість відслідковувати зовнішньополітичні кроки досліджуваних акторів та поточні події на трансатлантичному просторі, детермінантою яких стало загострення російсько-українського конфлікту. Такими виданнями, прес-службами та онлайн-платформами, зокрема, стали: українські – «Військова панорама» [23], «Дзеркало тижня» [8], «Європейська

правда» [21; 25], «Коментарі» [10], «ТСН» [22], «Українська правда» [11; 12; 16]; американські видання – «HuffPost» [36], «The New York Times» [139; 160], «The Washington Post» [53; 113]; бельгійське – «Euobserver» [87]; британські – «BBC» [17; 144; 131], «The Telegraph» [34; 162]; прес-центр при Міністерстві закордонних справ Італії – «Farnesina» [57]; німецькі платформи – «Deutsche Welle» [109], «Spiegel online» [163]; російські видання – «РИА-Новости» [15] та «Росбалт» [7].

Аналіз документів засвідчує необхідність їх диференціації за часовим, просторовим та змістовним аспектами. Угоди, виступи та звіти минулого століття надають можливість отримати цілісну картину зародження сучасних євроінтеграційних процесів та трансатлантичних відносин. Співробітництво між США та європейськими державами, в тому числі, у ході протистояння поширенню комунізму, дозволяють зрозуміти причини зацікавленості Сполучених Штатів у євроінтеграційних процесах, а укладання нових угод у 1990-ті рр. підтверджує вихід трансатлантичного співробітництва на якісно інший рівень. Документальна база періоду Б. Обами засвідчує глибоку зацікавленість США у європейській інтеграції, керованій інститутами НАТО та співробітництвом в межах ТТІП. Таких висновків можна дійти у ході вивчення доповідей і звітів з економічних та військово-оборонних питань. Тож, не зважаючи на перемінність успіху у трансатлантичному співробітництві, у 2009–2016 рр. США продовжували брати участь у європейських інтеграційних процесах та активно впливати на інтеграцію європейських держав не лише до єдиного регіонального, але й більш глобального, – трансатлантичного, – просторів.

1.3. Концептуально-методологічна основа дослідження

Інтеграція в усіх регіонах світу є однією з провідних тенденцій сучасного світового цивілізаційного розвитку. Починаючи з другої половини XX ст. особливо активно цей процес посилюється між країнами Західної Європи. Вивчення питань розвитку інтеграційних процесів у європейському

регіоні є актуальним не лише з точки зору практичної необхідності пізнання сучасного світу та політичного простору зокрема, а й має концептуальне значення, оскільки дозволяє виявити та дослідити вітчизняним та зарубіжним вченим закономірності розвитку міжнародної інтеграції у світових масштабах.

Термін інтеграція походить від латинського «integro» або «integrace» – відновлення, об'єднання в єдине ціле, структурування, вдосконалення. Перші теорії інтеграції в політичному розумінні беруть свій початок в концепціях суспільного договору або соціального контракту. На індивідуальному рівні суб'єктами інтеграції є особи, які обмежують свою свободу на користь об'єднаної політичної спільноти. Європейські філософи Т. Гоббс [106, p. 77], Дж. Локк [117, p. 6] та Ж.-Ж. Руссо одними з перших привернули увагу до питання соціального контракту, заклавши фундамент розвитку ідеї єднання заради безпеки та захисту спільних інтересів. Соціальний договір є, по суті, соціальним консенсусом та соціальною волею, метою яких є встановлення та збереження загального добробуту [157].

Німецький філософ І. Кант випередив своїх сучасників та створив теоретичне підґрунтя для глобальної інтеграції в політичному сенсі. Формування глобальної федерації на основі об'єднання республік, які делегують свій суверенітет на вищому державному рівні, повинно було відкрити шлях до «вічного миру» заради безпеки життя, суспільного блага, захисту свободи та власності [114]. Наприкінці XX ст. кантівські ідеї набули нового імпульсу у роботах угорського філософа Е. Рівса, який підтримав ідею глобальної федерації, зазначивши, що інтеграція – це інструмент розбудови наднаціонального суспільства [399, p. 187].

Міжнародно-політичній думка визначає декілька основних підходів до визначення сутності інтеграційних процесів:

1) інтегрально-державницький – відносить інтеграцію до сфери створення новітніх структур та регулювання взаємовідносин між державами на основі інституціоналізації самих міждержавних відносин;

2) економіко-географічний – акцентує увагу на інтеграції як природному процесі розвитку співробітництва між країнами однієї географічної зони;

3) інституціонально-управлінський – ототожнює інтеграцію з процесом створення наднаціональних органів, що супроводжується зменшенням ролі національних органів в процесі ухвали рішень;

4) функціонально-макроекономічний підхід нідерландського економіста та лауреата Нобелівської премії Я. Тінбергена досліджує інтеграцію в аспекті розвитку світового господарства, визначаючи її як процес створення бажаної структури шляхом усунення штучних перепон ефективного функціонування суб'єктів господарської діяльності на основі уніфікації та координації всіх елементів цієї структури [276, с. 10-11].

У сучасному політико-наднаціональному сенсі, інтеграція – це явище, або процес, створення цілісного міжнародного простору; структурування суспільно-політичних, економічних та культурних відносин; створення спільнот нового рівня, шляхом злиття соціумів та владних інститутів; розробки спільних різнопланових політик в усіх сферах життєдіяльності держав, які інтегрують у єдиний міжнародний простір та створюють наднаціональні структури. Канадський професор Ч. Пентланд кінцевою метою інтеграції вбачає створення наднаціональної держави відповідно до принципів централізації і передачі політичних повноважень на найвищий рівень [391, p. 147].

Загалом, інтеграційні процеси можна категоризувати таким чином:

1) за предметом – політична, економічна, науково-технічна інтеграція;

2) за географічним принципом – глобальна, регіональна, субрегіональна інтеграція;

3) за принципом розсування меж – «вшир» (збільшення кількості членів), «вглиб» (посилення взаємозалежності між учасниками). [244, с. 151]

Українські дослідники В. Бондаренко і Ф. Ващук звертають увагу на комплексний характер інтеграційних процесів, які переважно стосуються

політико-правових та економічних зсувів – взаємообмін досвідом та технологій виробничих процесів; поглиблення кооперації у науковій та технічній сферах; модернізація національних економічних систем; визначення спільної економічної політики та стратегії; регіоналізація спільних рішень [276, с. 13].

Інтеграцію важливо розмежовувати на глобальну та регіональну, оскільки інтеграція як процес має світові масштаби, а інтеграція в сенсі відносин формується як регіональний стан [201, с. 121]. Феноменом політичної інтеграції, тісно пов’язаним з нинішньою формою регіоналізації, є і Європейський Союз – один з її найкращих прикладів, який став першим на стільки масштабним проектом. Ідея ЄС як наднаціонального об’єднання ґрунтується на теорії неофункціоналізму. В даному сенсі феномен політичної інтеграції сприймається як теоретична концепція, що трансформується в емпіричну реальність [346, p. 2].

Інтеграційні процеси у Європі ніколи не проходили повз уваги США. Американський політолог та геополітичний аналітик Дж. Фрідман наголосив на тому, що сама європейська інтеграція була, власне, проектом Сполучених Штатів і брала свій початок з «Плану Маршалла» [327]. Європейські ідеологи П.-А. Спаак та Р. Шуман зробили безумовний внесок у розвиток інтеграційної концепції, однак роль США є глибинною та досить обґрунтованою. Відродження Європи після виснажливих світових воєн було чи не головним пріоритетом американської зовнішньої політики. Інтеграція була необхідна, оскільки передбачала поглиблення міждержавних зв’язків не лише у фінансовій, але й в оборонній сферах. Сильна Європа мала стати союзником проти радянської загрози та ареною для зміцнення американської могутності. До того ж, порозуміння між США та Європою поклало початок НАТО і стало ключовою умовою його ефективного функціонування.

Даний підхід є не безпідставним, враховуючи, що Сполучені Штати від самого початку свого існування претендували на світоформуючу роль, контроль над становленням світового порядку та інтеграційними процесами,

зокрема на європейському просторі. З точки зору українських дослідників трансформація світового порядку має поліваріантний характер і включає тенденції до багатополярності, поліцентричності або ж безполярності. Ключовими центрами сили, які в процесі розвитку сучасної системи міжнародних відносин зберігають провідні позиції, можна назвати США, ЄС та Китайську Народну Республіку (КНР). Серед них саме Сполучені Штати здійснюють переважаючий вплив на світові трансформаційні процеси, що обумовлено низкою причин, зокрема, тенденціями самих США одноосібно впливати на світовий розвиток за умов збереження статусу наддержави, який самі ж Сполучені Штати вважають своїм по праву, що межує у свідомості американців з відчуттям богообраності американського народу. Філософ та геополітик О. Панарін зазначав, що від початку конституювання Сполучених Штатів, або ж узагальнено – Америки, як країни «Нового світу», було відзначено ідеологічним протистоянням решті світу, який «потопав у гріхах». Вкорінене в американській самосвідомості уявлення про США не як про нову державу, що виникла поруч із іншими, а «Новий світ», який у всьому протистоїть «Старому світу», спричинило одвічне прагнення до самореалізації та подальшого світового лідерства на міжнародній арені [253].

Основи сприйняття Сполучених Штатів як держави з особливою місією було закладено від початку її заснування та закріплено ще у XIX ст. Ключем до розуміння такої позиції була ідея піднесення англосаксонської раси, яка поєднувала в собі дві високі ідеї: громадянська свобода та чисте духовне християнство. Таким чином, обґрунтовувалося моральне право американців поширювати власне бачення державоустрою та моральних цінностей у світі [167, p. 159-160]. За словами лідера руху «Соціальне Євангліє», впливового на свій час громадського діяча та письменника Дж. Стронга, світ, у якому вже на кінець XIX ст. не лишилося вільної землі, вступає в епоху расового протистояння, до якого могутня англосаксонська раса була добре підготована. За його прогнозами, вона мала просунутися «в Мексику, через Центральну та Південну Америку, на острови в океані, а потім – в Африку й

далі» [167, p. 175]. У США ідею величі англосаксонської раси підтримували й інші дослідники: Б. Адамс, Дж. Берджесс, А. Лоуелл, Г. Мелвілл, Дж. Фіске, Дж. Хай, вважаючи її базовою для американської спільноти.

Американський політолог Дж. Берджесс розробив програму експансії, що передбачала закріплення протекторату США над Латинською Америкою, островами Тихого Океану та Східної Азії. Зважаючи на геополітичні трансформації протягом багатьох десятиліть, можна побачити, що його ідеї все ж були взяті до відома американськими політиками та імплементовані у зовнішньополітичній діяльності. Вчений виокремлював расовий чинник як основу політичної організації держави, наголошував на винятковості англосаксонської раси, визначав США найбільш політичною державою і покладав на неї обов'язок поширити у світі свою систему, навіть за умови застосування «жорсткої сили» [40].

Сполучені Штати природньо були потужною колонізаційною силою, про що зазначав ще у 1899 р. майбутній президент Гарвардського університету А. Лоуелл, підтримуючи тезу про експансіоністський характер англосаксонської раси. Разом з тим, США, на противагу Центральній Європі, створювали умови для розвитку впевненої у собі людини, не прив'язуючи її складними адміністративними системами до уряду, що робило «Новий світ» привабливим для емігрантів з Німеччини та інших країн. Успіх США А. Лоуелл вбачав у політиці надання рівних прав і можливостей новим територіям і колоніям, однакового ставлення до представників різних рас [118, p. 148]. Власне, таким чином набула імпульсу ідея того, що лідерство є більш схвальним і сприйнятливим, а головне – вигідним для США.

Поступово така ідея стала фоновою для зовнішньополітичної діяльності американських урядів, тож, зважаючи на геополітичні зміни та зміцнення нових потенційних силових центрів, на зміну експансіоністським настроям США поступово прийшло усвідомлення вигідної позиції «світового лідера». Слід зазначити, що прагнення до «світового лідерства» має свої

витоки з політики США по досягненню «світової гегемонії», реалізація якої була першочерговим завданням в період холодної війни між США та Радянським Союзом (СРСР) та одразу після руйнації біполярності. Російський політолог, професор Т. Шаклеїна зазначає, що зовнішньополітична думка США завжди відрізнялася винятковим національно-орієнтованим характером, тому всі концептуальні модифікації вибудовуються на незмінній догмі наддержавності Америки. І в науково-концептуальних працях, і в офіційних документах неприховано захищається аксіоматичне право США на модифікацію глобального порядку та контроль за його дотриманням. Навіть, коли мова йде про єднання заради спільних демократичних цілей, даний процес має американоцентричний контекст [283, с. 12-14].

Американіст О. Ломтєв розмежовує поняття «світової гегемонії» та «світового лідерства». За дефініціями, перше з них він наближає до концепту «розумної сили» з переважним домінуванням «жорсткого» компоненту, а друге – до «м'якої сили». На відміну від «світової гегемонії», яка визначається як поєднання двох начал, – панування (силові та економічні ресурси) і впливу (ідеологічні, культурні, інформаційні ресурси), що переходять в управління з неминучими елементами диктату і / або придушення проявів невдоволення, – «світове лідерство» передбачає наявність спільних інтересів у лідера та його послідовників, добровільне визнання його авторитету, запозичення його культурних цінностей, політичного й економічного устроїв. З точки зору О. Ломтєва, США втрачають свій вплив у світі, закріплюючи за собою першість у фінансових показниках та торгівлі, але не у питаннях промисловості та воєнної моці. Таким чином, «світове лідерство» стає більш доступною формою впливу на міжнародні політичні процеси, аніж «світова гегемонія» [236, с. 21-22].

Протилежну думку щодо вищеокресленого питання мають українські науковці М. Фесенко та С. Шергін. Вітчизняний американіст М. Фесенко також підносить роль інформаційно-культурного домінування та підносить

його на один рівень з технологічним та економічним впливом. Завершення епохи блокового протистояння не послабило позицій США, які продовжили витрачати на оборону значні кошти, підтримуючи свій статус потужним модернізованим військовим потенціалом [275, с. 35]. Вплив США підкріплюється новітніми технологічними розробками та залученням до співпраці кращих фахівців оборонної галузі.

Поєднання переваг у різних сферах впливу надають США виключну можливість формування військової коаліції глобального масштабу, на зразок тієї, що відповідала за воєнні дії у Іраку, і ще раніше – в Югославії. Військова могутність США спирається на кілька стовпів, до яких можна віднести ядерну зброю, потужне виробництво озброєнь, якісну підготовку кадрів, дипломатичне забезпечення розгалужених союзів, надійну розвідувальну мережу тощо. Окрім того, Сполучені Штати мають такий «ресурс» як політичну волю, яка необхідна для уникнення зайвих поступок і захисту власних національних інтересів [161, с. 351].

Підіймаючи питання спроможності США зберігати лідерські позиції в світі, варто враховувати той факт, що країна-лідер має бути здатною керувати світоформуючими тенденціями. Дослідник міжнародних процесів О. Богатуров окреслив такі критерії для ієрархізації держав-лідерів: потенціал «жорсткої сили», який здатен фізично контролювати слабші країни; економічна могутність як джерело загальної державної моці; та ідеологічний вплив або потенціал «м’якої сили», що спирається на дипломатичний арсенал лідера [263, с. 161-162]. США притаманні всі вищезазначені критерії та важелі впливу.

З огляду на хронологічні рамки дослідження, варто наголосити, що за період адміністрації Б. Обами зовнішньополітичний інтрументарій США зосередився в межах концепції «розумної сили» (англ. «smart power»), – по суті, – удосконаленої версії «м’якої сили» (англ. «soft power»), яка вперше на науково-теоретичному рівні була висвітлена американським політологом, професором Гарвардського університету, представником теорії

інституціонального лібералізму Дж. Наєм. Її було представлено в контексті розробки зовнішньополітичної стратегії США з підтримки позитивного іміджу держави в міжнародних відносинах і просування найбільш вагомих досягнень американської культури і соціальної політики. До «м'якої сили» Дж. Най відносить політичну ідеологію, суспільні цінності, зовнішню політику. Перші два компоненти «м'якої сили» тлумачаться як історична спадщина нації, третій – як суб'єктивний фактор, що привноситься чинним політичним керівництвом [136].

Ідея про глобальну перевагу США за параметрами несилового впливу на міжнародній арені була була розвинута як для адміністрації Дж. Буша-ст., так і для теоретиків наукової школи «політичного реалізму». Дж. Най пропонував їм відмовитися від абсолютизації ролі традиційних методів реалізації національних інтересів та звернутися до альтернативного джерела влади, задля досягнення переваг в міжнародно-політичному просторі [267].

Міжнародним відносинам на сучасному етапі притаманна гіпершвидка змінюваність характеру, яку можна охарактеризувати, як «нестаціонарність». З точки зору І. Дудко, їх невід'ємним компонентом є перерозподіл геополітичних впливів, який відбувається за участі факторів міжнародного рівня, – інколи, вкрай суперечливих й неоднозначних за своїми наслідками: поява нових світових центрів сили та зростаюче суперництво між ними; гальмування модернізаційного розвитку недостатньо потужних держав за умови міжнародної економічної кризи; гостре суспільно-політичне, громадянське, мілітарне протистояння в окремих регіонах; міжнародний тероризм; розповсюдження зброї масового знищення із можливістю її використання нелегітимними урядами та злочинними організаціями. Сутність зазначеного виявляє себе в нестабільності усієї системи міжнародних відносин, невизначеності перспектив її стану із можливістю появи неочікуваних і непередбачуваних наслідків для існування сучасної системи безпеки і світ-системи взагалі [212, с. 20].

Саме тому, в умовах нестаціонарності сучасної міжнародної системи особливо актуальним стає питання найбільш оптимального поєднання традиційних та нетрадиційних важелів впливу на міжнародній арені, яке уособлює «розумна сила». Зазначена концепція, запропонована Дж. Наєм та Р. Армітеджем як теоретичне підгрунтя для розвитку силової політики США, розглядається як синтез «жорсткої сили» та «м'якої сили» або злиття, яке передбачає раціональний розподіл наявних ресурсів між двома окресленими категоріями. Перспектива використання стратегії «розумної сили» у зовнішній політиці США, на думку фахівців, могла б зумовити суттєві зміни міжнародної взаємодії [33].

Термін «розумна сила» часто сприймався як гасло оновленої зовнішньої політики адміністрації Б. Обами. Разом з тим його фактичний вплив на становище США в сучасному світі, а також наявність подібних мотивів в інтелектуально-політичних пошуках інших великих міжнародних гравців дозволяє говорити про фундаментальне значення цього концепту як відображення трансформації владних відносин у сучасній світовій політиці.

У 2007 р. новий інтелектуально-політичний тренд отримує продовження в промові конгресмена Б. Обами, яку він виголосив у Центрі В. Вільсона: «Ми повинні інтегрувати всі аспекти нашої могутності, посилити невійськові інструменти нашого впливу» [137]. Після обрання Б. Обами і в період формування його адміністрації, термін «розумна сила» згадується безпосередньо в політичному дискурсі. Часто цитується вислів, вимовлений Г. Клінтон на слуханнях з приводу її призначення держсекретарем: «Ми повинні використовувати те, що отримало назву «розумна сила»: повний набір інструментів, що є в нашому розпорядженні, – дипломатичних, економічних, політичних, правових і культурних, – обираючи правильний засіб або їх комбінацію для кожної конкретної ситуації» [132]. На Мюнхенській конференції з безпеки термін «розумна сила» використовував віце-президент США Дж. Байден (J. Biden), акцентуючи увагу на партнерстві і формуванні альянсів, що змушує згадати

«мережу впливу» американського громадського та політичного діяча С. Носсель (S. Nossel) [383].

В політиці адміністрації Б. Обами простежуються практично всі основоположні настанови ідеологів «розумною сили», які стали підгрунттям ініціатив президента США у сфері публічної дипломатії («Американський дім» в мусульманських країнах, «Підрозділи голосу Америки»). За Б. Обами приділяється пріоритетна увага інноваційному технологічному розвитку, проблемам енергоефективності та зміни клімату. Ще більш помітною стала серія «перезавантажень», яка включила в себе і встановлення особливих відносин з Китаєм, і новий порядок денний у відносинах з РФ, включаючи революційні пропозиції щодо розподілу військової відповідальності між НАТО та Організацією договору про колективну безпеку (ОДКБ) в Афганістані та останні ініціативи НАТО щодо інтеграції систем ПРО.

Західна спільнота на чолі із США, на думку української дослідниці І. Погорської, залишається єдиним світовим полюсом, який отримав глобальне масштабування, а статус самих США варто трактувати як статус лідера – першого серед рівних, зважаючи на збереження Сполученими Штатами потужності, що перевищує можливості інших гравців на міжнародній політичній арені, в тому числі таких комбінацій акторів, як ЄС, дипломатичні контакти з яким були встановлені на перших етапах євроінтеграційної розбудови [228].

Термін «трансатлантичні відносини» (у контексті даного дослідження) варто розглядати, першочергово, саме як відносини між Сполученими Штатами та консолідацією західноєвропейських держав, втіленою у різних інтеграційних об’єднаннях, наймасштабнішим з яких залишається ЄС. Співробітництво між даними центрами сили спирається на потребу у захисті спільних інтересів. Разом із тим, США розглядають Європу як суперника, з огляду на її еволюцію та тенденції до єднання. Саме тому, першочерговою метою США у європейському регіоні після завершення Другої світової війни був контроль за інтеграційними процесами та розвитком трансатлантичних

відносин у напрямі, що відповідає американським національним інтересам. Стурбованість Сполучених Штатів була обумовлена не лише прагненням зберегти провідні позиції наддержави у контексті формування нового світового порядку, але й тим фактом, що об'єднана Європа з 1950-х рр. демонструвала риси вагомого регіонального центру з глибоким ідейним підґрунтям, яке стало основою створення ЄС. Тим не менш, необхідно визнати, що однією з основ успіху «проекту» ЄС є саме підтримка з боку США у повоєнні десятиліття (не залежно від їх глибинних намірів), яка стала принципово важливою для зміцнення Європи та набуття імпульсу до подальших інтеграційних процесів [304, p. 1]. Окрім того, сила ЄС полягає у збереженні національної ідентичності, яка, попри скептичні настрої деяких американістів [349, p. 18-20], забезпечує ефективність вирішення кризових питань та згуртованість зусиль, спрямованих на захист культурної унікальності кожного народу [305].

Окреслену вище позицію підтримує швейцарський професор Б. Фрей, наголошуючи на тому, що ототожнення інтеграції з гармонізацією або гомогенізацією – це виключно хибний шлях розвитку Європи, сила якої в різноманітності культур та ідентичності народів. Саме тому, Європа має бути мирною, демократичною, різноманітною та «продуктивною» [326, p. 1-2].

На користь збереження самобутності держав у рамках євроінтеграційних процесів говорять і загальні настрої суспільства, які здатні впливати на політику ЄС та контролювати інтеграційні тенденції. Законодавство ЄС не має наднаціональної системи контролю виконання рішень, тому життєздатність політичної системи ЄС залежить від адаптації законодавства ЄС у країнах-членах і сприйняття його населенням [303, p. 359]. Принцип утилітаризму найбільш повно пояснює причини євроінтеграційних уподобань населення. Ототожнення співпраці в межах ЄС з добробутом та економічним зростанням визначає настрої переважної частини європейців [328, p. 336].

Не зважаючи на американський вплив на євроінтеграційні процеси,

об'єднання Західної Європи було питанням часу, зважаючи на низку історичних обставин. Сутність концепту Європи змінюється протягом століть та виходить далеко за географічні межі. На думку французького дослідника Ж.-Б. Дюрозеля (J.-B. Duroselle), Європа уособлює «конструкт розуму» [419, p. 21]. Дану позицію підтримує і доповнює італійський дипломат Р. Руджеро (R. Ruggiero), який бачить Європу єдністю «серця і розуму», зазначаючи, що саме на основі серця та розуму було зведено новий міжнародний порядок після двох світових воєн, а Європа перетворилася на «острів миру» [376, p. 139].

Вивчення ідейних основ інтеграції є одним із ключів до розуміння суті, цілей та механізмів її здійснення, оскільки дає можливість визначити, що саме об'єднує країни на шляху до формування єдиної надструктури і які її перспективи. До таких ідейних засад можна зарахувати:

Належність держав-членів до однієї європейської цивілізації. Європа – це один з яскравих прикладів того, як географічні рамки збігаються з цивілізаційними, в межах яких сформувалися спільні цінності. Даний підхід дозволив окреслити основоположні принципи функціонування самого ЄС провідному досліднику Центра з вивчення європейської політики, М. Емерсону, серед яких він позначив десять найважливіших: демократія та права людини; загальна юридична основа для чотирьох свобод (єдиного економічного ринку, простору для вільного пересування, проживання та зайнятості населення ЄС); соціальна модель; багатонаціональний характер суспільства та відмова від націоналізму; світська полікультурність; багаторівневе управління (наднаціональний рівень – ЄС, національний та субнаціональні органи влади); багатобічний підхід у міжнародній політиці та внутрішньоєвропейських справах; антигегемонізм та антимілітаризм; відкритість для всіх європейських демократій; гнучкість кордонів ЄС без жорсткого поділу на «своїх» і «чужих» [322, p. 3].

Наявність домінуючої релігії - християнства. На противагу звеличення однієї конкретної нації (на засадах націонал-соціалізму), основоположники

європейського інтеграційного процесу прагнули об'єднати Європу за принципом загальноєвропейської християнської цивілізації та встановити пріоритет міжнародного суспільства як над державами, так і над транснаціональними ринками [386, p. 42]. На вагомості даного принципу також наголошують українські дослідники О. Львова [237, с. 51] та А. Омельченко [249, с. 344].

Соціокультурна близькість країн. У період Середньовіччя Західна Європа представляла собою «культурне ціле» під заступництвом Римської церкви, з єдиною мовою (латинню), істотно розвиненою регіональною торгівлею, спільною валютою (золотом), та, навіть, з єдиною зовнішньою політикою і стратегічними військовими цілями (наприклад, під час хрестових походів) [215, с. 77].

Загальне прагнення до підтримки миру та стабільності серед європейських націй. Найбільш активну роль у просуванні ідеї «об'єднаної Європи» зіграв Пан'європейський союз, заснований у 1923 р.. Ідею щодо консолідації Європи підтримали такі визначні інтелектуали як Ж. Бенда (J. Benda), П. Валері (P. Valéry), брати Т. Манн (T. Mann) і Г. Манн (H. Mann), Х. Ортега-і-Гасет (J. Ortega y Gasset), граф К. Сфорца (C. Sforza), а у 1929 р. – міністр закордонних справ Франції А. Бріан (A. Briand) [219, с. 212]. Після Другої світової війни ідею об'єднання Європи як «Сполучених Штатів Європи» розвинув у своїй промові англійський прем'єр-міністр У. Черчілль, виступаючи у вересні 1946 р. в університеті м. Цюріх [44]. У підсумку, розробка нових підходів і відродження пан'європейського руху сприяли першому кроку у вигляді підписання у 1951 р. договору про Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), що поклало фактичний початок подальшим інтеграційним перетворенням на теренах Європи [260, с. 332].

У міжнародно-політичній науці сформувалися три ключові течії великих теорій європейської інтеграції, з численними відгалуженнями, які включають: реалізм, федералізм та неофункціоналізм. Реалістичний

інтеграційний підхід отримав такі форми як конфедералізм, інтернаціоналізм, юніонізм (профспілковий рух), а пізніше – інтерговернменталізм [307, p. 12].

З часів утворення Пан'європейського союзу структуруються дві пріоритетні моделі формування інтеграційних процесів: конфедерація (з міждержавними органами управління) та федерація (на основі інтернаціонального уряду), друга з яких видається більш відповідною для характеристики принципів функціонування ЄС [403, p. 14]. Обидві моделі об'єднано в одну з першочергових традиційних концепцій євроінтеграції – федералізм. Даний напрям, представниками якого були А. Спінеллі, Е. Россі, Ж. Моне (J. Monnet), Р. Куденхове-Калергі (R. Coudenhove-Kalergi) та інші, використовував ідею інтеграції як ідею відродження цілісної Європи на засадах економічної, політичної та безпекової стабільності наднаціонального характеру [366, p. 13].

У XX ст. прибічники вищезазначеного підходу з «максималістським» поглядом на європейську інтеграцію орієнтувалися переважно на устрій США та ратували за створення «Сполучених Штатів Європи» як єдиного економічного та політичного союзу. Примітно, що італійські політики А. Спінеллі та Е. Россі ще у 1941 р. закликали «Маніфестом Вентотене» (італ. «Ventotene Manifesto») до федеративного об'єднання Європи [334; 392, p. 3]. 14 лютого 1984 р., за закликом А. Спінеллі, Європейський Парламент схвалив проект договору щодо створення Європейського Союзу або «Проект Спінеллі» (англ. «Spinelli Plan») як початок процесу конституювання ЄС. Ця ініціатива спочатку призвела до перегляду домовленостей про Договори щодо створення Європейського співтовариства (Єдиний акт та Договори Маастрихту, Амстердаму та Ніцци), а пізніше – до Конституційного договору від 29 жовтня 2004 р. [393]. Прибічники ж «мінімалістського» погляду (серед яких і У. Черчілль, не зважаючи на заклик створити «Сполучені Штати Європи») вважали за доречне зупинитися на створенні економічного союзу [407, p. 5].

Критиками федералізму стали представники теорії функціоналізму та суто ліберальної моделі – неофункціоналізму [252]. Метою концепції функціоналізму, яка ґрунтується на ідеї британського дослідника Д. Мітрані про глобальну інтеграцію, є подолання обмеженості (замкнутості) національної державності через створення єдиних засад секторального співробітництва і утворення наднаціональних структур [374, p. 44-45]. У рамках концепції, Д. Мітрані запропонував варіант нового міжнародного порядку, що ґрунтується на транснаціональній співпраці [394]. Політолог відкидав ідею регіоналізації як такої, оскільки дане явище обмежувало функціональний характер співпраці та було, з його точки зору, нічим іншим, як географічним розширенням національного суверенітету [287, p. 29].

Сучасні компромісні інтеграційні стратегій охоплюють близько 30 моделей диференційованої інтеграції, які згідно пропозиції фінського дипломата А. Стубба та висновкам українських дослідників І. Грицяка та О. Хоменко можна категоризувати за часовою (концепції «різношвидкісної» Європи), секторальною або предметною (інтеграція «змінних геометрій», «європейське меню»), та територіальною або просторовою («Європа концентричних кіл» тощо) ознаками [210, с. 202; 410].

Дослідження моделей диференційованої інтеграції є важливим та актуальним з огляду на їх прогресивність, нагальність та, подекуди, новаторський характер. Їх практична спрямованість дозволяє побачити більше можливостей для об’єднання Європи, не зважаючи на відсутність глибинного теоретичного підґрунтя. Нові проекти виникають як відповідь на сучасні проблеми ЄС. Заступник керівника дослідницького інституту Жака Делора Н. Коеніг надала можливість переконатися у вагомості моделей диференційованої інтеграції, представивши хронологію набуття ними концептуальності (див. Додаток А).

Нові підходи надають як державам-потенційним членам ЄС, так і самому об’єднанню розширені можливості, які сприяють його зміцненню у ключових аспектах. Це впливає як на положення ЄС на світовій арені, так і

на розвиток трансатлантичного співробітництва. Фактично, саме перспектива якісної еволюції ЄС та перетворення його більшою мірою на суперника, аніж на залежного від США партнера, стало однією з причин послаблення трансатлантичної співпраці на початку XXI ст.

Міжнародна наукова спільнота відзначає тенденцію до спаду у трансатлантичних відносинах з початку XXI ст., називаючи її «трансатлантичним розколом» або «трансатлантичною тріщиною», спричинену розривом «Великої трансатлантичної угоди», сутність якої полягає в неформальному, ніде не записаному «договорі» щодо «розподілу праці» між партнерами по обидві сторони Атлантики. На думку німецького аналітика Я. Техау (J. Techau), «Велика трансатлантична угода» була надзвичайно вигідною всім сторонам-учасницям, оскільки дозволила європейцям у період біполярності зосередити свої зусилля на відновленні зруйнованого війною континенту шляхом передачі основної відповідальності за європейську безпеку Сполученим Штатам. Останні ж, в свою чергу, отримали можливість активної участі у визначенні векторів європейської політики та ухвалення стратегічно важливих рішень нарівні з європейськими країнами. До того ж, «угода» дала підстави для США зміцнювати свої позиції як глобального гегемона, в тому числі, в якості провідного ініціатора НАТО. Запорукою міцності цього трансатлантичного пакту була зовнішня загроза – комуністична система СРСР і її вимушені союзники відповідно до Варшавського договору, а в постбіполярний період – прагнення сприяти трансформації країн Центральної та Східної Європи. Проте, з початку XXI ст. обидва чинники втратили свою актуальність, що, в свою чергу, призвело до виникнення потреби в формуванні нових міжнародно-політичних механізмів, завдяки яким провідні держави могли б підтримувати стабільність у світі [265].

США і ЄС вже давно перестали розвиватися і співпрацювати по одній моделі. Власне, події вересня 2001 р. стали вододілом у відносинах між обома силами, оскільки змусили США більше десяти років перебувати в

стані війни з небажаними світовими режимами і терористичними угрупуваннями. Європейський підхід до розбудови міжнародних відносин містить суто гуманістичні погляди, згідно яких «глобальну тишу» можна підтримувати за допомогою інститутів колективної безпеки та багатосторонньої дипломатії [114].

Явище «трансатлантичного розколу» також описане американським політологом, старшим співробітником Фонду Карнегі за міжнародний мир, Р. Кейганом. Ґрунтовною причиною трансатлантичного розриву політолог вважає розбіжності у принципових підходах до світобачення. США, у силу своєї природи, залишаються прибічниками принципу односторонніх дій (унілатералізму), у той час як Європа природньо виступає за багатосторонні відносини (мультилатералізм) [348, p. 39-40]. Європа, яка не може діяти в одноосібному порядку прагне контролювати Сполучені Штати, які мають таку змогу. Історія трансатлантичних відносин показує, що європейці ніколи не заперечували проти лідерства США. До того ж, з їх точки зору Сполучені Штати навіть могли б стати відносно доброчесним гегемоном. Однак, Європа – це, перш за все, єдність країн різних можливостей, тож «затримка приходу світового порядку, більш сприятливого для безпеки слабших сил» виявляється для неї небезпечною. Залучення США до співпраці в межах організацій та інститутів (наприклад – Ради Безпеки ООН) є шансом, принаймні, на гіпотетичний контроль американських дій з боку європейських держав [203, с. 88].

Отже, з огляду на вищевикладене зазначимо, що інтеграційні процеси є наслідком усвідомлення людством необхідності спільного протистояння міжнародним проблемам сучасності та прагнення до взаємодопомоги у розвитку світової цивілізації. Європейська інтеграція стала показовим прикладом єднання країн заради подолання повоєнної кризи та подальшого зміцнення Європи на міжнародній арені як єдиний актор заради забезпечення спільних національних інтересів. Одним з факторів успішності євроінтеграційних процесів стала співпраця з США, які від самого початку

намагалися контролювати процес європейської консолідації, керуючись концепцією глобального лідерства та будучи переконаними у своєму виключному праві на просування власних інтересів на теренах Європи. Разом з тим, еволюція інтеграційного процесу змусила США на початку XXI ст. та надалі переглянути власні підходи та вибудовувати зовнішню політику з урахуванням вагомості ЄС. Трансатлантичні відносини за адміністрації Б. Обами набули поміркованого характеру, але змогли значною мірою подолати «трансатлантичний розкол».

Методологічна основа дослідження передбачає застосування системи наукових методів і принципів пізнання, які ґрунтуються на здобутках вітчизняної науки, що забезпечує об'єктивну інтерпретацію політичних процесів та явищ. Аналіз джерел та літератури крізь призму загальнодослідницьких принципів історизму та об'єктивізму забезпечує комплексне вирішення поставлених завдань. Поєднання означених підходів зумовлено необхідністю як детального та поглибленого вивчення окремих явищ та процесів, так і їх узагальненого або цілісного висвітлення. Диференційоване або поглиблене вивчення еволюції зовнішньополітичних настанов держави або міжнародного актора в межах концепції багатовимірної системи доцільно окреслювати як визначення зв'язку між окремими складовими певної системи. Таким чином вибудовується **системний підхід**, який дозволяє розділити досліджувану систему на окремі компоненти та визначити внутрішньосистемні зв'язки. В рамках даного дослідження, системою вищого рівня можна визначити систему трансатлантичних відносин, підсистемами якої є зовнішні політики США та ЄС. В свою чергу, кожна з означених підсистем є окремою системою з численною мережею внутрішньосистемих зв'язків, які виступають детермінантами зовнішньополітичних концепцій. До того ж, зовнішня політика ЄС представляє собою більш складну та розгалужену систему, ніж зовнішньополітичні стратегії США, оскільки не є унітарним актором, але має ознаки наднаціонального об'єднання, яке складається з окремих, суверенних

учасників міжнародних відносин, що за своїми якостями рівнозначні Сполученим Штатам.

Таким чином, в процесі дослідження специфіки зовнішньополітичних настанов США та взаємовідносин акторів в межах ЄС, у контексті інтеграційних процесів, необхідно визначити особливості, що були притаманні саме даним системам та їх взаємодії в рамках трансатлантичної взаємодії.

В межах системного підходу, зовнішня політика як США, так і ЄС розглядаються як взаємодоповнюючі частини системи трансатлантичних обмінів. Разом із тим, системний підхід дозволяє вивчати зміст проблематики дослідження на регіональному та геополітичному рівнях. Системний підхід як забезпечує якісний аналіз європейських інтеграційних процесів, так і передбачає вивчення їх взаємовпливу з США та державами, які не є членами ЄС.

Важливе значення серед методологічних засад системного підходу має визнання здатності системи до змін, внаслідок чого стара може трансформуватися в нову. Так, система зовнішньополітичних стратегій і підходів США змінюється в контексті зміни адміністрацій, а система ЄС еволюціонує під впливом внутрішніх факторів (політик окремих держав-складових), інтегративних оновлень, розширення тощо. Разом з тим, визнання внутрішнього розвитку системи не виключає наявності серед її структурних компонентів й таких, що мають консервативний характер і важко піддаються змінам. Ці структури пов’язані з національними пріоритетами зовнішньої політики країни, які спрямовані на забезпечення державі провідних позицій на міжнародній арені. Так, у випадку Сполучених Штатів спостерігається небажання відходити від концепцію глобального лідерства і тенденцій до контролю європейських процесів. Що ж стосується ЄС, то сталість може бути визначена у фактичній неготовності об’єднання створити власну оборонну систему, рівноцінну НАТО. ЄС залишається втіленням «м’якої сили» та надає перевагу несиловим методам вирішення

міжнародних питань, зберігаючи імідж політичного та економічного юніта.

Для комплексного вивчення матеріалів з різних наукових галузей було використано **міждисциплінарний підхід**, який сприяв структуруванню єдиної картини трансатлантичної взаємодії, шляхом використання економічних показників, результатів соціологічних досліджень, висновків звітів з питань безпеки та оборони тощо. **Діалектичний підхід** допоміг у пошуку взаємозалежностей зовнішньої політики США та ЄС у сферах політики, економіки, безпеки та оборони.

Специфіка дисертаційного дослідження передбачає використання структурного та функціонального аналізу як методів дослідження. **Структурний аналіз** охоплює просту кількісну обробку даних, що є недостатніми для отримання нових знань про об'єкт дослідження. Розкрити суть структури і розширити склад тих ознак, на підставі яких проводиться системний аналіз, дозволяє **функціональний аналіз.**

Порівняльний аналіз зовнішньополітичних стратегій США щодо європейських інтеграційних процесів, як компонентів системи більш високого рівня, дозволив з'ясувати які тенденції регіонального політичного розвитку зумовили відповідні зміни в підходах та реалізації зовнішнього курсу Вашингтона. В межах комплексного підходу функціональний аналіз проводиться для з'ясування характеру зв'язків не тільки між окремими системами, а й між функціональними системами (соціальна структура суспільства, політична система) та подіями, ситуаціями, лідерами держав, політичними діячами тощо.

Пояснити поглиблений інтерес Сполучених Штатів до європейських справ допоміг **метод геополітичного аналізу**, завдяки якому було розкрито цінність європейського регіону та нашої держави, зокрема, для зовнішньої політики США. Окрім того, даний метод дозволив більш глибоко дослідити відносини між країнами Європи та пояснити їх зацікавленість у інтеграційному єднанні. Власне, тенденції до об'єднання були зумовлені не лише географічною близькістю кордонів, але схожими пріоритетами у

політичній сфері. Що ж стосується України, то вона є не лише географічним, але й ключовим геостратегічним центром Європи, безпека якого є запорукою миру та спокою у всьому регіоні.

Системний та комплексний підходи обумовлюють необхідність використання історичних методів. Серед них слід відзначити **описовий метод**, який надав можливість отримати загальне уявлення про міжнародні відносини регіонального та міжрегіонального рівнів. Крізь призму історичних відступів було розглянуто зміни у зовнішньополітичних настановах США та самі витоки зовнішньої політики Сполучених Штатів. Окрім того, даний метод надав змогу зосередитися на європейському регіоні у історичній ретроспективі, що стало основою для подальшого наукового аналізу.

Також, доцільним видалося застосування **метод типологізації**, який забезпечує фіксацію певної даності політичних процесів та явищ, коли необхідно визначити окремі проміжні типи між вихідним та сучасним станом. Неодноразова типологізація об'єкта дослідження у часовій послідовності забезпечує можливість визначення ключових періодів, і відслідкувати динаміку інтенсивності та природу змін у системі або міжсистемних взаємозв'язках для встановлення їх системної обумовленості за допомогою порівняльного аналізу. Застосування історико-типологічного методу доречно з метою визначення характеру та з'ясування політико-ідеологічного підґрунтя підходів американських американських адміністрацій до процесів європейської консолідації та еволюції ЄС. Окрім того, даний метод дозволяє визначити детермінанти європейської інтеграції та силу їх впливу на різних етапах розвитку ЄС.

Використання історико-типологічного та історико-системного методів дає підстави для застосування ще одного методу - **історико-порівняльного** або **компаративістського**, який дозволяє глибинно проаналізувати сутність досліджуваних політичних процесів та явищ за схожістю або відмінністю притаманних їм ознак. Наприклад, порівняння змісту офіційних документів,

які визначали напрями зовнішньої політики США, зокрема у контексті європейського вектора, з їх практичною реалізацією.

Дослідження галузевого співробітництва США та ЄС обумовило вивчення значного обсягу статистичного матеріалу, зокрема показників економічного та військового співробітництва, що обґрунтовує необхідність використання **кількісних методів,** які в поєднанні з порівняльним методом дозволяють простежити вплив як геополітичної, так і регіональної політичної ситуації на розвиток двосторонніх та багатосторонніх зв'язків у політичній, економічній, військовій сферах тощо.

Доречним видалося звернення до **методу періодизації**. Його використання відслідковується протягом усього дослідження. Наприклад, у другому розділі при окресленні періодів, або етапів, розвитку трансатлантичних відносин у контексті взаємозалежності американської зовнішньої політики та європейських інтеграційних процесів.

Для висвітлення тематики дослідження було також застосовано **хронологічний принцип** та **логічно-аналітичний метод,** що сприяло викладенню матеріалу у чіткій послідовності та логічній завершеності. Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом, так як використання комплексного підходу дало змогу визначити певні етапи щодо динаміки перетворень концептуально-теоретичних засад зовнішньополітичних підходів США щодо європейських інтеграційних процесів в системі трансатлантичних відносин.

Метод фактор-аналізу дозволив виявити певні закономірності і тенденції у розвитку трансатлантичних відносин, а також у контексті визначення зовнішніх детермінант європейської інтеграції. Зокрема, це стосується американського фактора у інтеграційних процесах, який еволюціонував та змінювався відповідно до умов міжнародно-політичного середовища. На даному методі ґрунтується аналіз теоретичної і методологічної бази дослідження.

Принципово важливими виявляються **метод івент-аналізу**, що сприяє

дослідженню причинно-наслідкових зв’язків з огляду на історияні події, та **метод контент-аналізу** у контексті вивчення джерельної бази – договорів, внутрішніх та міжнародних документів, промов, звітів тощо, які мають зв’язок з різними аспектами трансатлантичного партнерства, відносинами між США, ЄС та третіми акторами тощо. Нарешті, використання **принципу плюралізму** забезпечило створення цілісної систему знань, в якій відображаються об’єктивні дані про предмет дослідження в контексті геополітичних змін.

Використання вищеокреслених методів сприяло проведенню комплексного, цілісного дослідження, яке характеризується послідовністю, логічністю викладення матеріалу та завершеністю. Було проведено аналіз джерельної бази з використанням загальнонаукових методів, до яких можна віднести гносеологічний, компаративний, історичний, системний та інші. Отже, взаємозв’язки трансатлантичних партнерів та американський фактор в процесах євроінтеграції досліджено різнопланово та комплексно.

РОЗДІЛ 2
ЄВРОПЕЙСЬКІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ТРАСАТЛАНТИЧНИХ ВІДНОСИН

2.1. Європейська інтеграція та концепція глобального лідерства США як детермінанти еволюції трансатлантичних відносин

Вплив Сполучених Штатів на євроінтеграційні процеси різнився за своєю вагомістю залежно від світових тенденцій та національних політик в Європі. Трансатлантичні зв'язки за адміністрації Б. Обами стали логічним еволюційним продовженням відносин, що склалися у XX ст. на тлі незворотних змін, які охопили європейський простір після завершення Другої світової війни. Американський вплив на процеси європейської консолідації мав хвилеподібний характер та значною мірою визначався прагненням США до встановлення світового лідерства. Період президенства Б. Обами не став винятком з огляду на наміри ствердити принципи розумної сили у веденні зовнішньої політики з пріоритетною роллю дипломатичних засобів вирішення міжнародних питань. Вивчення еволюції трансатлантичного партнерства з огляду на європейську детермінанту надає дослідженню аналогічних процесів сучасності певної цілісності та додаткового тлумачення. У зв'язку з цим можна виокремити такі етапи європейських інтеграційних процесів та американського впливу на їх перебіг:

1) післявоєнний або доінтеграційний період (1945–1951 рр.) характеризується укладанням «Великої трансатлантичної угоди» і створенням передумов для початку євроінтеграційних процесів;

2) початок економічної інтеграції та заснування перших європейських співтовариств, – Європейського об'єднання вугілля і сталі (1951 р.), Західноєвропейського союзу (1954 р.), Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства по атомній енергії або

Євроатому (1957 р.), – та тісна співпраця із США як бажаним гравцем на європейській арені;

3) перехідний етап (1958–1969 рр.), пов'язаний з інтеграцією переважно у економічній сфері та послабленням впливу США у Європі;

4) новий етап, охопив перше розширення Європейського Співтовариства (1973 р.), заклав підвалини для переходу до економічного та монетарного союзу, ознаменував перехід трансатлантичних відносин у більш помірковане русло і заклав початок пошуку нового формату співробітництва на фоні зміцнення Європи як єдиного гравця (в т.ч. визнання Сполученими Штатами французьких та британських ядерних сил, перегляд доцільності перебування американських військових з боку європейських держав) та завершення холодної війни;

5) активізація європейських інтеграційних процесів – новітній етап (друга половина 1980-х – 1990-ті рр.), що пов'язаний із завершенням формування єдиного внутрішнього ринку та появою намірів створити незалежну від США систему безпеки (що змусило Сполучені Штати остаточно поступитися амбіціями щодо контролю над Європою; укладання Маастрихського договору та розбудова оновленого співробітництва із США;

6) реформування та зміцнення ЄС як самостійного міжнародного гравця (початок 2000-х рр.), що пов'язане із розширенням організації у 2005 р. за рахунок країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), та утворення «трансатлантичного розколу»;

7) сучасний етап (з 2009 р.), що характеризується не розширенням за рахунок вступу нових членів, але продовженням інтеграційних процесів у військово-оборонній та економічній сферах, яке відбувається переважно у рамках більш масштабної трансатлантичної співпраці, і поступовим поверненням до конструктивних відносин із США. [233, с. 300]

Перший, доінтеграційний, етап розпочався ще задовго до перетворення СРСР на антагоніста, коли Сполучені Штати прагнули посісти провідні позиції після завершення Другої світової війни [329]. Однак, «прив'язати»

Європу до США вдалося лише Г. Трумену (H. Truman), який у 1945 р. зробив заяву на Берлінській зустрічі, що «…вільний Дунай необхідний для миру в Центральній Європі і для економіки Центральної Європи. Трієст повинен бути вільним портом для всієї Центральної Європи. Що Дарданелли, Кільський канал, земля між Рейном і Дунаєм мають бути вільними на такій же основі для всіх країн; що Маньчжурія має стати китайською; що Дайрен повинен бути відкритим портом» [324, p. 250]. Таким чином, США попередили про намір запобігти формуванню будь-яких непідконтрольних об'єднань.

Глобальний перерозподіл сил надав можливість Сполученим Штатам заявити про себе як про лідера на поствоєнному просторі, випередивши провідні держави Європи. Власне, сама ідея світового лідерства, що ствердилася набагато пізніше, витіснивши експансіоністські та гегемоністичні настрої США (які досить явно простежувалися ще в часи холодної війни та мали відголоски, навіть, на початку 2000-х рр.), стала фоновою для подальшої зовнішньополітичної діяльності американських урядів, особливо після руйнації біполярності.

У 1946–1947 рр. США закріпили економічну залежність Європи, шляхом надання Туреччині та Греції фінансової допомоги обсягом $ 400 млн, яку не могла надати Велика Британія. У наступні роки було ініційовано створення спеціальної комісії, підсумком роботи якої стала «Програма відновлення Європи» [389, p. 290]. Така активна діяльність з боку США викликала занепокоєння СРСР. Як наслідок, було створено Комінформ. Економічні переваги програми надали змогу європейцям створити Європейський фінансовий союз та Європейське співтовариство вугілля та сталі. У подальшому, які заклали основи формування спільного ринку. Окрім того, європейські держави отримали змогу поновити свої сили, виснажені війною, та поступово збагатити економічний потенціал.

Економічна залежність Європи була не єдиною метою США. Гарантована безпека та перманентна військова присутність були

«запропоновані» в обмін на можливість впливати на ухвалу важливих політичних рішень європейськими державами. Деякі американісти називають таку контекстуальну домовленість «Великою трансатлантичною угодою» [265]. Сполученим Штатам вдалося не лише закріпити власні збройні сили на «великій шахівниці», але й залучити європейських партнерів до створення єдиної оборонної системи – НАТО. Створенню Альянсу, безумовно, сприяв й острах європейців перед радянською загрозою.

Другий етап охоплював подальші тенденції у трансатлантичних відносинах, пов'язані з позицією американського президента Д. Ейзенхауера (1953–1961 рр.) – першого командувача військ НАТО в Європі [379]. З перших днів президенства Д. Ейзенхауер підтвердив курс Вашингтона на опіку справами Європи, що передбачало протистояння комуністичній загрозі [281, с. 158]. Відповідно, роль США полягала у всеосяжній підтримці європейських лідерів, національних економік та наднаціональних силових структур [32].

16 квітня 1953 р. президент Д. Ейзенхауер у своїй промові «Шанс для миру» підтвердив курс на подальше зближення з європейськими союзниками [168], зосередившись на реорганізації власних збройних сил з метою протистояння радянській загрозі (закріплено у таємному документі Ради національної безпеки США № 162/2 (NSC 162/2) – «Новий погляд» [116] та «Доктрині масованої відплати» [364, p. 133]) [365, p. 5].

Доповненням до «Нового погляду» та «Доктрини масованої відплати» стала «Доктрина Ейзенхауера», оприлюднена президентом у черговому посланні до Конгресу США 5 січня 1957 р. [62]. Відтепер, кожна країна мала змогу звернутися до Сполучених Штатів по допомогу у разі військової агресії з боку третьої держави. Доктрина базувалася на ідеї про збереження для США статус-кво (лат. status quo) в Європі на зміну Великій Британії та не передбачала жорсткого втручання в політику інших країн, окрім потреби їх захисту від комуністичної загрози [390, p. 94]. З огляду на те, що Європа могла стати єдиним гідним союзником США, Д. Ейзенхауер розглядав

Швецію, Грецію, Іспанію та Югославію як основу «Сполучених Штатів Європи», та намагався переконати Велику Британію та Францію долучитися до колективних перетворень у Європі [288, p. 257; 357, p. 72].

Обійнявши посаду президента США у 1953 р., Д. Ейзенхауер не залишив переконання стосовно відповідності об'єднання Європи національним інтересам Америки. Він відібрав фахівців з питань Європи, серед яких провідним був державний секретар Дж. Даллес (J. Dulles) [354, p. 70]. У своєму Посланні «Про становище країни» 1953 р. президент акцентував увагу на доцільності створення «більш тісно інтегрованої економічної та політичної системи в Європі», що фактично сприяло інтеграції ФРН [64]. Разом із тим, США намагалися зберігати розумний баланс між підтримкою європейських держав та захистом власних інтересів. Зацікавленість США у Франції як складової НАТО змусили Д. Ейзенхауера збільшити пряму військову підтримку Франції, зважаючи на її втрати у В'єтнамі та скрутну ситуацію в Індокитаї [420].

Можливість одностороннього виграшного «партнерства» для Європи викликала незадоволення США та спонукала до формального покращення відносин з СРСР [311]. Проте, у Проекті трьохсторонньої відповіді на радянську ноту від 31 березня 1954 р. Сполучені Штати не лише підкреслювали актуальність конфронтації з СРСР, але й свою єдність з Європейським співтовариством [59].

Підхід США до розбудови американсько-європейських відносин характеризувався дуалістичністю. Жодні інтеграційні процеси не мали контекстуально виходити з-під контролю Сполучених Штатів. Ідея Р. Плевена (R. Pleven) про створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС) була прийнятною для США у разі його тісної кооперації з НАТО [382, p. 29]. Проте, через позицію Франції, ідею ЄОС було відхилено на засіданні Національних зборів Франції 30 серпня 1952 р. [227, с. 104].

Уникаючи загострення ситуації із Францією, США зосередилися на зміцненні відносин з Великою Британією, основою яких з 1958 р. стало ядерне співробітництво. Саме в цьому році було укладено Угоду про співпрацю з питань використання атомної енергії з метою спільної оборони [29]. Для Сполучених Штатів атомна енергетика стала одним зі стовпів в системі європейської безпеки ще у 1954 р., про що свідчить лист Д. Ейзенхауера до Голови Спільного комітету з атомної енергії щодо Угоди про співробітництво з НАТО з питань атомної інформації [63]. Окрім того, США та Велика Британія дійшли згоди щодо німецького питання і у 1955 р. ФРН стала членом НАТО [130; 382, p. 48]. Вступ Німеччини до Альянсу можна вважати однією з дипломатичних перемог Д. Ейзенхауера.

Доречно зазначити, що надалі Німеччина стала одним з локомотивів європейської інтеграції, який, не зважаючи на події Другої світової війни та післявоєнне становище Європи, активно підтримували Сполучені Штати. Зокрема, і в період адміністрації Б. Обами, ФРН користувалася американською повагою та прихильністю як держава, що тяжіє до конструктивного діалогу у вирішенні численних міжнародних питань. Це підтверджує аналіз становлення американсько-німецьких відносин на тлі євроінтеграційних процесів.

Послаблення позицій США в Європі через напружені відносини з Францією поклали початок третьому, перехідному етапу ще до приходу адміністрації Дж. Кеннеді (1961–1963 рр.), у інавгураційній промові якого, 20 січня 1961 р., вже не йшлося про європейських партнерів так само як і не було мови про НАТО. Натомість, президент назвав ООН останньою та кращою надією у світі, у якому військові інструменти впливу випереджають дипломатичні [107]. Дж. Кеннеді рішуче виступав проти ядерних випробувань [28], проте не відмовлявся від доктрини гнучкого реагування [416], яка надавала право США «контролювати та спрямовувати свої ядерні сили під час кризи», залежно від військової ситуації [331, p. 850].

З огляду на те, що європейський вектор більше не був пріоритетом Вашингтона, – сфера інтересів США тепер рівномірно охоплювала Лаос, Берлін, Південну Азію, Кубу та Африку [342, p. 97], – політика гнучкого реагування в межах НАТО викликала нерозуміння з боку європейських держав-членів Альянсу. До того ж, союзники по НАТО (зокрема, США, Франція, Німеччина та Велика Британія) мали проблеми із внутрішнім взаєморозумінням, що свідчило про втрату балансу у трансатлантичних відносинах та опори для самих США [158]. Також, члени НАТО переймалися через вірогідність зменшення військової присутності США в Європі та актуальність економічної детермінанти [258, с. 58-59].

«Атлантичне Співтовариство» або «Grand Design» стало політичною ініціативою Сполучених Штатів, що передбачала вступ Великої Британії до Європейського Спільного ринку [333, p. 116; 395, p. 36]. Європейські держави мали ідентифікувати себе як центр військової інтеграції та збільшити власні витрати на інтеграційні процеси. Ідею «Grand Design» було розвинуто з метою створення єдиного надійного союзника на європейському континенті, який мав допомагати США та підтримувати їх політику.

Консультації США з європейськими урядами були необхідні для того, щоб, повідомляти свою точку зору, а не реально обговорювати міжнародні питання нарівні з європейцями. Таке становище не задовольняло Францію в особі генерала Ш. де Голля (Ch. Gaulle) [388, p. 28]. Він вимагав докорінної трансформації міжнародного порядку та подолання статус-кво, який було встановлено у Європі, на користь формування багатополярного світу [368, p. 193]. Урешті-решт, через розгортання власної ядерної програми Франції [170, p. 2], її балансування на межі розриву з Організацією договору Південно-Східної Азії (СЕАТО) [240, с. 278], підтримку вето щодо членства Великої Британії у ЄЕС та фактичний супротив федералізації Європи, що згасив імпульс подальшої європейської інтеграції [404, p. 11], нівелювання французами та німцями ініціативи створення Атлантичного Співтовариства,

американські фахівці вперше зазначили, що об'єднана Європа може спричинити для США більше проблем, а ніж принести вигоди.

Після смерті Дж. Кеннеді зовнішню політику Вашингтона було переорієнтовано в бік В'єтнаму. Разом з тим, Л. Джонсон (L. Johnson) (1963–1969 рр.) не мав наміру залишати європейську арену поза увагою. Контроль над стримуючим ядерним фактором мав належати США, а не європейському співтовариству і, тим більш, одній з європейських держав. Ідея створення багатосторонніх ядерних сил була поновлена [311].

У 1960-х рр. систему політичного впливу у Європі було реорганізовано. США втрачали авторитет та були не в змозі спонукати європейців до створення ще однієї організації. Натомість, Франція вийшла з НАТО, а розгорнутий конфлікт у В'єтнамі продовжував підривати трансатлантичні відносини. Європа, яка була сильною хіба що в торговельній політиці, військової підтримки Сполученим Штатам не надавала, але визнавала необхідність американської присутності на континенті.

Попри загострення відносин на Європейському континенті у 1950-1960-х рр., Л. Джонсон у щорічному Посланні до Конгресу США «Про становище країни» від 4 січня 1965 р. висловив високу надію на сильну об'єднану Європу, яка співпрацюватиме з США. Європейська інтеграція, з точки зору президента Л. Джонсона, мала не абстрактний характер, а ґрунтувалася на «реаліях спільних інтересів та спільних цінностей, загальних небезпек та загальних очікувань» [111]. У відповідь на співпрацю першого Президента Європейської Комісії, В. Гольштейна (W. Hallstein), з урядом США задля досягнення мети європейського об'єднання, Л. Джонсон схвально зустрів рішення європейських лідерів об'єднати виконавчі органи трьох Європейських співтовариств [339, p. 106].

Після чергових виборів в США до влади повернулися республіканці, які визначили Китай та СРСР пріоритетами зовнішньої політики адміністрації Р. Ніксона (1969–1974 рр.) [312, p. 358]. Європейське Співтовариство згадувалося лише у контексті відносин з Пекіном або

Москвою. Не зважаючи на це, Європа зміцнювала свої позиції на міжнародній арені та стверджувалася як єдиний партнер, закладаючи основу четвертого, нового, етапу розвитку трансатлантичних відносин.

Початок 1970-х рр. ознаменувався послабленням контролю США над ЄС внаслідок активної самостійної зовнішньополітичної діяльності європейської спільноти, що супроводжувалася підписанням численних торгівельних угод та договорів про співробітництво та асоціацію з такими міжнародними акторами, як держави Середземномор'я, країни Африки та Тихоокеанського басейну; ухваленням у грудні 1969 р. на саміті в Гаазі рішення про створення механізмів Європейського політичного співробітництва (ЄПС) та встановлення євро-арабського діалогу. З 1974 р. у практику входить взаємний обмін інформацією між США та ЄПС у рамках політичного співробітництва [199, с. 223]. Неможливість подальшого обговорення економічних, науково-технічних та інших питань в рамках НАТО з часом сприяла розширенню діалогу США – ЄС та пошуку нових точок дотику та шляхів поглиблення відносин.

Норвезький дослідник, Г. Лундестат, приділив увагу таким причинам пошуку незалежних від США підходів щодо розбудови трансатлантичних відносин. По-перше, європейський Спільний ринок вже становив певну загрозу для економічного добробуту США, тому з фінансового конкурента він міг легко перетворитися на політичного. По-друге, об'єднана Європа мала, перш за все, відстоювати цілі широкого загалу європейських політиків, що, в свою чергу, могло увійти в дисонанс з національними інтересами США. По-третє, існувала вірогідність втрати Вашингтоном геополітичних союзників при невмілому балансуванні між політикою просування інтеграційних процесів і підтримкою політик окремих урядів [359, p. 117].

Проте, радник з питань національної безпеки США, Г. Кіссінджер, був занепокоєний через відхил від європейського вектора, ініціювавши перегляд трансатлантичних відносин протягом 1973 р., проголошеного Роком Європи [409, p. 197]. Саме тоді адміністрація президента США запевнила

європейців у своїй підтримці, запропонувавши Оновлену атлантичну хартію. Серед зустрічних пропозицій були такі: політична рівність Західноєвропейського союзу та Сполучених Штатів і відмова поєднувати безпекову, політичну та економічну сфери [290, p. 127]. У своєму виступі 23 квітня 1973 р. у Нью-Йорку Г. Кіссінджер запевнив: «Жоден елемент американської післявоєнної політики не був більш послідовним, ніж наша підтримка європейського єдності» [26]. Проте, Г. Кіссінджер визнавав, що США та європейські уряди мають власні позиції з ключових питань, що призводить до ускладнення консультацій та переговорів [358, p. 5-6]. Нарешті, 19 червня 1974 р. в Оттаві було підписано Декларацію про атлантичні відносини, що визнала ефект стримування французьких та британських ядерних сили і фактично позбавляла США контролю за ядерними потенціалами європейських партнерів [55]. Зміни формату трансатлантичних відносин були пов'язані ще й з тим, що ФРН стала торгівельним партнером СРСР, поклавши початок завершенню «холодної війни» та перегляду доцільності американської присутності в Європі.

Наступний президент США, Дж. Форд (1974–1977 рр.), продовжив політику Р. Ніксона щодо СРСР, КНР, та ситуації у В'єтнамі [336]. Він підтримував не стільки інтеграційні процеси, скільки співпрацю з європейцями в рамках НАТО [86]. Так, центром консультацій була визначена столиця країни-голови ЄЕС. Додатковим інституційним каналом зв'язку стала «Група шести» або «G-6» у складі Великої Британії, Франції, ФРН, Італії, Японії та самих США [358, p. 21].

Черговий етап послаблення взаємовідносин з Європою припав на президентство Дж. Картера (1977–1981 рр.), попри зацікавленість адміністрації США у зміцненні «G-7» («G-6» та Канада) та заявах про підтримку євроінтеграційних процесів. Окрім того, президент Дж. Картер зосередив увагу на концепції «трилатералізму», яка передбачала зміцнення відносин у трикутнику: Північна Америка–Японія–Західна Європа [289, p. 109]. Однак, динамічні зсуви призупинилися на зустрічах президента США

із Президентом Європейської Комісії та іншими високопосадовцями у 1978 р. [146, p. 2246].

Президентство Р. Рейгана (1981–1989 рр.) можна охарактеризувати як період посилення залежності європейців від американської валюти та періодичне виникнення фінансових конфліктів. Відповіддю на нафтодоларову монополію США слугувало створення Європейської валютної системи [385, p. 6]. З огляду на це, республіканська адміністрація намагалася зміцнити свої позиції в Європі та оздоровити трансатлантичні відносини загалом, шляхом підтримки взаємовідносин з консервативними урядами ФРН, Великої Британії, Франції та Італії. НАТО стало точкою опори для співпраці [147]. Власне, англійський історик П. Джонсон зазначив, що 1980-ті рр. видалися чи не найбільш вдалими для трансатлантичних відносин, а Західна Європа почувалася краще та безпечніше [347, p. 28].

Президент Дж. Буш-ст. (1989–1993 рр.) прийшов до влади саме по закінченні блокового протистояння та напередодні розпаду СРСР. Його зовнішньополітичними пріоритетами стали зміцнення американського положення в Європі та визначення місця НАТО в системі трансатлантичних відносин. Модернізація ролі НАТО зі збереженням ключової ролі Атлантичного інституту була забезпечена підписанням в липні 1990 р. Декларації про трансформований Північноатлантичний альянс [54].

США підтримували держави Східної Європи, визнаючи їх причетність до інтеграційних процесів. На відміну від Р. Рейгана, Дж. Буш-ст. намагався уникати суперечок в економічній та військовій сферах, розуміючи невідворотність євроінтеграції [356, p. 167]. На важливості «гармонізації» відносин між США та європейцями наголошував й Президент Європейської Комісії Ж. Делор у червні 1989 р. [323, p. 90]. Окрім того, з точки зору колишнього посла ЄС у США, академіка Г. Бургхардта, Постанова від 11 вересня 1989 р. «Про Європу єдину та вільну», яка перебуває в спокої та безпеці, була б неможливою, якби Сполучені Штати та сама Європа діяли окремо [41, p. 11].

Так розпочався новітній етап трансатлантичних відносин, протягом якого ЄС та НАТО продовжили співіснувати та розвиватися як дві окремі структури, поєднані спільними договорами, першим з яких стала Трансатлантична декларація від 22 листопада 1990 р., яка стала основою формалізації відносин між США та ЄС в ідейно-політичному та організаційно-правовому планах [340, p. 291]. Головним здобутком документу стало визначення механізмів регулярних трансатлантичних консультацій [207, с. 147]. Трансформація геополітичного середовища після завершення холодної війни вимагала від США підтримки трансатлантичного діалогу на високому рівні, аби зберегти передові позиції та попередити створення структур чи об'єднань, які б не відповідали інтересам США [246, с. 62-63].

Адміністрація У. Клінтона (1993–2001 рр.), що прийшла на зміну республіканцям, продовжила політику Дж. Буша-ст. та підтримала вступ нових членів до НАТО. Лідерство США було особливо актуальним під час югославської кризи, коли Вашингтон підтримав Європу, в той час як заходи ООН не мали належного результату. У 1994 р. в ході Брюссельської промови президент У. Клінтон зауважив, що падіння радянської імперії та розгортання інтеграційних процесів в Західній Європі є два найбільших досягнення для світу протягом останньої половині XX ст. Президент США також зазначив, що за три століття, «родинні зв'язки» між США та Європою сприяли розвитку комерції, що зробило Європу найціннішим американським партнером не лише у питаннях захисту демократії і свободи, але й у справах економіки, торгівлі та інвестицій [46].

Разом із тим, Північноатлантичний альянс продовжив відігравати роль плацдарму для участі США в європейських справах. Завдяки тісним зв'язкам ЄС та НАТО, Сполучені Штати отримували нових союзників з числа центрально- та східноєвропейських держав. Для зміцнення партнерства необхідно було подолати ряд конфліктів у фінансовій, аграрній, культурній

та інших сферах. Результатом став останній Уругвайський раунд ГАТТ 1986–1994 рр. і створення 1 січня 1995 р. Світової організації торгівлі (СОТ) [414].

Наступним рубежем у розвитку інституційних основ відносин США та ЄС став Мадридський саміт 3 грудня 1995 р. [120], після якого був схвалений Новий трансатлантичний порядок денний, що сприяв всеосяжній «розбудові мостів через Атлантику» [173].

Наприкінці XX ст. світ змінився радикально та безповоротно. Президент У. Клінтон розумів ці зміни та вибудовував американсько-європейські відносини відповідно до нових реалій, враховуючи той факт, що країни ЄС надавали перевагу дипломатичним або комбінованим методам вирішення політичних суперечок та міжнародних конфліктів. Європейців певною мірою влаштовувала політика його адміністрації, прикладом чого була згуртованість дій під час кризи 1998 – 1999 р. у Косово. Український дослідник Д. Лакішик зазначає що це був один з небагатьох випадків, коли Європа та США добровільно поділяли відповідальність [225, с. 128].

Ще одним важливим етапом у розвитку трансатлантичного співробітництва став Лондонський саміт 1998 р., в ході якого сторони домовилися про поглиблення відносин у торгівельно-економічній сфері. Головним його підсумком стало підписання Угоди про трансатлантичне економічне партнерство, яка охоплює сферу двосторонніх і багатосторонніх торговельних відносин, включаючи питання лібералізації міжнародної торгівлі в рамках СОТ [181].

Що ж стосується самоідентифікації США на світовій арені, то гегемонізм США, який простежувався у період між 1990-ми та початком 2000-х рр., як пояснює вітчизняна американістка, професор І. Дудко, є результатом імплементації ряду ґрунтовних документів, які сформували ядро зовнішньополітичного курсу адміністрацій США після завершення блокового протистояння. В даному контексті варто відзначити ключовий документ демократичної адміністрації У. Клінтона – Стратегію національної безпеки на нове століття 1998 р., та основний документ республіканської

адміністрації наступного президента, Дж. Буша-мол. (G.W. Bush) (2001–2009 рр.), – Стратегію національної безпеки США 2002 р.. Обидві адміністрації, не зважаючи на полярність політичних орієнтацій, заклали у свої стратегії такі кілька спільних принципів, спрямованих на піднесення ролі США у світі: визнання Сполучених Штатів як світової наддержави; закріплення інтересів США на глобальному рівні; врахування актуальних проблем сучасності та можливостей інших силових центрів у політиці захисту американських національних інтересів; визнання силових методів впливу на міжнародній арені пріоритетними засобами утримання провідних позицій. Окрім того, обидва документи залишають за США право на самостійні дії без попередньої координації з силами союзників задля захисту або досягнення зовнішньополітичних цілей [213]. Означені постулати відслідковуються і в риториці Б. Обами.

Незважаючи на попередні досягнення У. Клінтона, зовнішня політика Дж. Буша-мол., поклала початок «трансатлантичному розколу» у зв'язку з переорієнтацією зовнішньополітичних пріоритетів США та прийняття «жорсткої сили» як основного інструмента зовнішньої політики [363, p. 21]. Це відбувалося на тлі реформування та зміцнення ЄС як самостійного актора. Силові підходи Дж. Буша-мол. продемонстрували слабкість тогочасної системи і показали, що США більше покладаються на власні сили, враховуючи той факт, що Іракська компанія 2003 р. стала фактично війною Сполучених Штатів [209, с. 120].

Тенденції до формування багатополярного міжнародного середовища з початку 2000-х рр. все ж змусили США переглянути власну концепцію глобального лідерства. Це було пов'язане із сумнівами щодо спроможності держави нести тягар відповідальності за міжнародні процеси самотужки [246, с. 42]. Відносно США таку позицію висловив ще наприкінці 1980-х рр. американський політолог П. Кеннеді, який передбачав «перенапруження імперії», що могло призвести до виснаження ресурсів і можливостей глобальної держави, у разі їх невідповідності амбіціям уряду [350, p. 515]. У

зв'язку з цим, у 1990-х рр. з'явився американський тренд «розумного лідерства», або «прагматичного інтернаціоналізму» [425, p. 50], який залишав за США статус міжнародного лідера, проте переглядав їх права і обов'язки щодо управління світовими процесами. В постбірполярний період Сполучені Штати відмовилися від наміру одноосібно нести тягар відповідальності, притаманний традиційній ролі лідера. Тож, зовнішньополітичний курс США було досить влучно визначено колишнім прем'єр-міністром Франції Л. Жоспеном (L. Jospin): «існує певна тенденція до гегемонії, яка не обов'язково співпадає з глобальною відповідальністю наддержави» [367, p. 31].

Зі свого боку, європейські держави не визнавали права США на превентивний удар, яке було прописано у Стратегії національної безпеки США 2002 р. [172, p. 15]. Незважаючи на те, що американські дослідники вважають таку позицію історично виправданою [319, p. 861], країни ЄС у переважній більшості відстоювали легітимність рішень багатосторонніх структур. Тож, розбіжності у підходах до ведення міжнародного діалогу, вирішення конфліктів, та розподілу прав на управління силовими важелями, врешті решт, сприяли послабленню трансатлантичних зв'язків, які вдалося відвернути від незворотнього погіршення та стабілізувати вже за адміністрації Б. Обами, коли Сполучені Штати остаточно відійшли від концепції гегемонізму, розглядаючи можливі варіанти збереження лідерських позицій шляхом співпраці з найбільш вірогідними за впливовістю центрами сили, через наміри залишатися першими серед рівних у колі найбільш впливових акторів на світовій арені [286, с. 351].

Остаточну переорієнтацію на збереження світового лідерства США можна пов'язати з Лісабонським договором 2007 р. про реформу ЄС, який набув чинності у грудні 2009 р. [183]. Договір передбачав вдосконалення наднаціональних структур та більш тісну взаємодію країн-учасників організації. Реформаторський характер договору сприяв зміцненню основ демократії та захисту ґрунтовних прав шляхом розширення ролі

Європейського Парламенту, залучення національних парламентів до процесу європейської законотворчої діяльності тощо [262]. Станом на листопад 2009 р., коли з 27 держав-членів підпис договору залишався лише за Чехією, США високо оцінили дану угоду. Вітаючи згоду президента Чехії В. Клауса (V. Klaus) ратифікувати Лісабонський договір, Б. Обама наголосив, що «посилений та оновлений ЄС буде ще кращим трансатлантичним партнером для Сполучених Штатів» [34]. Фактично, даний договір поклав початок новітньому етапу формування трансатлантичних відносин. Разом із тим, ставлення США до нього залишалося дуалістичним, оскільки він сприяв посиленню позицій ЄС на світовій арені та змусив США в черговий раз переглянути власні позиції. Американські експерти висловлювали занепокоєння через вірогідність послаблення американського впливу у європейському регіоні та перспективи ЄС щодо створення власної системи оборони, подібної до НАТО. Теоретично, ЄС мав змогу перетворитися на потужне наднаціональне об'єднання, міць якого могла б бути протиставлена Сполученим Штатам на глобальному рівні. Розвиток системи оборони ЄС, яка б конкурувала, а не компліментувала НАТО, розцінювався як можлива загроза глобальному лідерству [171]. Тим не менш, гірший сценарій для США не мав фактичного імпульсу і, всупереч прогнозам експертів, трансатлантичні відносини продовжили еволюціонувати, підлаштовуючись під поточні реалії, підтверджуючи тим самим тезу про невідступність США від щільної співпраці з ЄС [37].

Саме з огляду на нові конструктивні, інституційні зміни у ЄС, Сполучені Штати за адміністрації Б. Обами з 2009 р., як зазначали українські американісти І. Погорська та Д. Лакішик ще у 2011 р., не відмовилися від збереження глобального лідерства у короткостроковій і середньостроковій перспективах, але, до того ж, зосередили увагу на зміцненні «морального лідерства» через активну діяльність у рамках ключових міжнародних інститутів (НАТО, ООН, МВФ, СОТ) та співпрацю з потенційними світовими лідерами, згідно «Глобальних тенденцій 2015» (зокрема, з Китаєм,

Індією та РФ). Метою Сполучених Штатів залишається попередження можливого формування сили (в т.ч. – коаліційної), яка могла б перевершити можливості США [256, с. 185]. Окрім того, зазначений підхід свідчить про домінування «м'якого» компоненту у концепції «розумної сили», яка стала основою для формування зовнішньополітичного курсу Б. Обами.

ЄС володіють достатнім потенціалом для вирішення політичних проблем, проте, США, як і раніше, залишаються стримуючим фактором для ЄС в рамках того ж НАТО, обмежуючи право вибору геополітичної стратегії, підтвердженням чого є, наприклад, Стратегія національної безпеки або Стратегія національного оновлення та глобального лідерства [245, с. 132], оприлюднена Б. Обамою 28 травня 2010 р., в якій йдеться про те, що США залишаються єдиною світовою наддержавою [127].

Український американіст А. Худолій звертає увагу на те, що саме за Б. Обами концепція глобального лідерства стала однією з детермінант зовнішньої політики США з огляду на промови та документи його адміністрації [278, с. 449]. Його думку поділяє й вітчизняна дослідниця І. Тихоненко, яка проаналізувавши Стратегії національної безпеки США 2010 та 2015 рр. доходить висновку, що у документах ґрунтовно висвітлюється не просто наміри Сполучених Штатів відстояти світову першість, але прописано механізми реалізації глобального лідерства США від його «оновлення» до «поступового затвердження» [266, с. 161].

Президент Б. Обама був не єдиним, хто відверто виголошував право Сполучених Штатів на світове лідерство, яке мало стати точкою опору для їх партнерів. Американський геополітик З. Бжезінський у 2011 р., на зустрічі у Нормандії під час отримання премії Алексіса де Токвіля, виголосив промову, в ході якої зазначив, що послаблення традиційних політичних важелів управління суспільними процесами, різкі соціально-економічні контрасти, та розриви у суспільстві, становлять смертельну загрозу для трансатлантичного світу, еліти якого мають об'єднатися під безумовним домінуванням США [197]. Таким чином, буде подоланий «національний егоїзм», що

дозволить відмовитися країнам від частини суверенітету на користь спільного блага.

Аналізуючи довгий період еволюції трансатлантичного партнерства, стає зрозумілим поглиблений інтерес США до європейських справ. Український дослідник О. Головань пов'язує трансатлантичні відносини з динамічним процесом глобалізації та наголошує на «неординарності» атлантичних партнерів, яка полягає в тому, що США зарекомендували себе як, власне, світовий лідер, а ЄС, як провідний гравець в глобальній ринковій економіці, залишається центром плюралістичної демократії [209, с. 116]. Даний підхід пояснює причини дуалістичності відносин обох центрів, які балансують на межі всеосяжного співробітництва та суперництва.

Протягом другої ХХ ст., незважаючи на періодичне загострення відносин між США та провідними західноєвропейськими державами, американці спромоглися зберегти позиції в Європі та закріпити їх завдяки НАТО та різнорівневим політичним та економічним угодам. Для Сполучених Штатів центральне місце завжди посідали інтереси безпеки. Натомість, європейці зосереджували увагу на економічних аспектах міжнародної співпраці. Протягом періоду блокового протистояння, трансатлантичні відносини вибудовувалися на основі американського військового лідерства та гарантіях захисту європейської спільноти від СРСР. Це надавало США права брати участь у врегулюванні європейських політичних питань. Проте, після закінчення холодної війни, Європа стала більш самостійною та згуртованою. Це дало їй можливість виступати рівним партнером для НАТО та вибудовувати власну спільну політику.

Що ж стосується концепції глобального лідерства, якою Сполучені Штати керуються у формуванні та реалізації зовнішньополітичних стратегій, то вона бере початок з гегемоністичних амбіцій США, які є історично зрозумілими, проте безперспективними через постійну трансформацію міжнародної системи і піднесення нових центросилових акторів. Ідея обраності англосаксонської раси та вищого призначення Америки або США

як концепту рівності, справедливості, сили та неосяжних можливостей, залишається невід'ємною частиною самоідентифікації американців, про що свідчать публічні звернення президентів та офіційні документи, в тому числі й Стратегія національного оновлення та глобального лідерства Б. Обами. Таке переконання є причиною колишніх американських тенденцій до світової гегемонії і вимушеної зміни пріоритетів на користь глобального лідерства. У свою чергу, західноєвропейські держави мають більш поміркована позицію щодо світової першості. Сила Європи у її єдності, до якої належать актори різних потенціалів. Тому, європейці, які схильні ухвалювати консолідовані рішення та позиціонувати себе на глобальній арені як членів єдиної європейської цивілізаційної родини, зацікавлені у розбудові такого світового порядку, який буде комфортним для кожного члена спільноти, що у свій суті йде всупереч американському світогляду. Враховуючи два діаметрально протилежні підходи, можна дійти висновку, що ключовою причиною «трансатлантичного розколу», до подолання наслідків якого доклала зусиль адміністрація Б. Обами, стали формальна (юридична) підтримка трансатлантичного діалогу та нестача фактичної взаємодії США та ЄС.

Період адміністрації Б. Обами не відзначався особливою результативністю у контексті трансатлантичного партнерства у порівнянні з його попередниками. Витоки європейської інтеграції мали тісний зв'язок зі становленням США на світовій арені як єдиної наддержави, яка мала вагомий вплив на Європу через інструменти НАТО. За президенства Б. Обами даний вплив не було ані відновлено (після відхилу від європейського вектора Дж. Буша-мол.), ані посилено, про що йтиме мова далі. Однак, простежується певна закономірність у відновлені конструктивного діалогу після чергового періоду спаду активності на трансатлантичному просторі. Лісабонський договір, який забезпечив інституціональні зміни у ЄС став новітнім вододілом у розбудові оновленого співробітництва між США та ЄС. Сполучені Штати, не зважаючи на історично обумовлені амбіції, були змушені остаточно визнати, що ЄС

еволюціонує, розвивається і змінюється не залежно від побажань США. Тож, адміністрація Б. Обами мала враховувати таку даність у визначенні зовнішньополітичних векторів.

2.2. Європейський вектор зовнішньої політики США в період адміністрації Б. Обами

Із розпадом СРСР поступово зникла потреба у постійному опікуванні з боку США справами Європи. Разом з тим, сучасна система міжнародних відносин, яка переживає процес перманентної непередбачуваної та динамічної трансформації змушує США поступатися позиціями. Таких висновків можна дійти аналізуючи ряд документів, присвячених тенденціям глобального розвитку. Так, у доповіді «Глобальні тенденції 2015: діалог про майбутнє з недержавними експертами» (2000 р.) ми знаходимо тезу про те, що американське лідерство може бути як перевірене на міцність, так і посилене (через перегляд політики), появою нових глобальних акторів, до яких прираховано Китай, РФ, Індію, Мексику та Бразилію, ЄС та значну низку потужних трансатлантичних корпорацій та некомерційних організацій, які захищають, перш за все власні інтереси [92, p. 13].

Інша аналітична розвідка «Глобальні тенденції 2020: окреслюючи глобальне майбутнє» (2004 р.) продовжила попередній напрям прогнозування приділивши особливу увагу дослідженню позицій двох акторів: Китаю та Індії, зазначивши, що подібно до Німеччини наприкінці XIX ст. та США – на початку XX ст., вони постануть на міжнародній арені у XXI ст. як дві нові потуги, які очолять Азію [93, p. 9]. Менш оптимістичною була відповідь щодо ролі Європи на міжнародній арені. Згідно доповіді, ЄС не зможе відігравати роль прямо пропорційну своїм розмірам через складну демографічну ситуацію (неможливість впоратися з напливом мігрантів-мусульман та невпинне старіння власного населення), недосконаліть трудового законодавства і відсутність єдності щодо ухвали політично важливих рішень. До того ж, зазначалася вірогідність того, що деякі члени

ЄС виявлять бажання йти власним шляхом (прогноз справдився стосовно Великої Британії), чим послаблять об'єднану Європу [93, p. 61]. Вірогідно, подібні прогнози стали однією з причин переорієнтації зовнішньополітичного вектора США з приходом адміністрації Б. Обами у бік АТР як більш перспективного регіону. В даному сенсі, черговий сценарій «Глобальні тенденції 2025: світ, що трансформується» (2008 р.) не має суттєвих змістовних відмінностей. У ньому зазначається, що невідворотній процес глобалізації стане ототожнюватися до 2025 р. з розквітом азійських держав, а США повинні будуть зберігати баланс на Близькому Сході та рахуватися з Росією, Китаєм та Індією, чия роль зростатиме [94, p. iv]. Що ж стосується Європи, то як і Японія, вона буде значно випереджати за розвитком Китай та Індію, однак робити це буде все важче через скорочення населення працездатного віку.

За першої каденції Б. Обами було підготовано ще один аналітичний документ даної серії «Глобальні тенденції 2030: альтернативні світи» (2012 р.), який незважаючи на свій поліваріантний характер, все ж таки містить ключові тези про те, що до 2030 р. вже не існуватиме єдиної гегемоністичної сили, а світову владу буде розділено між новими мережами та коаліціями багатополярного світу. Історичний підйом Заходу, що спостерігався з 1750 р. поступиться поновленню ваги Азії у міжнародній економіці, що покладе початок ері «демократизації» на державному та міжнародному рівнях. Визначальним є той факт, що у вступному резюме Китай зазначається єдиним потенційним партнером США, з яким можлива «розширена глобальна співпраця» [95, p. ii].

З 2009 р. американські та європейські політологи значною мірою зосередили увагу на питаннях розбудови оновленого партнерства між США та ЄС. З точки зору директор вашингтонського Центру дослідження трансатлантичних відносин при Університеті Джона Гопкінса, Д. Гамільтона, побоювання європейців через те, що прихід до влади Б. Обами остаточно б переорієнтував політику США у напрямі АТР на шкоду партнерству з

об’єднаною Європою, були марними, оскільки США залишаються тихоокеанською і атлантичною державою одночасно [232, с. 132].

З оновленням влади у Сполучених Штатах постали питання щодо зовнішньополітичного курсу, найперше з яких стосувалося спроможності європейців виступати партнерами США при реагуванні на глобальні виклики сучасності. Окрім того, адміністрація Б. Обами мала визначитися чи в змозі самі США співпрацювати з ЄС, якщо така робота, з точки зору Вашингтона, буде пов’язана з труднощами та розчаруваннями. В кінцевому підсумку, основою трансатлантичних відносин мало стати ядро глобальної коаліції задля досягнення спільних завдань.

За оцінками американських дослідників, на початку першого строку президентства Б. Обами у 2009 р., трансатлантичні партнери мали всі шанси подолати існуючі труднощі і зберегти обопільну важливість своїх відносин [97]. Було окреслено такі напрями співробітництва [73]:

Економічний. США та ЄС мають найбільш дифузні торговельні та інвестиційні відносини у світі. З початку 2010-х рр. трансатлантична економічна діяльність партнерів забезпечувала близько мільйона робочих місць для їх співгромадян та 54 % світового валового внутрішнього продукту (ВВП) [99, p. 20]. Товарообіг між США та ЄС у 2012 р. склав $ 650 млрд, що на 68 % більше ніж у 2000 р. – $ 387 млрд [100, p. 18], а обсяг зовнішньої торгівлі товарами в 2013 р. становив $ 787 млрд [101, p. x]. Однак, епоха активних інтеграційних процесів у Європі та поступового, але рішучого віддалення європейської економіки від, здавалося б, всеосяжної американської, шляхом введення загальної валюти – євро, створення Митного союзу та Єдиного внутрішнього ринку для вільного обігу товарів, послуг, капіталів та робочої сили, є однією з причин, щонайменше, психологічного дискомфорту для США, оскільки їх економіка практично на 70 % тримається на імпортній сировині та послугах [254, с. 65]. З метою оновлення трансатлантичного економічного діалогу за президента Б. Обами

було розпочато переговори по створенню ТТІП, що мало покласти початок новій ері взаємопроникнення американської та європейської економік.

Боротьба з бідністю. Питання соціального добробуту є одними з центральних як у Європі, так і в Америці. Наприклад, 2010 рік у ЄС пройшов під егідою боротьби з бідністю, оскільки близько 16 % населення Європи на той час проживало за її межею [198]. Важливо відзначити, що ЄС та США забезпечують майже 80 % світової допомоги країнам, що розвиваються.

Забезпечення миру та стабільності. Як визнані центри сили, ЄС та США несуть моральну відповідальність за сприяння мирному врегулюванню конфліктів у гарячих точках, зокрема, шляхом співпраці в рамках НАТО. Разом з тим, існує ряд питань, в яких точки зору США і країн ЄС розходяться. Прикладом може слугувати той факт, що в Арабському світі США підтримують Ізраїль, в той час як Франція – Палестину.

Політика безпеки є одним з найбільш дискусійних рівнів побудови відносин, враховуючи той факт, що ЄС не володіє військовою міццю, наближеною до США. Наприклад, каменем спотикання стала військова інтервенція США до Іраку у 2003 р., коли Франція та Німеччина засудили дії Вашингтона. У той час як Іспанія та Велика Британія підтримали США, чим поставили під сумнів існування єдності щодо формування європейської зовнішньої політики.

У своїй першій інаугураційній промові 20 січня 2009 р. новий президент США звернувся до співвітчизників зі словами: «Ми залишаємось найбільш процвітаючою, могутньою нацією на Землі», тим самим наголошуючи на особливій ролі США у процесах подальшої еволюції системи міжнародних відносин [143]. Тоді ж, за період першої каденції Б. Обами, було окреслено й ключові засади формування зовнішньої політики США.

По-перше, колишній держсекретар Г. Клінтон зазначала у своїй промові на офіційних слуханнях з приводу її призначення головою адміністрації Б. Обами, що США мають повернутися до принципів

двопартійної зовнішньої політики, оскільки державна стратегія має формуватися із залученням представників обох партій з метою розподілу відповідальність та більш зважених рішень для захисту національних інтересів та забезпечення колективної підтримки зовнішньополітичних цінностей [132, p. 16].

По-друге, зовнішньополітичний курс було продовжено у руслі посилення американського глобального лідерства. США мали залишатися прикладом послідовного дотримання встановлених правил на міжнародній арені та демонструвати баланс між власними інтересами за кордоном та цінностями внутрішньої політики. З огляду на те, що інтереси країни повинні збігатися з її моральними обов'язками, на США було покладено величезну відповідальність щодо всієї міжнародної спільноти.

По-третє, зовнішня політика за президентства Б. Обами мала будуватися на засадах співпраці з іншими геополітичними акторами. Безпека, життєздатність, лідерство та авторитет США в сучасному світі безпосередньо залежать від того, чи здатні вони приймати зовнішньополітичні рішення, які спираються на гранично широку раду інших учасників міжнародних відносин.

За обидва строки каденції Б. Обами, вагома роль у формуванні зовнішньополітичного курсу відводиться принципам «розумної сили», яка поєднує в собі набір традиційних та нетрадиційних важелів впливу на міжнародній арені: дипломатичних, економічних, військових, політичних, юридичних і культурних. Після президентських виборів 2008 р. адміністрація Б. Обами піддала критиці республіканців за розбалансування зовнішньої політики, яке спричинило домінування «жорсткої» сили та фактичне нівелювання ролі дипломатії, посилення впливу Міністерства оборони на зовнішньополітичні рішення, неналежну оцінку значимості контролю над озброєннями, спроби шукати відповідь на загрозу тероризму, головним чином, у категоріях військової сили. Доцільність та актуальність «розумної

сили» відзначала й Г. Клінтон, об'єднуючи цим терміном усі доступні методи ведення політики, які є у розпорядженні США [162].

Важливо відзначити, що Б. Обама, як і попередні президенти США, вважав силу головним інструментом гарантування американського глобального лідерства. Але для нього сила втратила традиційне розуміння сили зброї. Для колишнього американського президента, сила – це військова могутність, поєднана з «м'якою силою». За президента Б. Обами термін «розумна сила» отримав досить широке розповсюдження у наукових та політичних колах. Концепція «розумної сили» ґрунтується, власне, на визнанні неспроможності США самотужки протистояти глобальним викликам та необхідності ведення діалогу не лише із союзниками та дружніми країнами, але й із супротивниками, спираючись на прагматизм, а не на жорстку ідеологію. Так, за президенства Б. Обами «жорстка сила» (англ. «hard power») стала крайнім засобом вирішення спірних питань, поступившись переговорам та діяльності в рамках організацій [422, p. 98].

Окрім вищезазначеного, до планів США входило використання за необхідності можливостей ООН та інших міжнародних організації з метою зміцнення свого морального лідерства у світі. Для досягнення такої мети, нова адміністрація змінила інструментарій: політика сили мала поступитися дипломатії та створенню надійних та довготривалих союзів. Саме тому, на думку американських дослідників М. Коулс та М. Еган, кандидатура Б. Обами була довгоочікуваною європейцями, які були стурбовані прагненням вийти за рамки, встановлені епохою Дж. Буша-мол. [313, p. 18]. Вже у липні 2008 р. Б. Обама привернув до свого виступу одну з найбільших європейських аудиторій за період президентської кампанії, коли 200 тис. берлінців прийшли вислухати його промову біля Бранденбурзьких воріт. Після того, як майбутній президент США окреслив численні виклики сучасності, згадавши про терористичні акти, кліматичні катастрофи та ядерну небезпеку, та зазначивши, що «жодна країна, незалежно від того, наскільки велика або потужна вона, не здатна перемогти самотужки такі

проблеми», його виступ викликав схвальну реакцію присутніх [139]. В очікуваннях європейців новий кандидат поклав кінець односторонній епосі адміністрації Дж. Буша-мол., наголосивши на шануванні законності, підтримці іммігрантів, вирішенні глобальних питань (розповсюдження ядерної зброї, глобальне потепління, бідність та прояви геноциду), повазі до сусідів та врахуванні позицій своїх союзників.

Надії та очікування європейців символізувала Нобелівська премія миру, яка була вручена президенту Б. Обамі у вересні 2009 р. «за значні зусилля з посилення міжнародної дипломатії та співпраці між народами» [174]. В той час як новий президент сприяв більш інтернаціональному підходу, він також підтвердив, що «залишає за собою право діяти в односторонньому порядку, якщо це необхідно, щоб захистити свій народ» [138], що, в свою чергу, нагадало слова У. Клінтона: «Разом, коли це можливо; поодинці, коли це необхідно» [402, p. 222].

Незважаючи на теплий європейський прийом, Б. Обама все таки продовжив розвивати трансатлантичні відносини в напрямі, схожому з підходом Дж. Буша-мол. за його другої каденції. Б. Обама, подібно до свого попередника, який провів серію промов з питань зміни клімату та міжнародного співробітництва в Ґетеборзі у 2001 р., розпочав своє президентство з гучних та багатообіцяючих виступів (наприклад, стосовно нерозповсюдження зброї масового ураження), зокрема, в Празі у 2009 р. Очільник Білого дому наголосив на тому, що США докладуть конкретних зусиль для створення світу без ядерної зброї та закликав трансатлантичну спільноту до згуртованого протистояння ядерній загрозі «не розколюючись, але стоячи разом як вільні нації, як вільні люди» [140]. До того ж, обидва президенти висловлювали занепокоєння розвитком трансатлантичного діалогу та прагнення його зміцнити. Однак, протягом першого строку президентства Б. Обами зовнішньополітична увага була зосереджена на АТР та Близькому Сході. Окрім того, планувалося «перезавантаження» відносин з Російською Федерацією [245, с. 136].

Показовим залишається той факт, що тенденції до відходу від європейської політики простежуються ще у резюме до доповіді Національної ради з розвідки США щодо прогнозів світового розвитку до 2025 р., оприлюднений у листопаді 2008 р. (до початку президентства Б. Обами), в якому ЄС взагалі не фігурує. Відсутність у цьому висновку будь-якої згадки про Євросоюз означало, що американське розвідне співтовариство не розглядало його як вагомий центр сили в багатополярному світі. Було відзначено, що відмінності щодо бачення внутрішніх загроз у країнах Європи та ймовірність некоординованих витрат на оборону призведуть до того, що ЄС не зможе стати головною військовою силою, а захист національних інтересів більшими державами «продовжуватиме ускладнювати зовнішню політику та політику безпеки ЄС», що послабить європейську підтримку НАТО [94, p. 33]. Такі прогнози не могли не вплинути на формування зовнішньополітичного курсу адміністрації Б. Обами, оскільки НАТО є одним зі стовпів трансатлантичного партнерства. Тож, політика нового президента мала бути збалансованою. По-перше, увагу слід було зосередити на перспективних міжнародних гравцях. По-друге, принципово важливим залишалося реконструювання відносин з Європою, яка й нині залишається найбільшим союзником Сполучених Штатів.

Стратегія національної безпеки 2010 р. (Стратегія-2010) наголошує на тому, що національна безпека США, як і глобальна, «залежить від сильного та відповідального американського лідерства». Лідерство США передбачає «військову могутність, економічну конкурентоздатність, моральне лідерство, глобальні зобов’язання, зусилля у формуванні міжнародної системи, що відповідає взаємним інтересам народів і націй» [127, p. 7]. У стратегії також зазначається, що США продовжують володіти ресурсами, які в попередні десятиріччя дозволяли зберігати лідерство, зокрема, сильні альянси під американським контролем, військову перевагу, найбільшу в світі економіку, міцну та впливову демократію й динамічне суспільство.

Згідно Стратегії-2010, будь-які міжнародні рішення мали ухвалюватися на основі багатосторонніх переговорів за участю зацікавлених сторін та міжнародних організацій. У ході проведення військово-політичних акцій Вашингтон мав намір шукати міжнародну підтримку у співпраці з такими інститутами як НАТО та Рада Безпеки ООН. У документі приділено значну увагу проблемам міжсоюзницьких відносин як у Європі, так і в Азії.

Не дивлячись на те, що протягом першого президентського терміну Б. Обами, суттєвих змін у відносинах з ЄС не простежувалося, період його другої каденції надав трансатлантичним відносинам надію на реновацію, що втілилася у постійній функціональній співпраці, хоча і з перемінним успіхом.

Як зазначають М. Коулс та Н. Ньюджент (N. Nugent), Європа була розчарована політикою Б. Обами щодо зміни клімату. Незадовільними виявилися і пояснення щодо неможливості президента провести усі ініціативи та проекти через Конгрес США, що, однак, не означало відмову від них самого Б. Обама [301, p. 36-37]. Трансатлантичні відносини покращилися у сфері боротьби з тероризмом: Б. Обама успішно «витягнув» війська США з Іраку, але було збільшено військову присутність в Афганістані. Завдяки добрим робочим відносинам між держсекретарем Г. Клінтон та Високим представником ЄС із закордонних справ та політики безпеки (ЗСПБ) К. Ештон (C. Ashton) було підвищено якість консультацій та переговорів у форматі «P5+1». Метою форуму «P5+1» з шести великих держав (США, РФ, КНР, Великої Британії, Франції, – п’яти постійних членів Ради Безпеки ООН, – та ФРН) стало об’єднання зусиль для запобігання використанню іранської ядерної програми у військових цілях. Тим не менш, Європа поскаржилася на відчуття невиправданості очікувань від нового президента, яке посилилось під час іспанського головування в ЄС, коли плани щодо Саміту США–ЄС 2010 у Мадриді було списано. Історія трансатлантичного партнерства демонструє численні випадки, коли американські президенти, – від Дж. Кеннеді до У. Клінтона, – які першочергово мали змогу себе зарекомендувати найкращим чином, в

робочому процесі були не в змозі виправдати усі сподівання європейських колег [313 , p. 19].

Як зазначалося раніше, протягом першої каденції Б. Обами, зовнішньополітичний курс США було зорієнтовано на АТР [285]. Азійський вектор зовнішньої політики, особливо в сфері безпеки (Стратегія оборони США робить акцент на Південно-Китайському морі) і галузі торгівлі та інвестицій через Транстихоокеанське партнерство (ТТП), викликав найбільше занепокоєння для трансатлантичного партнерства, не зважаючи на слова Г. Клінтон про те, що Європа залишається партнером першої інстанції для США, особливо враховуючи розширення та поглиблення трансатлантичної співпраці щодо Афганістану, Ірану, Близького та Далекого Сходу, та «арабської весни» [47]. Європейські лідери також публічно закликали не перебільшувати значення азійського вектора США. Як зазначав голова Європейської Ради Г. Ван Ромпей у 2012 р.: «Американці розуміють, що «вектор» не є альтернативою Європі та НАТО. Навпаки, сильні трансатлантичні відносини є передумовою для зосередження уваги Америки на Азії» [191]. Незважаючи на такі запевнення, європейців не полишали побоювання з приводу того, що США розглядали Азію як регіон майбутнього. Проте, саме острах, на думку американських дослідників, є динамічним фактором в розвитку трансатлантичних відносин. Занепокоєння через японські економічні досягнення наприкінці 1970-х рр. спонукало європейців створити єдиний ринок, а острах перед розбудовою «Європейської фортеці» підштовхнув першу адміністрацію Дж. Буша-ст. закликати міжнародне співтовариство до укладання Трансатлантичної декларації. І, звичайно ж, острах перед міццю СРСР першочергово сприяв створенню й самого НАТО.

Хоча занепокоєння через зовнішні загрози могло стати підґрунтям для трансатлантичного суперництва та спровокувати внутрішньодержавні та зовнішньополітичні конфлікти, історія трансатлантичних відносин вказує на можливість більш тісної співпраці, що можна було простежити в світлі

російсько-української кризи, коли зовнішньополітичні вектори США під час другої каденції Б. Обами були частково зорієнтовані на оновлення відносин з ЄС та більш активну діяльність в ЦСЄ. Разом з тим, варто зазначити, що ЦСЄ не залишалася поза увагою США й за період першої каденції Б. Обами. Власне, саме вона стала простором для реалізації демократизаційного напряму зовнішньої політики США.

Підтримка країн Центральної Європи стала частиною програми Б. Обами по сприянню європейській консолідації та проявом підвищеної уваги Вашингтона до процесів демократизації з 2009 р. Такий напрям зовнішньої політики, головним чином, стосувався чотирьох країн Вишеградської четвірки (Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини), які зробили демократизацію явним трендом власної зовнішньої політики. Даний простір надав Сполученим Штатам можливість проявити свої якості модератора у співпраці з європейськими неурядовими організаціями та зацікавленими урядами і вивести зазначені країни на новий рівень розвитку, стверджуючи свою власну міць. Так, Вашингтон надавав активну фінансову допомогу сербському Центру прикладних ненасильницьких дій та стратегій (англ. CANVAS) в організації конференцій та семінарів з представниками недемократичних країн (зокрема, Єгипту та Бірми) для обміну досвідом боротьби за демократичні перетворення. Адміністрація Б. Обами також підтримала регіональні ініціативи в рамках більш широких багатосторонніх обмінів. Прикладом може бути Чесько–Польсько–Шведське Східне партнерство Європейського Союзу з шістьома пост-радянськими сусідами, установчий саміт якого відбувся у травні 2009 р., у Празі. Іншим прикладом стала спроба Польщі відродити Спільноту демократій (англ. the Community of Democracies) на міністерському засіданні у Кракові, у липні 2010 р. Сприяння політичним перетворенням на Близькому Сході та в Північній Африці після «арабської весни» було винесено на порядок денний Варшавського саміту Б. Обами з регіональними лідерами, у травні 2011 року,

коли Польща визначила Туніс, на ряду з Молдовою, як пріоритетну країну в рамках її головування в ЄС протягом другої половини того ж року [400, p. 7].

Під час перебування президента Б. Обами при владі, найбільш прискіпливу увагу було приділено справам Албанії, Угорщини та Румунії. Після заяв опозиції щодо шахрайства на виборах у липні 2009 р., що спричинило тривалий парламентський бойкот, адміністрація Б. Обами порадила уряду Албанії зробити компромісний крок – провести виборчу реформу. Пізніше, під час пов'язаних із зазначеним інцидентом демонстрацій у 2011 р., які призвели до чотирьох смертельних випадків, офіційні представники США як засудили конфронтаційну тактику протестувальників, так і наголосили на підтримці розслідувань щодо застосування силовими структурами вогнепальної зброї за розпорядженням політично мотивованого уряду. В Угорщині критики стверджували, що законодавство про ЗМІ та нова конституція, введені на початку 2011 р., закріпили владу правлячої партії. У даному контексті, держсекретар Г. Клінтон, у червні, відкрито обговорювала з прем'єр-міністром В. Орбаном (V. Orbán) доцільність збереження демократичних інститутів, а посол США Е. Куналакіс (E. Kounalakis) висловила у жовтні з того приводу «словесний» демарш [113]. Нарешті, у липні 2012 р. в Румунії посол США М. Гітенштейн (M. Gitenshteyn) опублікував заяву проти спроб погрожувати незалежності демократичних інституцій Румунії після того, як уряд прем'єр-міністра В. Понти (V. Ponta) доклав зусилля з метою послаблення позицій конституційного суду, заміни омбудсмена та зниження порогу на референдумі з метою усунення президента країни.

Участь США у залагодженні зазначених інцидентів стали підтвердженням намірів США залишатися не лише спостерігачем, але й учасником європейських справ з метою подолання кризових ситуацій та створення моделей успішних країн для наслідування даних прикладів іншими учасниками міжнародних відносин у контексті регіонального сусідства та за межами Європи.

Початок другого президентського терміну Б. Обами у 2013 р. ознаменувався для європейців новими перспективними призначеннями республіканців Дж. Керрі на пост держсекретаря США та Ч. Гейгеля на пост міністра оборони, які були широко обізнані з трансатлантичних питань та зацікавлені у співпраці з європейцями. Підтвердженням тому стала заява держсекретаря Дж. Керрі на слуханнях у сенаті з приводу того, що діяльність США на Далекому Сході (мова про відносини з Індонезією, яку він визначив як надзвичайно важливу та перспективну країну), у Китаї, В'єтнамі, або в іншій країні чи регіоні, не може мати місце за рахунок відносин з Європою. За його словами, США та Європа мають разом переосмислити свої можливості на Далекому Сході. Це могло б посилити їх вплив та оновити американсько-європейську співпрацю, зокрема у сфері торгівлі [133, p. 62]. Надалі, на зустрічах з Високим представником ЄС із ЗСПБ К. Ештон та Президентом Європейської Комісії Ж.-М. Баррозу, Дж. Керрі не одноразово відзначав особливий, глобальний вимір американсько-європейського партнерства, тим самим засвідчуючи зацікавленість США у зміцненні трансатлантичного діалогу [301, p. 37].

У свою чергу, Ч. Гейгель на слуханнях у Комітеті Сенату США зі збройних сил зауважив, що НАТО має залишатися центральним альянсом у глобальній політиці США. До того ж, трансатлантичні відносини мають вирішальне значення для інтересів Сполучених Штатів у галузі оборони, оскільки європейська безпека є складовою частиною багаторічної політики США. Так, разом з американськими військами, 40 тис. європейських союзників воювали в Афганістані; у Лівії гуманітарній катастрофі протистояли війська НАТО з арабськими партнерами; а на Балканах діяльність Альянсу стала стабілізувальним фактором для захисту єдиної, вільної та безпечної Європи [134, p. 180]. Таким чином, трансатлантичні відносини зберігали свою важливість за оцінками вищих посадовців США.

Оновлена Стратегія національної безпеки США, оприлюднена у лютому 2015 р. (Стратегія-2015), мала принципові відмінності від

попереднього документа. Стратегія-2010 при розгляді міжнародного порядку не наголошувала на окремих регіонах світу. Навпаки, увага була сфокусована на трьох темах, у яких регіони обговорювалися в глобальному контексті: забезпечення надійності альянсів, налагодження співпраці з іншими центрами впливу XXI ст., та підтримка широкого співробітництва у вирішенні ключових глобальних викликів. Однак, Стратегія-2010 класифікує міжнародний порядок на окремі регіональні проблеми, які передбачають: 1) сприяння відновленню балансу у АТР; 2) посилення міцного альянсу з Європою; 3) прагнення до стабільності та миру на Близькому Сході та у Північній Африці; 4) інвестування в майбутнє Африки; 5) поглиблення співпраці в галузях економіки та безпеки між Америками. Таким чином, європейський вектор було виокремлено як напрям для співробітництва, проте не позначено як зону особливих інтересів США [119, p. 3].

На відміну від попередньої доктрини, Стратегія-2015 представила особливо актуальні положення, обумовлені складною геополітичною ситуацією, що склалася довкола України. В даному сенсі Стратегія-2015 приділяє більше уваги європейському вектору, що відображено у п’ятому розділі, присвяченому обговоренню питань міжнародного порядку (зміцненню зв’язків між США та ключовими світовими регіонами), а саме у підрозділі «Зміцнення нашого непохитного альянсу з Європою» (англ. «Strengthen Our Enduring Alliance with Europe») [128, p. 25].

Сполучені Штати висловили готовність підтримати євроінтеграційні прагнення балканських країн та держав Східної Європи, зміцнити відносини з Кавказом та Туреччиною. До того ж, США підкреслили міць та обороноспроможність НАТО як гаранта трансатлантичної безпеки. Стратегія-2015 має особливе значення для України з огляду на американське засудження російської агресії та схвалення європейського вибору українців. Сполучені Штати в особі Б. Обами запевняли у своїй готовності посилювати режим санкцій щодо РФ з можливістю стримування її агресії у довгостроковій перспективі та підтримці європейської спільноти у питаннях

вирішення конфлікту. Разом із тим, Вашингтон залишив Російській Федерації можливість зробити вибір на користь мирного врегулювання конфлікту, налагодження співробітництва та підтримки демократичних перетворень у сусідніх державах.

Єдність Європи залишалася важливою умовою міцних позицій Сполучених Штатів, зважаючи на тісні економічні та військово-політичні зв'язки, про які піде мова у наступних розділах. Принципову позицію щодо підтримки цілісності ЄС Б. Обама засвідчив після того, як Велика Британія висловила намір вийти з ЄС. Дане рішення викликало занепокоєння Сполучених Штатів, через те, що в рамках власної європейської політики головний інтерес США у Європі традиційно зосереджувався по геополітичній лінії Берлін–Париж–Лондон, яка й визначала швидкість європейської політичної та економічної інтеграції. Так, американська політика стосовно Лондона довгий час полягала у заохочуванні зміцнення англійських позицій у європейському блоці, що певною мірою мала забезпечити врахування американських інтересів в ЄС [397, p. 179]. У той же час, об'єднання та відновлення Німеччини призвели до піднесення німецької складової в західноєвропейській політиці Сполучених Штатів та ставлення до ФРН як до найбільш стабільного партнера США на теренах Європі. Разом із тим, зміна політичного керівництва в США та Німеччині у другій половині 1990-х рр., зближення французького та німецького підходів до розвитку ЄС та міжнародної системи, що мало місце під час американської кампанії в Іраку, спричинили переосмислення пріоритетів США та обрання курсу на зміцнення «особливих відносин» з Великою Британією, що надавало додаткової ваги Сполученим Штатам у Європі. Тож, вірогідна реорганізація ЄС через вихід британців із організації природньо суперечить інтересам США.

На зустрічі з прем'єр-міністром Великої Британії Д. Кемероном у квітні 2016 р., до референдуму, президент США відзначив важливість вибору британського народу не лише для його країни, але й для ЄС та США. На

думку Б. Обами, Велика Британія мала залишатися однією з держав, яка очолить єдину сильну Європу [152]. Збереження та зміцнення ЄС ніколи не було самоціллю Сполучених Штатів, проте, вихід Великої Британії з ЄС означитиме набуття ним континентального характеру, що може послабити й вплив самих США. До того ж, це передбачатиме укладання і переукладання численних міжнародних договорів та, навіть, можливу реструктуризацію у НАТО. Таким чином, адміністрація Б. Обами виступала рішуче проти «брексіту» та намагалася протистояти іншим факторам послаблення ЄС. Позиція президента Б. Обами була підтримана й держсекретарем Дж. Керрі, який був схвильований можливою активізацією курсу на дезінтеграцію. До прибічників подальшого членства Великої Британії у ЄС можна віднести й сенатора Дж. Маккейна (J. McCain), на думку якого це є принципово важливим фактором американської безпеки [277, с. 107].

Наприкінці квітня 2016 р. Б. Обама виступив ще з однією промовою на користь збереження єдиної Європи. Цього разу, виступ відбувся у м. Ганновер, чим було засвідчене особливе ставлення Сполучених Штатів до Німеччини. Власне, чергове звернення до «народу Європи» мало традиційно-декларативний характер. Нагадуючи про самовизначений статус світового лідера, Б. Обама звернувся до європейців від імені «всього світу», зазначивши, що США у солідарності з ним потребують «сильної та квітучої, демократичної та об'єднаної Європи». Апелюючи до національної гордості народів Європи, визнаючи авторитет К. Аденауера (K. Adenauer) (з огляду на місце виголошення промови), стійкість європейців у боротьбі з фашизмом, нацизмом, та на шляху подолання післявоєнної кризи, Б. Обама зіграв роль «аутсайдера», який не маючи європейського походження, зміг нагадати Європі про її визначні досягнення та вкотре наголосити на солідарності США з європейськими партнерами, зокрема, по НАТО. На останок, президент США відзначив, що Сполучені Штати залишаються найбільшим другом та союзником, для якого єдина Європа була «мрією кількох», є «надією багатьох та необхідністю для всіх» [149]. Таким чином, спроби Б. Обами

надихнути країни Європи на збереження єдності ЄС та подальші інтеграційні звершення помітно простежувалися протягом його, фактично, останнього року президентства.

Сприйнявши результати голосування у Великій Британії, адміністрація Б. Обами продовжувала не лише відслідковувати перебіг подій, а й невпинно нагадувати про свою зацікавленість у справах Європи. У липні 2016 р. президент США виступив з промовою у Варшаві, в черговий раз наголосивши на унікальності ЄС. Б. Обама зазначив, що голосування у Великій Британії на користь виходу з організації викликає певне занепокоєння, ставить під сумнів перспективи європейських інтеграційних процесів та вносить невизначеність у трансатлантичні відносини. Проте, він висловив переконання в тому, що подальша співпраця Великої Британії та ЄС буде вибудовуватися прагматично та кооперативно. Окрім того, Б. Обама зазначив, що «інтегрована Європа є одним з найбільших політичних та економічних досягнень сучасності, і це є тим досягненням, яке необхідно зберегти» [150]. На підтвердження зазначеного, тодішній очільник Білого дому додав, що Сполучені Штати мають сильний та стійкий інтерес до єдиної, демократичної Європи, що обумовлюється глибокими історичними, сімейними та ціннісними зв'язками, до яких незмінно належать відданість демократії, плюралізм, та шанування людської гідності. Б. Обама запевнив, що економіка та безпека Америки та Європи є неподільними, і тому протягом майже 70 років Сполучені Штати були вірним прибічником європейської інтеграції та мають намір залишитися такими. У промові було також зазначено, що Європа, як найближчий союзник та партнер США, залишатиметься «наріжним каменем» взаємодії Америки зі світом. Нарешті, «брексіт», з точки зору Б. Обами, не повинен стати новим вододілом у трансатлантичних відносинах та вплинути на спільні заходи США та ЄС щодо реагування на актуальні глобальні виклики.

Так само як і нині, поліпшення відносин у форматі США–ЄС за президента Б. Обами залежало від консолідації зусиль обох силових центрів

і, зокрема, від більш організованого підходу країн ЄС до формування спільної зовнішньої політики, у тому числі – у сфері оборони. На саміті США–ЄС 28 листопада 2011 р. президентом Б. Обамою був визначений сценарій змін у трансатлантичних відносинах, які мали сприяти об'єднанню зусиль обох партнерів заради збереження та вдосконалення існуючого порядку. Проблема регулювання фінансово-економічної кризи була визначена головним питанням порядку денного. У ході саміту було заплановано створення робочої групи для пошуку шляхів подальшого поліпшення господарських зв'язків між США та ЄС з метою створення нових робочих місць та стимулювання економічного зростання.

Реструктуризація геополітичного простору та ствердження нових силових центрів змушують Сполучені Штати поступово відмовлятися від амбіцій єдиної наддержави та зосереджувати ресурси на збереженні лідерських позицій. Зміцнення ЄС та постбіполярна консолідація Європи з метою більш ефективного ведення континентальних справ мотивували уряд США до пошуку балансу та перегляду зовнішньополітичних стратегій. Варто зазначити, що президентство Б. Обами було не надто вдалим періодом для зміцнення позицій США. З. Бжезінський відзначає, що однією з помилок колишнього президента було те, що у прагненні поліпшити візуальний імідж США на міжнародній арені, Б. Обама не звернувся до американців з поясненнями щодо подальшої ролі Америки у світі та не окреслив чіткого плану дій [2, с. 100]. Очевидним стає факт певного послаблення авторитету Сполучених Штатів у Європі, зважаючи на те, що навіть особливі відносини між США та Великою Британією не допомогли колишньому президенту США переконати уряд Великої Британії відмовитися від виходу з ЄС [384, p. 553-558].

Підсумовуючи, зазначимо, що американсько-європейське співробітництво за президентства Б. Обами не вирізнялося піднесенням. Підтвердженням тому може слугувати висловлювання колишнього секретаря Норвезького Нобелівського комітету Г. Лундестада та інших

високопосадовців про передчасність та подальшу невиправданість нагородження Б. Обами Нобелівською премією миру у 2009 р. [131]. Власне, ситуація довкола трансатлантичного партнерства була логічним продовженням тенденцій попередніх десятиліть. Подібно до Р. Ніксона, Б. Обама розпочав перший строк свого президентства з переорієнтації зовнішньополітичного курсу в бік АТР та готовності до «перезавантаження» відносин з РФ. Однак, на відміну від своїх попередників, Б. Обама не мав намірів надто віддалятися від західноєвропейських партнерів, розуміючи першочерговість їх підтримки. Берлінський виступ Б. Обами напередодні виборів, неодноразові наголоси Г. Клінтон на зацікавленості зі сторони Сполучених Штатів Європою як важливим партнером, та висновки фахівців Центру трансатлантичних досліджень надавали підстави сподіватися на поновлення про-європейської політики, що й сталося під час строку другої каденції Б. Обами, коли американський президент намагався не втратити довіру та підтримку зі сторони європейців. Його адміністрація активно переймалася справами ЦСЄ та відстежувала зміни у ЄС. Незважаючи на те, що трансатлантичний діалог за час Б. Обами мав подекуди фоновий або контекстуальний характер через декларативність європейської політики США, його можна назвати досить стабільним.

РОЗДІЛ 3
ЧИННИК США В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

3.1. Економічна складова трансатлантичного співробітництва

Термін «трансатлантична економіка» має контекстуальне обмеження. Він включає торгівельно-економічні відносини, які охоплюють США та країн-членів ЄС. Зазвичай, інші європейські актори не беруться до уваги, оскільки даний підхід пояснюється виключним рівнем розвитку двох центрів: спільноти переважно західноєвропейських держав, які позиціоновано як єдину систему на глобальному політико-економічному просторі, та США – ще однієї масштабної економічної потуги. Так, ще у 2011 р. сукупний економічний потенціал двох партнерів сягав до 75 % світових показників [270, с. 26].

Становлення трансатлантичних економічних відносин розпочалося у повоєнний період під впливом декількох ключових факторів. Головною причиною стала міжблокова конфронтація капіталістичних та соціалістичних держав у рамках Захід–Схід. Міжнародні економічні відносини вибудовувалися з позиції союзництва та конкуренції, детермінантою яких була, переважно, ідеологія. Окрім того, руйнація колоніальної системи стала причиною появи нових акторів, які стали частиною загального ринку праці та обміну товарами і послугами. Також, позитивного імпульсу набували інтеграційні процеси в Європі, які супроводжувалися створенням спільних політичних та економічних інститутів. Внаслідок перетворень на геополітичному просторі, розвиток вільної, ліберальної торгівлі сприяв зміцненню міжнародних зв’язків та посиленню взаємовпливу національних економік. Разом із тим, провідною стала капіталістична модель «світ-економіки», що умовно поділила геополітичний простір на «ядро» та

«периферію» [271]. Саме країни трансатлантичного союзу поступово сформували «ядро» нової «світ-системи».

Трансатлантична економічна система базується на взаємозалежності двох потужних економік, перша з яких сформувалася в США. Український дослідник Б. Тустанівський відзначає піднесення Сполучених Штатів у XX ст. за рахунок зміцнення долара на світовому валютному ринку, послаблення Франції та Великої Британії, і тимчасового позбавлення статусу великих держав Німеччини, Італії та Японії.

Європейські господарства, як і загальна геополітична система, у другій половині XX ст., потребували реконструкції. Післявоєнне відновлення Європи, «План Маршала» та раніше зазначені фактори сприяли зближенню США та країн Європи. Першочерговість військової співпраці не затьмарила намірів держав майбутнього ЄС розпочати шлях до спільного добробуту та формування єдиної економічної моці, одним з проявів якої стала готовність ЄС у 2013 р. розпочати відкриті переговори щодо угод про вільноу торгівлю не лише із США, але й з Японією, Індією та країнами-партнерами спільного ринку Південної Америки (МЕРКОСУР) [296, p. 22].

Тримаючи процес європейської інтеграції під контролем, Сполучені Штати ще у 1953 р. призначили перших американських спостерігачів Тимчасового комітету Європейського оборонного співробітництва та Європейського об’єднання вугілля та сталі [246, с. 42]. Проте, на початку 1970-х рр., контроль США над ЄЕС почав слабнути в результаті створення євро-арабського діалогу та підписання європейцями торгівельних угод та договорів про співпрацю або асоціацію з країнами Середземномор’я, Африки та Тихоокеанського регіону.

Після завершення холодної війни реорганізація трансатлантичного партнерства та його організаційно-правове оформлення було спробою зберегти американський вплив в Європі, враховуючи нову розстановку геополітичних акцентів. Таким чином, американсько-європейські економічні відносини з початку XXI ст. формувалися на основі таких найбільш

важливих документів та ініціатив:

1990 рік – підписання Трансатлантичної декларації про європейсько-американські відносини. Регулярний політичний діалог між США та ЄЕС мав місце на різних рівнях, в тому числі – найвищому. Співпраця була поглиблена у галузі економіки, освіти, науки та культури на засадах прозорості та реалізації принципів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

1995 рік – окрім підписання Нового трансатлантичного порядку денного (який, серед іншого, передбачав проведення економічних реформ у країнах ЦСЄ, Росії, України та інших постсоціалістичних державах), було узгоджено Спільний план дій ЄС–США, реалізація якого спиралася на залучення працівників бізнесу різних рівнів, науковців, та викладачів [71]. Політика «зведення мостів через Атлантику» сприяла започаткуванню Трансатлантичного бізнес-діалогу (ТБД), розпочатого у листопаді 1995 р. в м. Севільї Європейською Комісією та урядом США. З початку 2000-х рр. даний Діалог щороку об’єднував понад 100 європейських та американських представників бізнесу, високопосадовців Європейської Комісії та Адміністрації США для кооперації по шести пріоритетних напрямках – регуляторному співробітництву, правах інтелектуальної власності, ринках капіталу, торгівлі та безпеці, інноваціях та Дохійському раунду СОТ [412, p. 7].

1998 рік – укладання договору про Трансатлантичне економічне партнерство на Лондонському саміті (травень) та Спільного плану дій (листопад), який став першою суто економічною ініціативою [181]. На багатосторонньому рівні, договір було зорієнтовано на подальшу лібералізацію торгівельних відносин в рамках СОТ. ТБД продовжував діяти, надаючи США додаткову можливість економічного впливу на ЄС. Окрім вищеокресленого, у вересні того ж року було започатковано Трансатлантичний діалог споживачів з метою обміну конструктивними думками між споживачами, владою ЄС та США щодо питань політики, тощо.

2005 рік – схвалення «Ініціативи щодо посилення трансатлантичної економічної інтеграції та зростання», згідно якої ЄС і США продовжили співпрацю за такими векторами: створення Форуму з питань регуляторного співробітництва високого рівня; просування конкурентоспроможних ринків капіталу; підтримка інновацій та технологічного розвитку шляхом заохочення співробітництва в таких галузях, як численні наукові розробки, дослідження космосу, освіти та обміну інформаційними і комунікаційними технологіями, охорони здоров'я та медичних інновацій, тощо. Документ захищав права інтелектуальної власності, в межах окремих країн і за кордоном, у відповідності з високими міжнародними стандартами [69].

2007 рік – створення Трансатлантичної економічної ради (ТЕР) з метою усунення перешкод та поліпшення торгівельних відносин між США та ЄС . У листопаді 2010 р. в ході Лісабонського саміту було ухвалено рішення, згідно якого ТЕР займатиме провідну позицію у процесах зміцнення трансатлантичної економіки [190]. А у листопаді 2011 р. на Саміті США–ЄС вона була уповноважена створити Робочу групу високого рівня з питань працевлаштування та економічного зростання, головним завданням якої була оцінка варіантів зміцнення торгівельно-інвестиційних відносин між США та ЄС [30].

Американсько-європейські економічні відносини вибудовуються на трьох принципово важливих рівнях [391]:

Міжурядовий рівень передбачає регулярні зустрічі між президентом США та делегаціями високопосадовців з ЄС – представниками головуючої в Раді ЄС країни, Президентом Комісії ЄС та Високим представником ЄС із закордонних справ та політики безпеки.

Трансурядовий рівень включає трансатлантичні мережі нижнього (секторального) рівня, де уповноважені фахівці працюють над формуванням зовнішньої політики та вирішенням економічних питань. Ці мережі працюють, в основному, незалежно від загальної динаміки високої трансатлантичної політики.

Транснаціональний рівень сформовано магістральними діалогами, які визначають порядок денний співпраці по ключовим напрямкам. До них належать Трансатлантичний бізнес-діалог, Трансатлантичний діалог споживачів, Трансатлантичний діалог з праці, Трансатлантична мережа консультацій з політичних питань, Трансатлантичний діалог з питань охорони навколишнього середовища (призупинив роботу в 2001 р.); Трансатлантичний діалог представників вищих органів законодавчої влади, розпочатий у 1999 р. як офіційна відповідь Європейського Парламенту та Конгресу США на Новий трансатлантичний порядок денний.

Незважаючи на протиставлення економік США та ЄС, період президентства Б. Обами не характеризувався реальним протистояння між атлантичними сусідами. До того ж, станом на 2015 р. західні джерела підкреслювали виключність їх комплексного співробітництва, яке охоплювало усі сфери, в тому числі, – політичну та оборонну. Проте, необхідно відзначити, що конкуренція у певних економічних аспектах існувала протягом всієї еволюції трансатлантичної співпраці. Обидва центра займають ключові позиції у таких міжнародних економічних організаціях як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), СОТ, «G-20» (Велика двадцятка або «Група двадцяти»), МВФ та Всесвітній банк. Обидва актори конкурують у пошуках платоспроможних ринків збуту. Так, наприклад, у 2011 р. у доповіді Ради з міжнародних відносин США зазначалося, що попередньо укладена двостороння торгівельна угода між ЄС та Південною Кореєю позбавила США високого старту на одному з найважливіших ринків Азії [306, p. 31]. Тому, трансатлантичні відносини характеризуються не лише переплетінням економік, але й наявністю суперництва.

Ухвалення єдиної європейської валюти у 2002 р. сприяло загостренню конкуренції між США та країнами ЄС у валютно-фінансовій сфері. З початку 2000-х рр. євро залишається однією з провідних світових валют, яка супроводжує готівкові та безготівкові розрахунки як в рамках самого ЄС, так

і у його відносинах з третіми країнами. Євро, як і долар США, виконує функції резервної валюти (сьогодні близько 40 % світових валютних резервів номіновано в євро і приблизно 60 % – у доларах США), валюти біржових котирувань, валюти фінансування та інвестування, тощо. Після введення в готівковий грошовий оборот, євро коштував істотно дешевше долара США (курс становив $ 0,8 за € 1). Проте, у подальші роки курс євро по відношенню до долара США постійно зростав, і у 2014 р. їх співвідношення становило вже $ 1,3 до € 1 [211].

Трансатлантичне економічне партнерство не можна однозначно розглядати як таке, що пропонує абсолютно рівні умови для обох центрів. США та ЄС мають різні підходи, щодо ведення зовнішньої політики в даній сфері, що детермінується організаційним характером партнерів. Сполучені Штати – єдина держава з центральним владним апаратом. Європейське Співтовариство – наднаціональне об'єднання, кожен з учасників якого має власні національні інтереси. До 2005 р. (докризовий період) Єврокомісія щорічно публікувала звіти про торгівельні та інвестиційні бар'єри в США (англ. «Trade and Investment Barriers Report»). У звіті 2009 р. увагу було приділено оновленому законодавству США, спрямованому на підтримку національного виробника щляхов встановлення нових обмежень на закордонні інвестиції та державні закупівлі [188]. Дискусії стосувалися лише частини товарообігу ЄС та США, проте, стає очевидним, що Вашингтон не збирався надавати ЄС особливого статусу на своєму ринку.

З 2011 р. Єврокомісія почала розглядати торгівельні обмеження з боку США у розширеному документі, на ряду з такими партнерами як Китай, Японія, РФ, Бразилія та Індія. На долю зазначених держав припадало 45 % торгівельного обороту ЄС та більше 40 % прямих зарубіжних інвестицій. Політика Сполучених Штатів була піддана критиці через низький рівень відкритості внутрішнього ринку. Тодішній голова Генерального директорату з питань торгівлі Єврокомісії К. де Гюхт (K. De Gucht) відзначив, що обсяги ринку державних закупівель в ЄС, який є відкритим для зарубіжних

партнерів (учасників домовленостей СОТ) оцінювався у € 312 млрд, в той час як в США – лише у € 34 млрд, а в Японії – € 22 млрд [96]. Дані показники є наочним прикладом того, що для США торгівельні домовленості є гнучким інструментом захисту власних інтересів, а не зобов'язуючим фактором. Стратегію, щодо забезпечення доступу на зовнішні ринки, було обговорено на засіданні Єврокомісії у 2010 р. та закріплено у доповіді «Торгівля, економічне зростання та міжнародні відносини» у контексті загальної Стратегії розвитку ЄС до 2020 р. [418].

Доповідь 2014 р. щодо торгівельних та інвестиційних бар'єрів засвідчує наміри США вести переговори з країнами ЄС як єдиним партнером та укладати договори з окремими його членами, залежно від ситуації. Такий підхід стосувався вибіркових обмежень на закупівлю у країнах ЄС тваринної продукції. У документі зазначається: «замість того, щоб вести справи з державами-членами індивідуально, американські умови імпорту повинні відображати реалії ЄС як єдиного суб'єкта та єдиного ринку» [179, p. 7].

Прагнення ЄС вийти на новий рівень ведення справ з США є очевидним, зважаючи на те, що організація єднає 28 (у 2013 р. до ЄС вступила Хорватія) країн-членів, що сумарно мають приблизно 10 % світового населення, але володіють більше 20 % світового торгівельного потенціалу, у тому числі, – внутрішня частка складає 40 %. Держави ЄС посіли провідні місця серед ключових експортерів та імпортерів по всьому світу. П'ять європейських країн: Німеччина, Франція, Велика Британія, Нідерланди та Італія входять до десяти провідних країн світової торгівлі, в той час, як половина з країн-членів ЄС належать до 30 найбільших країн у рейтингу світової торгівлі [370, p. 38]. Разом із тим, ЄС помітно поступається США за деякими показниками у світовій торгівлі, що дає Вашингтону можливість маневрувати у економічних відносинах з ЄС. Так, на частку США припадає 47 % всього міжнародного ринку корпоративних цінних паперів (більше $ 2 трлн станом на березень 2014 р.), що є набагато більше сумарного обсягу корпоративних емісій всіх країн ЄС [211].

Незважаючи на економічну турбулентність, США та Європа залишаються найважливішими ринками один для одного. Жодна інша комерційна артерія в світі не має ознак такої глибокої інтегрованості. У 2009–2016 рр. трансатлантична економіка залишалася найбільшим та найбагатшим простором обміну товарів і послуг у світі, який охоплював 70 % зовнішніх запасів та 60 % внутрішніх запасів прямих іноземних інвестицій (ПІІ), більшість з яких було сформовано на ринках обох акторів. Взаємне інвестування у північноатлантичний простір зробило значний внесок у взаємний добробут США та Європи [103, p. 8].

Вивчення доповідей Центру трансатлантичних відносин, показало, що торгівля товарами між США та ЄС склала близько $ 700 млрд у 2014 р., і цей показник вдвічі перевищував рівень 2000 р. [102, p. ix]. У 2012 р. майже 60 % світових іноземних корпоративних активів США ($ 13200 млрд) знаходилися у Європі, в той час як 70 % від загального обсягу іноземних інвестицій в США (приблизно $ 1,9 трлн) надійшло від європейських держав. Сукупні активи європейських філій у США становили приблизно $ 8,7 трлн у 2012 р.; американські корпоративні активи в Європі склали більше $ 13 трлн. Об’єм ПІІ США в Європу збільшився на 6 % ($ 200 млрд) у 2013 р., порівняно з попередніми роками. Холдингові компанії становили зростаючу частку ПІІ США в глобальному масштабі, у тому числі в Європі – 56 % від загального обсягу ПІІ США у 2012 р., і 63 % – у 2013 р. База американських активів у Німеччині (приблизно $ 740 млрд) у 2013 р. була приблизно на одну третину більше, ніж у всій Південній Америці; загальна база активів США в Польщі, Угорщині та Чеській Республіці (приблизно $ 142 млрд) переважала аналогічну базу в Індії (близько $ 102 млрд). В періоди адміністрації Б. Обами, Сполучені Штати, залишалися найбільш важливим ринком для заробітку європейських транснаціональних корпорацій. З цієї причини, у 2014 р., заробітки європейських філій на території США оцінювалися у $ 110 млрд. Товарообмін британських філій в США склав $ 610 млрд у 2013 р., німецьких – $ 446 млрд, голландських – $ 266 млрд [231, с. 35].

У подальші роки показники товарообігу, обміну послугами, та взаємних інвестицій зростали. Наприклад, станом на 2015 р. чотири з десяти найбільших експортних ринків послуг США знаходилися в Європі, яка споживала 37 % загальної кількості експортованих Сполученими Штатами послуг та забезпечувала 42 % послуг імпортованих США. Тоді ж, експорт послуг США до Європи досяг рекордних $ 274 млрд. За статистичними оцінками Центру трансатлантичних досліджень, незважаючи на чутки про утримання американськими та європейськими компаніями дешевих ринків праці в Мексиці чи країнах Азії, більшість іноземців, які працюють у закордонних американських компаніях, є європейцями, а більшість іноземців, які працюють у європейських компаніях за межами ЄС, – американцями. США та європейські закордонні філії прямо залучили у 2015 р. $ 8,7 млн працівників – на 5 % більше, ніж у 2014 р. [104, p. 17].

Станом на 2016 р. торгівельні відносини між ЄС та США, всупереч суперництву в окремих сферах, трималися на достатньо високому рівні. Європейський ринок не втрачав свого значення для США – майже 36 % експорту США у Європу складала взаємозалежна торгівля. Проте, для деяких країн цей відсоток був набагато вищим. Наприклад, більше половини загального експорту США до Нідерландів (52 %) було класифіковано як обопільну торгівлю. Аналогічні показники для Німеччини становили 35 %, а для Франції – 28 %. У свою чергу, американський ринок залишався пріоритетним для європейців. Так, інвестиції ЄС становили 70 % від загальних $ 3,7 трлн, вкладених в економіку США протягом 2016 р., що стало історично вагомим показником. Загальний обсяг європейських акцій у США на суму $ 2,6 трлн більше ніж у чотири рази перевищував рівень аналогічних інвестицій з Азії [105, p. 44].

Очевидним є той факт, що економічні відносини між США та ЄС не втрачали своєї потужності за період обох каденцій Б. Обами. США підтримували міцні економічні зв’язки з європейцями і, у свою чергу, залишалися привабливим ринком праці та експортно-імпортних відносин.

Співробітництво між атлантичними партнерами зарекомендувало себе як найбільш впливова у світових масштабах кооперація в галузі формування стандартів та правил у сфері торгівлі, зважаючи на те, що США та ЄС виробляють близько 50 % вартості світового ВВП, або 40 % – за паритетом купівельної спроможності. Трансатлантичний ринок є найбільшим в світі, оскільки акумулює 3/4 світових фінансів та 30 % світової торгівлі [105]. Історично склалося так, що американсько-європейські відносини стали рушійною силою лібералізації світової торгівлі.

Новий етап інституалізації або формалізації трансатлантичного партнерства було розпочато 11 лютого 2013 р., коли група провідних експертів ТЕР обґрунтувала необхідність переговорів щодо розширеної угоди про TTIP [124], мова про яке йтиме далі. Президент США Б. Обама підтримав цю пропозицію та закликав у черговому щорічному зверненні до американського народу підтримати даний договір [151].

Трансатлантичні відносини формують систему різних сфер та рівнів співробітництва. Незважаючи на його сповільнення у політичному контексті, за президенства Б. Обами, трансатлантичне співробітництво в рамках обміну товарами та послугами, згідно статистичних показників та звітів «мозкових центрів», зберегло статус найбільш вагомої та перспективної економічної, стратегічної та політичної кооперації глобального масштабу. Економічний діалог між акторами набув потужного імпульсу з початку 1990-х рр., коли європейські держави отримали змогу повною мірою відчути себе у єдності як цілісний міжнародний актор. З того часу європейський простір залишається принципово важливим для США з економічної точки зору як сумарно, так і в контексті двосторонніх домовленостей з окремими державами. Саме тому, США зацікавлені в зміцненні трансатлантичних економічних відносин так само, як і ЄС, який у діалозі зі Сполученими Штатами воліє виступати як єдиний центр, що засвідчує консолідуючу роль американського чинника на європейських партнерів. Обидва геополітичних центра плідно співпрацювали протягом десятиліть та є ключовими силами в складі багатьох міжнародних

економічних організацій. Створення трансатлантичної зони вільної торгівлі стало ключовою ініціативою за період другої каденції Б. Обами, яка у перспективі мала сприяти зміцненню трансатлантичних зв'язків та взаємної довіри і поступовому встановленню режиму рівноправного обміну товарами та послугами.

3.2. Американський фактор в економічних євроінтеграційних процесах за адміністрації Б. Обами

Президент Б. Обама став до виконання обов'язків під час економічної кризи, що сталася через недалекоглядність фінансової політики попереднього президента США Дж. Буша-мол. та його прагнень у будь-який спосіб зберегти статус гегемону для Сполучених Штатів. Таке положення справ обумовило необхідність пошуку нових методів та форм співпраці, поновлення та зміцнення економічних зв'язків з наявними та потенційними партнерами. ЄС став одним з найбільш надійних акторів, зважаючи на еволюцію американсько-європейського партнерства та попередньо закладені інституційні основи кооперації. Незважаючи на зовнішньополітичний пріоритет АТР для адміністрації Б. Обами з 2010 р., європейський напрям залишався складовим аспектом зовнішньої політики. Торгівельні та фінансові зв'язки країн ЄС з іншими регіонами також вибудовувалися з урахуванням трансатлантичних перспектив з огляду на пріоритетність для Європи американського співробітництва та американського ринку для західноєвропейських держав.

Економічні відносини між атлантичними сусідами були формалізовані, головним чином, до 2010-х рр. Обидва гравці проводили регулярні консультації з різнопланових питань, укладали угоди, виступали з офіційними промовами та продовжували контекстуально конкурувати на світовій арені. Після розпаду біполярної системи, Вашингтон вже не міг повною мірою брати участь у європейських справах. Ситуація ускладнилася через «трансатлантичний розкол». Однак, політичні, військово-оборонні,

економічні та інші зв’язки, що формувалися протягом десятиліть не могли бути нівельовані за кілька років послаблення співпраці.

Період президентства Б. Обами не відрізнявся особливою результативністю у створенні нових економічних організацій або інститутів на території Європи, через які США могли б активно впливати на політику ЄС. Проте, можна відзначити діяльність ТЕР та Робочої групи високого рівня з питань працевлаштування та економічного зростання. Незважаючи на позитивні оцінки Центру трансатлантичних досліджень та визнання американсько-європейських економічних відносин найвагомішою та найперспективнішою складовою глобальної економіки, мова йде, перш за все, про сумарні показники та спільні досягнення.

У 2015 р. Генеральний секретар Європейського стабілізувального механізму (ЄСМ), – фонду, що надає фінансову підтримку країнам-членам ЄС або банкам у кризові періоди, – К. Янсе (K. Janse) представила порівняльний аналіз економічних потенціалів та досягнень США і ЄС [110]. Очільниця зазначила, що ЄС залишається однією з найбільших економік світу, де ВВП становить $ 37000 США на душу населення для громадян та споживачів, назвавши його найбільшим постачальником промислових товарів та послуг, чий потужний внутрішній ринок охоплює 65 % загальної торгівлі ЄС, зважаючи на низьку вартість робочої сили і високий рівень її освіти. До того ж, ринок ЄС є першим по об’єму двосторонніх іноземних інвестицій, найважливішим торговельним партнером для 80 країн (порівняно з показником у «20+» для США). К. Янсе наголошувала, що станом на 2015 р. показники імпорту ЄС, за винятком палива, з країн та континентів (таких як Африка), що розвиваються перевищували аналогічний сумарний показник Канади, Китаю, Японії та США. Головну перевагу економічної системи ЄС, яка тісно взаємопов’язана з системою соціальною, Генеральний секретар ЄСМ вбачала в солідарності, високій культурі та різноманітності, спільному прагненні до добробуту та кліматичного контролю. Населення ЄС уособлює не просто трудовий ресурс, але його основу, тому економіка ЄС

працює на те, щоб переважна більшість громадян мали високий соціальний рівень життя. К. Янсе зауважила, що до 90 % населення ЄС живе краще за аналогічні 90 % у США ,тож, для пересічної людини життя на території ЄС є значно комфортнішим, враховуючи численні фактори контролю за його якістю, що й пояснює безумовну унікальність та перевагу економіки ЄС.

Проте, вищеокреслене не є достатнім аргументом на користь першості європейської економіки, і у середині 2010-х рр. були відсутні об'єктивні підстави щодо її виходу на передові позиції. До того ж, зазначені позитивні аспекти не вплинули належним чином на думку самих європейців стосовно положення економіки ЄС у світі. Статистична розвідка Дослідницького центру «Пью» (англ. Pew Research Center) свідчить про те, що на початку 2017 р. лише 9 % населення з 38 опитаних держав вважали ЄС найпотужнішою економікою світу, в той час як 42 % – визнали потенціал США більш вагомим, 32 % – виокремили Китай, а 7 % – Японію. У 10 країнах ЄС, долучених до опитування, середній показник тих, хто вважає економіку ЄС найрозвинутішою, склав лише 9 %. У той же час, 51 % американців визначили США як економічно наймогутнішу державу [38]. Тож бачимо, що авторитет економіки ЄС знаходився на відносно невисокому рівні серед громадян, всупереч обставинам, на яких наголошувала К. Янсе.

Однак, справа не лише в авторитеті ЄС серед його ж громадян. Сама Генеральний секретар ЄСМ не змогла спростувати того факту, що, незважаючи на тотожність ВВП обох партнерів у 2015 р., – приблизно € 18,3 трлн у США та € 18,9 трлн у ЄС, – Сполучені Штати знаходилися у більш вигідному становищі, враховуючи, що населення об'єднаної Європи становило 507 млн громадян проти 319 млн американців. Окрім того, серед переваг американської економіки можна зазначити виняткову підприємницьку культуру; конкурентну перевагу у технологіях та інноваціях; високий рівень розвитку ринків капіталу; єдину мову, що спрощує інтегровану економіку [110]. Тож, ЄС перебуває в тій ситуації, коли провідні позиції в одному секторі економіки не можуть компенсувати нестачу

потужності в іншому.

Економіка ЄС залишається однією з найсильніших, досить конкурентоспроможною, але не провідною. Спираючись на попередні аргументи, ми допускаємо, що американсько-європейське партнерство є взаємоврівноважливим та взаємодоповнюючим. З позиції ж ЄС, воно залишається принципово важливим та пріоритетним, що підтверджується висновками Європейського круглого столу промисловців (ЄКС), нині очолюваного знаним німецьким бізнесменом К. Боком (K. Bock). У доповіді 2017 р. стосовно конкурентоспроможності та індустріального потенціалу ЄС, стверджується, що промисловий сектор продовжує відігравати провідну роль у економіці ЄС як ключова артерія високооплачуваного ринку працевлаштування. Індустріальні компанії також опосередковано підтримують робочі місця та додану вартість в інших секторах, однак ризикують випасти з глобальної конкуренції. Європейська частка найбільших компаній за ринковою капіталізацією впала та на середину 2010-х рр. була значно нижча за показники США. Промисловці відзначили, що європейське виробництво почало втрачати позиції на світовому ринку та частку експорту, тоді як вартість робочої одиниці у Єврозоні зростає. Незважаючи на те, що ЄС має в цілому здоровий набір двосторонніх торгівельних відносин частка Європи у світовій торгівлі зменшується, а її компанії стикаються з перешкодами для торгівлі та інвестицій у багатьох країнах. За оцінками ЄКС, майже вісім мільйонів робочих місць в ЄС підтримуються іноземними інвестиціями. Європейське лідерство на ринку ПІІ також опинилося під загрозою з боку конкуренції в Азії та інших регіонах [35].

Так, з огляду на історичні зв’язки та багаторічну інституціолізовану співпрацю, США залишаються найважливішим торгівельно-інвестиційним партнером для ЄС, оскільки взаємозалежні американсько-європейські відносини є джерелом як інвестицій у ринок експорту, так і проміжних витрат у виробництво. З цієї причини, у 2013 р. між США та ЄС розпочався новий економічний діалог – найвагоміша інтеграційна ініціатива на території

Європи за час президентства Б. Обами.

Наміри ЄС вийти на передові позиції в економіці на ряду з США та попередити можливу демографічну кризу заохотили підтримку ініціативи щодо створення Трансатлантичного торгівельного та інвестиційного партнерства. Ще у 2007 р. ЄС скасував свій мораторій на двосторонні угоди про вільну торгівлю та розпочав так звані глибокі та всеохоплюючі переговори про зону вільної торгівлі (ЗВТ) з країнами АСЕАН – Сінгапуром, Індією та Кореєю (договір ЗВТ чинний з 2011 р.). Ці партнери були визначені пріоритетними для двосторонніх угод на основі таких критеріїв, як економічний потенціал, торгівельні бар'єри (тарифи та нетарифні пакети) проти інтересів експорту ЄС та участі у переговорах про ЗВТ з європейськими конкурентами. У той же час, США та Японія не визначалися як кандидати для поглибленої співпраці, головним чином, через побоювання щодо потенційного впливу на багатосторонню торгівельну систему [351, p. 21].

Передісторія ТТІП розпочалася за період строку першої каденції Б. Обами, коли на засіданні саміту ЄС та США 28 листопада 2011 р. керівники зустрічі звернулися до ТЕР з проханням створити Робочу групу високого рівня з питань працевлаштування та економічного зростання під керівництвом Комісар Європейського Союзу з питань торгівлі та Представника США з питань торгівлі [72]. Робочій групі високого рівня (РГВР) було поставлено завдання визначити політику та заходи щодо збільшення обсягів торгівлі та інвестицій ЄС–США для підтримки взаємовигідного створення робочих місць, сприяння економічному зростанню та підвищення міжнародної конкурентоспроможності обох партнерів. РГВР мала співпрацювати з усіма зацікавленими групами державного та приватного секторів, орієнтуючись на існуючі діалоги та механізми. Проміжний та заключний звіти щодо успіхів керівництва РГВР було представлено у червні 2012 р. [108] та 13 лютого 2013 р. [80] відповідно. Згідно документів, група дійшла висновку щодо доцільності укладання

всеосяжної угоди, яка розглядатиме широке коло двосторонніх питань торгівлі та інвестицій, та сприятиме отриманню максимальної користі для обох сторін у ході її узгодження та імплементації. Так, на початку 2013 р. ЄС та США офіційно розпочали переговори щодо створення ТТІП. Незважаючи на те, що 18 грудня 2014 р. на Брюссельському саміті ЄС було зазначено, що «переговори по амбітному, всеосяжному та взаємовигідному» ТТІП мають дійти логічного завершення до кінця 2015 р. [87], їх було продовжено та призупинено після 15 турів у жовтні 2016 р. в очікуванні чергових виборів президента та подальшого визначення остаточного зовнішньоекономічного курсу нової адміністрації США.

Із зародження концепції та початку перших переговорів, угода про ТТІП залишалася ключовою ініціативою за адміністрації Б. Обами, яка і донині обговорюється по обидва боки Атлантики. Причиною тому є її новаторський характер, який передбачає реорганізацію двосторонніх економічних відносин на правових засадах. Постбіполярний період став значимим для західноєвропейських держав, які в умовах конкуренції мали завдання зміцнити ЄС та створити більш потужну політичну та економічну систему на теренах Європи. Досягнення поставленої мети залишається досить складним завданням через демократичне та правове зміцнення менш розвинутих держав. Окрім того, західноєвропейські союзники мають одночасно протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім викликам, джерелом яких стають міжнародні актори, що не поділяють західні цінності.

Ініціатори ТТІП вбачали у широкомасштабній угоді з США можливість для країн ЄС зміцнити свої позиції та претендувати на встановлення власних правил ведення торгівлі у світових масштабах, не переймаючись через конкуренцію. При найкращих розрахунках, ТТІП мала б охопити всі провідні сфери торгівлі та різні види ринку, що забезпечить економікам ЄС та США більшу синергію в забезпеченні економічного зростання, науково-технічного та інноваційного розвитку, створення численних робочих місць для вирішення проблеми зайнятості населення. У 2011 р. за попередніми

оцінками американських експертів, укладання широкомасштабної угоди про трансатлантичну зону вільної торгівлі може призвести до зростання ВВП у ЄС до 0,48 %, а у США – до 1,48 %; зростання доходів урозмірі до $ 89 млрд для країн ЄС та $ 87 млрд – для США; рівень доходу на душу населення у ЄС зросте на 3,5 % тощо [272]. До того ж, згідно оцінок європейської організації, що відслідковує тенденції економічного розвитку ЄС, «Бізнес'юороп», укладання угоди по ТТІП зможе генерувати додаткове економічне та фінансове зростання в ЄС до € 119 млрд на рік, у США – до € 95 млрд [426, p. 4].

Наполегливість і послідовність просування трансатлантичної ініціативи з боку США надавали підстави вважати, що ТТІП для Вашингтона мало б не менше значення, ніж для Європи. Це засвідчив колишній держсекретар США Дж. Керрі на зустрічі з Європейською Комісією, підтримавши схвальну позицію Ж.-М. Баррозу стосовно створення трансатлантичної зони вільної торгівлі. Дж. Керрі зауважив, що ТТІП – то величезна можливість покращити правила на глобальній основі. Він визнав, що Європа – це найбільший ринок, тож разом із США вони можуть контролювати глобальний потік товарів. Головне – це домовитися про стандарти (наприклад, щодо передачі даних в мережі Інтернет), правила, які гарантуватимуть безпеку та інтереси всіх громадян, тощо [153].

З точки зору української дослідниці Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна», І. Клименко, досягнення порозуміння із США щодо ТТІП стало б для ЄС сприятливим в контексті реалізації спільних економічних проектів [218, с. 104]. Зважаючи на геополітичні зміни та аспекти внутрішніх ринків, збереження статус-кво у американсько-європейських відносинах не видається можливим. Постійне оновлення міжнародних домовленостей та укладання нових угод стосовно поглибленого залучення політично-економічного компоненту, так само як і виклики глобалізації, вимагають від партнерів перегляду власної політики та пошуку компромісів. Власне, після Другої світової війни держави Європи

зіштовхнулися з інституційною кризою, яка набула імпульсу після завершення періоду блокового протистояння [91]. Сучасні процеси глобалізації вимагають ухвалення компромісних рішень, перегляду ринкових відносин, вживання заходів заради зміцнення економіки.

Процеси глобалізації є однією з ключових причин поглиблення співпраці ЄС із США та подальших переговорів щодо ТТІП. У даному контексті, американський чинник має характер каталізатора інтеграційних процесів, спрямованих на об'єднання європейців для того щоб й надалі виступати єдиним ринком у трансатлантичних відносинах. Наміри Великої Британії припинити членство в ЄС у даному контексті пояснюється тим, що Англія завжди мала особливі відносини з Америкою та не прагнула до поглибленої інтеграції в ЄС, про що свідчить, хоча б, факт збереження національної валюти. Стосовно ж країн континентальної Європи, то вихід на новий рівень інтеграційної співпраці з перспективами зміцнення європейської економіки у глобальному масштабі можливий через поглиблення американсько-європейських відносин і вмілому захисті європейських інтересів у переговорах щодо ТТІП.

Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна» ще у 2015 р. визначив такі геополітичні детермінанти просування ініціативи ТТІП [18, с. 4-6]:

Відновлення політичного світоустрою, зведеного на верховенстві права. Трансатлантичні відносини є частиною фундаменту міжнародного світового порядку, а ТТІП як інструмент їх поглиблення зможе захистити від загроз та відповісти на виклики у кризовий період. Підтримуючи створення ТТІП не без впливу зі сторони США, держави ЄС намагаються досягти комплексну мету, що передбачає відкриття американсько-європейського ринку, генерацію глобального зростання та корегування правил співпраці міжнародних акторів. Дана детермінанта є особливо актуальною, зважаючи на російсько-український конфлікт. Спроби Російської Федерації розхитати встановлений порядок та нівелювати правові принципи підводять ЄС до

необхідності зміцнення відносин із США заради подальшого розширення та єднання з країнами Центрально-Східної Європи.

Зміцнення ціннісних основ демократичного розвитку. Зважений підхід у поглибленні співпраці з США в рамках ТТІП надасть ЄС додаткових гарантій щодо захисту європейських цінностей у світі. Більше того, синхронізація двох потужних економічних систем стане новим імпульсом до подальшого просування європейських інтеграційних процесів у межах регіону. ЄС розглядають ТТІП як шанс для закріплення спільних підходів до розвитку ринку праці, утвердження єдиних екологічних стандартів і систем захисту споживачів. Таким чином, американський фактор набуває протекційного характеру з позиції європейських партнерів.

Підвищення рівня глобальної безпеки. Ініціатори ТТІП не погоджуються з визначенням нового формату співпраці як «економічне НАТО», проте визнають що скоординовані дії на спільному ринку матимуть позитивний вплив на дієздатність обох гравців, зокрема ЄС, що забезпечить можливість діяти більш злагоджено у кризових ситуаціях.

Захист геополітичних позицій на противагу конкурентам. Згідно глобальних прогнозів до 2030 р. світ остаточно стане багатополярним. Консолідована політика країн зі спільними інтересами та динамікою зростання має ключове значення у протистоянні країнам з недемократичними формами правління. Західноєвропейські держави матимуть змогу за підтримки США уникнути ескалації загроз економічному зростанню та вийти на новий рівень розвитку, справивши консолідувальний вплив на європейські та нерегіональні держави, які розвиваються з метою долучитися до єдиного ціннісного простору.

Перерозподіл акцентів на користь енергетичного партнерства. Для об’єднаної Європи ТТІП має додаткове значення через перспективу появи альтернативних ринків енергетики. Успішність подальших інтеграційних процесів залежить від спроможності подолати потребу у російських енергоносіях. Поглиблення європейсько-американської енергетичного

співробітництва входить до ряду стратегічних цілей ТТІП. Відкриваючи свої ринки для американських партнерів, ЄС матиме право розраховувати на сприяння вирішенню енергетичної дилеми.

Саме енергетичний аспект є каменем спотикання у вирішенні українського питання. Залежність від російських енергоносіїв не дає можливості європейським країнам повною мірою відреагувати на агресію проти України. Тож, укладання угоди про ТТІП у перспективі допоможе ЄС відреагувати на три виклики: підвищення власної енергоефективності, створення дієвого енергетичного союзу та дослідження нових власних джерел енергії. Ще за період активної фази переговорів у 2015 р. було зазначено, що експорт газу із США можливий лише після проходження численних процедур ліцензування, а експорт нафти, по-суті, заборонений. Таким чином, серед намірів ЄС є перегляд даних процедур та закріплення юридичних обов'язків щодо зняття обмежень на взаємний експорт нафти і газу, а також, розробка ряду правил для підтримки загального ринкового підходу до торгівлі природніми ресурсами. Такі домовленості мають враховувати і загальні кліматичні цілі по обидві сторони Атлантики [122].

Тож, з 2013 р., США та ЄС перебувають в процесі переговорів щодо угоди про ТТІП, яку відверто називають «всеосяжною та великостандартною» [124, p. 14]. Прихильники ТТІП стверджують, що спільна розробка загальних правил у таких сферах як право інтелектуальної власності, інвестицій та державних підприємств могли б дозволити країнам ЄС отримати за умов партнерства з США більше можливостей для розробки нових стандартів, випереджаючи в даному питанні Китай. Відкриті ринки, взаємне визнання принципово еквівалентних норм і регуляторної узгодженості на трансатлантичному просторі, та адаптація жорстких стандартів – це три стовпи, на які мала б спиратися майбутня домовленість про ТТІП [98, p. xxi].

За період другої каденції Б. Обами переговори щодо ТТІП набули політичного забарвлення, оскільки подальше схвалення угоди могло вивести

трансатлантичні відносини на новий рівень. Разом з тим, вже тоді існував ризик нового, подібного до «трансатлантичного розколу» охолодження відносин, у разі не виправдання взаємних очікувань.

Станом на 2015–2016 рр. переговори продовжувалися за трьома ключовими напрямами: доступ на зовнішні ринки; регуляторна співпраця; удосконалення нормативно-правової бази. Головна мета угоди – це скасування переважної більшості ввізних мит, що супроводжує покращення взаємного доступу на ринки. Перспектива скасування торгівельних бар'єрів може суттєво покращити товарообіг між США та ЄС, а в процесі закріплення нових норм і стандартів, могла б забезпечити значне збільшення ВВП на ряду з підвищенням необхідності у вдосконаленні процедур контролю за якістю продукції та послуг, оскільки механізми доступу до внутрішніх ринків, як і природних ресурсів, інтелектуальної власності тощо, будуть значно спрощені. Численні дослідження показали, що зниження або усунення переважної більшості тарифів і нетарифних бар'єрів в процесі закріплення нових норм і стандартів, могли б забезпечити значне збільшення ВВП у США та ЄС. Незважаючи на критику, дана угода про трансатлантичну зону вільної торгівлі може стати дійсно наймасштабнішою в історії [248].

Зазначимо, що в той же період європейська політична та громадська опозиція ТТІП стала більш організованою та масштабною у порівнянні з 2014 р. [292; 302]. Загрозу становили опозиційні настрої у Німеччині у вересні 2016 р. [144]. Вірогідно, такий поворот подій свідчив про послаблення авторитету США й тодішнього президента, зокрема, враховуючи той факт, що з першою найбільш гучною європейською промовою Б. Обама виступив у липні 2008 р. під час передвиборчої кампанії саме у Берліні, де його радо зустріли 200 тис. слухачів. Протести ж 2016 р. були свідченням недовіри до США та остраху через вірогідність нехтування інтересами громадян ЄС.

Ядром дискурсу стала можливість європейських інвесторів захищати інтереси у США та уникати можливої дискримінації з боку національних

корпорацій. Ще від початку переговорів щодо ТТІП, критики в Європі наголошують на тому, що механізми ТТІП можуть обмежити здатність ЄС реалізувати власні економічні можливості, в той час, як США матимуть змогу для більш масштабної торгівельної діяльності. Фахівці з Інституту Катона зазначали, що загальні настрої в країнах стосовно ТТІП залежать від трьох ключових факторів: чи є держава «атлантичною» у своїх зовнішньополітичних поглядах (або ж вона є вихідцем з колишнього СРСР); чи перевищує середній вік населення 43,5 років; та чи запроваджує вона економічні реформи для підвищення конкурентоздатності [60]. Оскільки ЄС не є монолітним утворенням, а політики окремих країн різняться, то й підходи до ТТІП можуть бути протилежними. Однак, такі країни як Німеччина диктуватимуть умови щодо подальших переговорів, і протести громадськості це засвідчують. Станом на 2015 р., до 56 % опитаних європейців підтримували ТТІП; проте, лише 31 % німецьких респондентів виступити за угоду. Не зважаючи на те, що Німеччина є «про-торговою» силою у Брюсселі, а її експортно-орієнтовна економіка була двигуном інтеграційних процесів протягом усієї економічної кризи, вона на ряду з іншими європейськими партнерами стурбована перспективою захисту своїх стандартів харчування (захист брендової продукції), сектору охорони здоров'я та конфіденційності даних. Окрім того, занепокоєння викликала й вірогідність послаблення перешкод для діяльності розвідки США [423, p. 4].

У ЄС негативне ставлення до ТТІР базується значною мірою на обмеженій кількості тем та засекреченості переговорів, навіть не зважаючи на те, що Європейська Комісія відійшла від політики повної конфіденційності та протягом минулих років готувала відкриті звіти стосовно справ щодо ТТІП [154], а служби Європейського Парламенту надавали широкому загалу змогу ознайомитися з аналізом поточної ситуації [396].

Таке положення справ дає підстави до генерування більш згуртованої політики країн-членів ЄС. З іншого боку, прагнення мінімізувати

непорозуміння у ході переговорів щодо ТТІП змусило Б. Обаму ще у 2013 р. заохотити Конгрес США до пошуку шляхів перегляду повноважень зі сприяння торгівлі – ПСТ (англ. the trade promotion authority) [79], які першочергово були надані Конгресу США з метою ведення торгових переговорів, окреслення вимог до консультацій й реалізації розрахунків щодо певних торгівельних угод, які розглядаються в рамках прискорених процедур [78, p. 11]. Законодавство щодо ПСТ є досить широким, але в рамках ТТІП характеризується виключно як набір заходів, необхідних США для реалізації великої угоди.

За оцінками українських дослідників, найбільш вірогідними є три сценарії розвитку ситуації навколо ТТІП: 1) поміркований прогрес, коли скасовується більшість бар'єрів у торгівельно-інвестиційному секторі, проте відкладається вирішення ґрунтовних питань; 2) провал угоди – переговори заморожуються на невизначений термін; 3) підписання угоди – залагодження усіх спірних питань за умов активності керівництва та зацікавлених сторін [218, с. 6]. У свою чергу, фахівці Інституту Катона доходять висновків, що переговори щодо ТТІП будуть врешті решт завершені по одному з двох сценаріїв: укладання «непідйомної» угоди, що в значній мірі відображатиме інтереси старіючого населення Німеччини (та інших держав), із врахуванням компромісів для США, або кінцева відмова від угоди, зважаючи на неможливість подолання принципових розбіжностей у баченні ключових питань [60]. У будь-якому випадку, ще в період президентства Б. Обами переговори видалися довгими та виснажливими, а затяжна пауза у їх перебігу (з 2016 р.) свідчить про те, що трансатлантичне партнерство отримає або безпрецедентно зважену угоду, що максимально задовольнить обидві сторони, або ж залишить питання відкритим. З нашої точки зору, другий варіант є малоймовірним, зважаючи на амбіції США та досвід їх переговорів про Транстихоокеанське партнерство (ТТП). До того ж, з огляду на переважну засекреченість результатів переговорів, можна припустити, що вони тривали й після 2016 р., але з огляду на дискусійність та активізацію

анти-ТТІП спільнот, зокрема у ФРН, подробиці та результати не розголошуються з метою уникнення подальших ускладнень соціального характеру.

Договір з Європою є вкрай важливим для геополітичної безпеки США і забезпечення торгівельних інтересів за найвпливовішими напрямами. Окрім того, світова економічна динаміка посткризового періоду 2010–2015 рр., коли було сформовано концепцію ТТІП та розпочато переговори, підтвердила негативні тенденції в індустріальних країнах [178]. Аналітичні прогнози до 2015 р. попереджали про посилення соціально-політичних дисбалансів, міждержавної напруженості, поглиблення розриву між заможними та бідними країнами, що матиме критичний вплив на ринки фінансів, продовольства, енергоносіїв тощо. Так, з метою уникнення надмірного бюджетного навантаження через соціальні стандарти, вирішення проблем міграції, пенсійні виплати та охорону здоров'я, ЄС все ж буде зацікавлений у підтримці США та укладанні компромісної домовленості про ТТІП.

З середини 2000-х рр., західні дослідники фактично прирівнюють США до держави, яка може слугувати еталоном у питаннях новацій, імплементації передового технологічного досвіду, та підвищення продуктивності праці для більшої частини світу та, зокрема, країн ЄС [427]. Світова технологічна мережа функціонує за рахунок поєднання культурного фактору та факторів робочої сили, технологічного розвитку та залучення фінансів. Як гравець, який претендує на міжнародне лідерство, США зважено та ефективно застосовують наявні виробничі потужності та найбільш раціонально реалізовують виробничий потенціал [337]. З огляду на окреслене, США залишаються своєрідним взірцем для ЄС, що спонукає європейські держави до пошуків нових механізмів трансатлантичної співпраці, а самі Сполучені Штати тяжіють до поглибленого партнерства з Європою, аби зберігати конкурентоспроможність у технологічній площині.

Отже, економічна інтеграція ЄС в період президентства Б. Обами прогресувала, головним чином, в межах трансатлантичного партнерства та

під суттєвим впливом США, які є, в певному сенсі, опорою для держав-членів ЄС на шляху до збереження світових позицій та виходу на новий рівень розвитку. Разом з тим, доцільним буде зазначити, що США не меншою мірою, ніж європейці, зацікавлені у захисті технологічної першості як ключової конкурентної переваги. У перспективі, трансатлантична економічна угода, не зважаючи на явні позитивні аспекти для ЄС, може стати переважно інструментом посилення впливу Сполучених Штатів, в тому числі, на європейському просторі. Реалізовуючи зовнішньополітичні цілі стабільного розвитку, США готові пов'язати їх із завданнями інституалізації трансатлантичного співробітництва, що має стимулювати ЄС до поглибленої економічної консолідації та більш узгодженого захисту спільних інтересів.

3.3. Економічний аспект американсько-українських відносин в контексті євроінтеграції

Співпраця між США та Україною обумовлена особливою геостратегічною роллю нашої держави на міжнародній арені. Україна належить до числа ключових країн на теренах Центрально-Східної Європи, знаходиться у центрі геополітичної осі Євразійського континенту та на перетині європейської та азійської цивілізаційних систем, тому її добробут залишається однією з умов регіональної стабільності. Україна володіє значним аграрним потенціалом, що сприяє продовольчій безпеці європейського регіону, а також військово-оборонним та науково-технічним, що включає ядерні технології та матеріали, які потребують посиленого контролю з метою запобігання можливій загрозі для режиму нерозповсюдження, нелегальному трафіку зброї. З точки зору США, внесок України у регіональну та загальноєвропейську системи безпеки та стабільності залишається вагомим [238, с. 14]. США зацікавлені у конструктивній взаємодії з метою протидії розповсюдженню зброї масового знищення та зміцнення міжнародних режимів експортного контролю. Складовою такої кооперації залишається досягнення економічного добробуту

України як запоруки підвищення її статусу на міжнародній арені та трансформації у рівноцінного ділового партнера.

З перших днів незалежності України Сполучені Штати підтримували її на шляху до позитивних змін у політичній, економічній та соціальній сферах. З початку 1990-х до кінця 2000-х рр. Україна отримала від США фінансову допомогу у розмірі $ 3,8 млд [421, р. 33], що можна пояснити не стільки турботою про потенційного партнера або союзника, скільки внеском у захист геополітичних інтересів. Американські експерти Дослідницької служби Конгресу США регулярно здійснюють моніторинг ситуації в Україні та відслідковують поточні зміни в українсько-американських відносинах. Згідно їх спостережень, Помаранчева революція 2004 р. мала стати точкою відліку для розбудови нової архітектури двосторонніх відносин між країнами. Вітаючи обрання Президентом України В. Ющенка, Вашингтон розраховував на початок всебічних реформ та євроатлантичної інтеграції після 15 років обмежених заходів та проміжних стадій. Однак, сподівання прихильників Помаранчевої революції не виправдалися.

Світова економічна криза досить сильно вдарила по добробуту України. У листопаді 2008 р. МВФ затвердив резервний кредит для України у розмірі $ 16,4 млрд для підтримки її фінансових ресурсів. США схвалювали наміри Президента В. Ющенка підпорядкувати зовнішньополітичний курс держави інтеграції у світову економіку та євроатлантичні інститути. У травні 2008 р. Україна приєдналася до СОТ. За попередніми розрахунками цей крок мав стати передумовою вступу до ЄС та НАТО. Проте, опозиційні сили, які наполягали на проросійському векторі та визначали внутрішньополітичні питання детермінантами у розбудові національної політики, виступали проти прозахідних інтеграційних процесів, у тому числі, щодо НАТО.

Тим не менш, урядовці США були налаштовані оптимістично щодо успіхів України в питаннях забезпечення членства в СОТ, проведення чесних виборів та розширення свободи ЗМІ, одночасно визнаючи труднощі у таких напрямках як боротьба з корупцією, встановлення верховенства права та

впровадження Конституційних реформ. Після Помаранчевої революції, уряд США регулярно надавав фінансову допомогу Україні. У 2006 р. вона становила $ 100,1 млн, у 2007 р. – $ 96,5 млн, а у 2008 – $ 119,31 млн (враховуючи кошти на проведення економічних реформ в рамках програми «Допомога Європі, Євразії та Центральній Азії», підтримку Фонду економічної підтримки та інших організацій [193, p. 15-16]. У січні 2006 р. США відновили тарифні преференції для України за Загальною системою преференцій, які вона втратила у 2001 р. через нездатність захистити інтелектуальну власність США. До того ж, адміністрація Дж. Буша різко та критично оцінила поведінку РФ під час російсько-українського газового протистояння у січні 2006 р. Тодішній державний секретар К. Райс заявила, що РФ зробила «політично мотивовані зусилля, спрямовані на обмеження постачання енергоносіїв в Україну» [155]**.** Пізніше, за президентства Б. Обами, 22 січня 2009 р., після вирішення другої великої російсько-української газової кризи прес-секретар Державного департаменту США заявив, що конфлікт «підкреслює необхідність прозорих ринкових механізмів продажу та транспортування природного газу та важливість диверсифікації постачань енергоносіїв» [194, p. 10]. Також, 1 квітня 2008 р. між США та Україною було підписано нову Угоду про торгівельну та інвестиційну співпрацю. Дана угода була однією з перших у економічній сфері, яка мала сприяти більш активній інтеграції України до європейських та євроатлантичних структур [421, p. 34].

18 грудня 2008 р., у Вашингтоні, держсекретар США К. Райс та міністр закордонних справ України В. Огризко підписали Хартію про стратегічне партнерство між Україною та Сполученими Штатами або Хартію Україна-США про стратегічне партнерство (Хартія Україна-США) [189], яке, на думку української дослідниці Л. Чекаленко, є «вищою сходинкою співробітництва порівняно із звичайними відносинами» [282, с. 198]. Хартія базувалася на не менш важливому документі, – Пріоритетах українсько-американського співробітництва або «Дорожній карті» (від 1 квітня 2008

року), – у першому пункті якого зазначалося, що США та Україна, «як важливі друзі та стратегічні партнери, тісно співпрацюють з широкого спектра питань, які становлять взаємний інтерес» [14]. Згідно міжнародної практики, стратегічне партнерство закріплюється на паритетній основі на всіх рівнях та в усіх сферах співробітництва, що регулюється укладанням додаткових міжнародних угод вузького спрямування [250, с. 68]. Офіційне проголошення стратегічного партнерства з боку США є логічним підтвердженням їх геополітичних інтересів в Україні та сприяння інтеграції України до євроатлантичних структур [216, с. 3-7]. Згідно Хартії Україна-США співпраця між країнами ґрунтується на таких загальних цінностях та спільних інтересах, як «поширення демократії та економічної свободи, захист безпеки та територіальної цілісності, забезпечення верховенства права, підтримці інновацій і технічного прогресу» [189]. Договір став точкою відліку для формування українсько-американських відносин, зокрема в економічній сфері, за президентства Б. Обами.

11 лютого 2010 р., після перемоги на президентських виборах в Україні В. Януковича, президент Б. Обама одним з перших, на ряду з лідерами європейських держав й тодішнім головою Європейської Ради Г. ван Ромпеєм, привітав майбутнього Президента України. Не зважаючи на підтримку США та прихильність європейської спільноти, Президент В. Янукович переорієнтував увагу з Угоди про вільну торгівлю з ЄС на вступ до Митного союзу з РФ, Білоруссю та Казахстаном, відмовившись від потенційного членства в НАТО. Адміністрація Б. Обами висловила побажання «перезавантажити» відносини з РФ, запевнивши у своїй підтримці нових претендентів, таких як України, щодо майбутнього членства у НАТО, усвідомлюючи, що Україна може бути корисною виключно як сильний союзник за підтримки ЄС.

Таким чином, стратегічне партнерство між Україною та США після епохи Дж. Буша-мол. та В. Ющенка було підтримане та засвідчене – Б. Обамою та В. Януковичем у Спільній заяві обох презедентів (12 квітня

2010 р.). Серед мейнстримів співробітництва доречним буде відзначити визнання обома сторонами необхідності імплементації нових економічних реформ для України спрямованих на її кооперацію з МВФ [145, p. 482].

Незважаючи на неоднозначність зовнішньополітичних кроків українського уряду, Україна на початку президентства В. Януковича офіційно продовжувала курс на євроінтеграцію, чим заохочувала США до співпраці. Більшість держав ставилася до намірів України дещо прохолодно, однак, Польща та країни Балтії вбачали у ній потенційно надійний оплот у неочікуваних протистояннях з РФ та виступали за її можливе членство у ЄС. Угода про партнерство та співробітництво з ЄС, а також План дій Україна-ЄС були прийняті до розгляду з метою надання допомоги та консультацій Україні для сприяння її політичному та економічному переходу до європейських стандартів і налагодженню більш тісних зв'язків з ЄС. З 2007 до 2010 рр. ЄС планував виділити € 494 млн ($ 658 млн) для підтримки реформ в Україні у таких сферах, як енергетичне співробітництво, посилення прикордонного контролю, зміцнення судової влади, забезпечення верховенства права та вирішення екологічних проблем. Сума, передбачена ЄС для продовження зазначених реформ в Україні на 2011–2013 рр. становила € 470 млн ($ 682 млн). Варто зазначити, що у травні 2009 р., вже після початку роботи адміністрації Б. Обами, Європейським Союзом було розпочато програму «Східне партнерство», що має на меті покращити співпрацю ЄС з країнами-нечленами (Білоруссю, Молдовою, Грузією, Вірменією та Азербайджаном) на регіональному рівні. Така ініціатива пропонувала і для України нові кращі перспективи [362].

США продовжували висловлювати пряму підтримку інтеграційних намірів України. Проте, подальший ухил від європейського вектору Президента В. Януковича, викликав занепокоєння американських високопосадовців та фахівців. На відміну від зовнішньополітичної позиції В. Ющенка, для якого євроатлантична інтеграція була ідеологією, В. Янукович застосував більш прагматичний підхід.

Лідери ЄС не поспішали укладати Угоду про асоціацію між Україною та ЄС з огляду на політичну ситуацію в Україні, не зважаючи на те, що збиралися надати Україні у 2011–2013 рр. фінансову допомогу [48]. Інша угода (про вільну торгівлю) мала поглибити співпрацю між ЄС та Україною. Однак, після парламентських виборів у жовтні 2012 р. Рада ЄС відзначила погіршення поточної ситуації в Україні та закликала до реформ з метою поліпшення клімату для іноземних інвестицій. Саміт Східного партнерства у Вільнюсі у листопаді 2013 р. мав стати вирішальним для України в плані відновлення взаєморозуміння з ЄС. В ході обговорення Угоди про асоціацію з Україною, такі країни Центральної Європи, як Литва та Польща, наголосили, що відмежування від України сприятиме посиленню її залежності від РФ. Проте, деякі країни Західної Європи залишалися більш скептичними щодо підписання Угоди, враховуючи погіршення ситуації щодо захисту прав людини в Україні [195, p. 7].

Доречно зазначити, що адміністрація Б. Обами сприяла звільненню України від поставок високозбагаченого урану, підвищенню рівня безпеки Чорнобильської зони та диверсифікованню джерела енергії в Україні, враховуючи поради щодо розробки родовищ сланцевого газу. Фінансова підтримки США продовжувалася навіть на тлі їх невдоволення через регрес у питаннях демократизації України під час президентства В. Януковича.

У листопаді 2013 р. уряд остаточно відхилив підписання Угоди про асоціацію з ЄС, яка з точки зору американських дослідників, сприяла б зближенню України з Європою. 30 листопада працівники спецслужб України проявили агресію щодо мирних демонстрантів на Майдані Незалежності (переважно – молоді), які наважилися виступити проти рішення уряду. Акція викликала обурення та реакцію протесту багатьох українців та іноземних спостерігачів. США та представники ЄС рішуче засудили сумнозвісні події 30 листопада і подальші дії офіційної влади, які мали місце як у спробах репресій, так і у примирювальних жестах з метою попередження політичної кризи [17]. Спостерігачі відзначили, що демонстранти не просто протестують

проти нездатності України підписати Угоду про асоціацію з ЄС, а проти недотримання урядом основних прав громадян України.

Як зазначають українські дослідники М. Манілич та Т. Штерма, одним з ключових напрямів Угоди про асоціацію є сприяння регіональній економічній інтеграції та відновленню добробуту України, створення сприятливого внутрішнього середовища для бізнесу та інвестицій і полегшення доступу до зовнішніх ринків. Дослідники наголошують: «Гармонізація зачепить всі сфери економіки України, але найбільшого втручання у нашій країні потребує довкілля – 83 %. Наступною є сфера фінансових послуг (58 %) і транспорту (54 %)» [239, с. 15]. Саме через початок трансформацій та лібералізації в економічному секторі Україна матиме змогу зміцнити позиції на міжнародній арені.

Після завершення періоду президентства В. Януковича шлях до реформ став відкритим. Інтеграційні устремління України в європейському та євроатлантичному напрямках набули нових імпульсів. Зокрема, 27 червня 2014 р. в ході засідання Ради ЄС, новообраним Президентом України П. Порошенком та представниками 28 держав-членів ЄС було підписано економічну частину Угоди про асоціацію [89] – розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством»; а 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [20]. Іще до завершення процесу ратифікації документу державами-членами ЄС, який було призначено на вересень 2017 р., Угода попередньо стала ще одним кроком до зближення між європейськими державами [19]. У 2013 р. тодішній посол США в Україні Дж. Пайєтт (G. Pyatt) наголошував, що: «Підписання Угоди про асоціацію буде надзвичайно важливим фактором, який матиме вплив на американські компанії та сприятиме залученню інвестицій в Україну. Це буде добрий сигнал для бізнесу». Дж. Пайєтт запевняв, що

багато американських компаній воліють вести бізнес в Україні [12]. Саме тому, США надавали Україні підтримку на євроінтеграційному шляху.

Під час терміну першої каденції Б. Обами, у червні 2010 р., виступ посла США в Україні Дж. Теффта (J. Tefft) незадовго до офіційного візиту в Україну держсекретаря США Г. Клінтон, підтвердив зацікавленість Сполучених Штатів у поглибленій співпраці з Україною. Було окреслено п'ять магістральних напрямів кооперації між урядами держав: підтримка економічних реформ; захист демократії та свободи преси; сприяння розвитку торгівлі та енергетики; зміцнення оборони та безпеки; сприяння у протидії корупції [5].

Доречно зазначити, що фінансова допомога надається Україні в рамках програм, започаткованих ще у 1990-ті рр. Регіон держав-членів Співдружності Незалежних Держав (СНД) визначається Сполученими Штатами як геополітична складова Європи та Євразії загалом, й отримує різні види допомоги згідно «Акту на підтримку свободи та відкритих ринків Росії та нових Євразійських демократій» або «Акту на підтримку свободи» 1992 р. [88]. Система американської зарубіжної допомоги надається в рамках різногалузевих програм та зорієнтована на розбудову економік пострадянських держав континенту; характеризується універсальністю та гнучкістю: «підлаштовується» під потреби конкретної держави або групи країн. Слід зробити акцент на програмах для економічного розвитку – «Економічне зростання» (англ. «Economic Growth»). Саме вони спрямовані на безпосереднє оздоровлення фінансового сектору та передбачають провадження якісних змін у транспортну, енергетичну та виробничу галузі з метою підвищення прибутковості приватного сектору та захисту довкілля [408].

На шляху України до економічних реформ, Дж. Треффт відзначив плідність співпраці України з МВФ, зауваживши, що «скорочення дефіциту бюджету, оживлення банківської системи та припинення субсидій у енергетиці вимагатиме сильної волі» [5]. До сьогодні МВФ надає нашій

державі вагому фінансову підтримку, яка сприяє поступовому стабілізуванню економіки. Так, у 2015 р. МВФ погодився надати Україні допомогу протягом чотирьох років у розмірі $ 17,5 млрд [22]. Окрім того, посол США підкреслив пріоритетність модернізації газової галузі. Як наголосив Дж. Треффт, за показниками 2010 р. Україна споживала газу на 50–60 % більше норми. У зв'язку з цим, США створили трирічну програму допомоги Україні з метою покращення енергоефективності та енергозбереження в муніципальному опалювальному секторі. Також, США підтримали ініціативи Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та ЄС щодо допомоги Україні у модернізації газотранспортних систем заради збереження бюджетних коштів і створення сприятливого інвестиційного клімату. Станом на 2010 р. Сполучені Штати залишалися восьмим найбільшим інвестором для України, забезпечуючи $ 1,4 млрд прямих іноземних інвестицій, підтверджуючи свою зацікавленість в українському ринку, особливо, в галузі атомної енергетики.

З метою сприяння процесам раціоналізації та створення умов для прозорості урядових процедур, США підтримали схвалення Верховною Радою зміни до Закону України «Про публічні закупівлі», які було розроблено згідно рекомендацій ЄС, Світового банку та Агентства США з міжнародного розвитку (англ. USAID). Окрім того, Сполученими Штатами було ухвалено рішення про надання Україні $ 1,5 млн з метою впровадження електронної митниці за стандартами передових систем електронного контролю ЄС [205, с. 13].

За оцінками американських експертів фінансова криза у 2009 р. фактично скоротила реальний ВВП України на 15 %. Ефект економічного спаду був посилений на тлі попереднього періоду зростання, – з 2000 по 2007 рр. ВВП України збільшувався в середньому на 7,5 % [195, p. 5], – який був значною мірою пов'язаний з високим попитом на продукцію сталевої та хімічної промисловості країни. Проте, навіть за окреслених умов, Україна залишалася значно біднішою за інші європейські країни, що й посилило

дестабілізування економічного сектору за час економічної кризи на ряду з олігархізацією сільськогосподарського та газотранспортного секторів.

Зважаючи на складний період політичних трансформації в Україні, адміністрація Б. Обами у 2009 р. оцінила фінансову допомогу Україні у $ 89,419 млн і планувала збільшити її до $ 118,953 млн у 2010 р. Отримані кошти мали бути спрямовані на захист прав людини, усунення корупції та утвердження верховенства права, розвиток засобів масової інформації та громадянського суспільства, реформування енергетичного сектору та боротьба з ВІЛ/СНІДом. Забезпечення різнопланових програм обміну мали за мету перетворити Україну на повноправного члена СОТ та підготувати до угоди про вільну торгівлю з ЄС, стимулювати зростання малого бізнесу, посилити прикордонне врегулювання та контроль над експортом.

За президенства Б. Обами акцент було зроблено на підтримці українського енергетичного потенціалу, від стану якого залежала економічна свобода України. Віце-президент США Дж. Байден наголошував, що Україні потрібно перейти до ринкових цін на постачання вітчизняного енергоресурсу, підвищити енергоефективність та диверсифікувати енергопостачання. У грудні 2009 р. Корпорація закордонних приватних інвестицій США (ОПІК, англ. OPIC) відновила свої програми для України (ОПІК надає фінансування та страхування політичних ризиків для американських інвесторів в інших країнах), які було призупинено з 1999 р.

Ціною зусиль України та іноземних партнерів економіка нашої держави почала відновлюватися у 2010 р., при тому ВВП збільшився на 4,2 %, а у 2011 р. – на 5,2 %, що частково було обумовлено зростанням попиту на український експорт сталі. Однак, у 2011 р. ВВП на душу населення в умовах паритету купівельної спроможності становив лише 21 % від рівня ЄС та лише 43 % від російських показників. А у 2012 р. зростання скоротилось до 0,6 %, що відбулося через економічний спад в ЄС. Реальний ВВП скоротився на 1,3 % на початку 2013 р. У 2010 р. ПІІ на душу населення склали $ 979, що становило менше половини аналогічного показника в РФ та

близько чверті ПІІ на душу населення в Польщі. Іноземні компанії називали нестримну корупцію та неспроможність судової системи забезпечити верховенство права факторами інвестиційних обмежень [195, p. 5]. Незважаючи на це, у 2012 р. адміністрація Б. Обами визначила п'ять магістральних напрямків співпраці, які пізніше частково увійшли до нової Стратегії національної безпеки: співробітництво у сфері ядерного контролю; реформування енергетичного сектору; сприяння співпраці України з МВФ; покращення інвестиційного притоку від приватного сектора США в українську економіку (як пріоритет – атомна енергетика України); закріплення положень Хартії про стратегічне партнерство відносно співробітництва між Україною та НАТО [24, с. 38].

Враховуючи, що до грудня 2013 р. Європу не було визнано як пріоритетну арену для реалізації національних інтересів США, доречно відзначити, що протягом перших трьох років президентства Б. Обами з 2009 по 2011 рр. спостерігалась позитивна тенденція щодо зростання українсько-американського товарообігу згідно фінансового аналізу міжнародної громадської організації «Блейзер Фундація» (англ. «The Bleyzer Foundation»**).** Однак, починаючи з 2012 р. зазначалося погіршення показників, пов'язане, не в останню чергу, з проросійською політикою колишнього Президента В. Януковича, а пізніше – з революційними подіями, які поглинули Україну з грудня 2013 р. та набули обертів у 2014 р. За даними Комісії з міжнародної торгівлі США, товарообіг між Україною та Сполученими Штатами за січень-грудень 2014 р. скоротився на 25,3 % (або $ 748 млн) порівняно з попереднім роком і склав $ 2,212 млн. Дефіцит торгівельного обороту склав $ 344 млн. Зниження експорту українських товарів до США склало 9,8 % (або $ 102 млн), а до кінця грудня 2014 р. – $ 934 млн Відповідно, імпорт продукції США в Україну знизився на 33,6 % (або $ 646 млн) і склав $ 1,278 млн [405]**.**

З огляду на зазначені вище обставини, Україна стала, фактично, реципієнтом американської допомоги. Наприкінці 2013 р., США взяли на

себе зобов'язання надати Україні підтримку в розмірі $ 760 млн, на додачу до двох кредитних гарантій на $ 1 млд. За президента Б. Обами американські радники консультували українські установи з економічних та технічних питань для стабілізування фінансового сектору. У 2015 р. США оголосили про затвердження комплексного пакету двосторонньої допомоги у галузі безпеки на суму $ 335 млн для України у 2016 р. Тож, загальні розміри фінансової допомоги США з 2014 по 2016 рр. становили $ 600 млн [126, р. 38].

Збройне протистояння на Сході України залишається детермінантою як політики України, так і політики щодо України. Відносини між Україною та США було повернуто у рамки «стратегічного партнерства» з 2014 р. Станом на 2016 р. (фактично, останній рік другої каденції Б. Обами) було укладено вже 143 міжнародно-правові документи, а центральним органом міждержавного співробітництва залишалася Коміся стратегічного партнерства Україна–США (КСП) (на чолі з міністром закордонних справ України та державним секретарем США), перше засідання якої відбулося 9 грудня 2009 р.

Революція гідності зробила Україну більш залежною від фінансової та військової підтримки США. Підписання Б. Обамою спеціального «Акту на підтримку свободи в Україні» від 18 грудня 2014 р. ствердило наміри США сприяти захисту суверенітету нашої держави. Згідно даного Закону, допомогу для розвитку громадянського суспільства в Україні та боротьби з корупцією було оцінено у $ 20 млн. Окрім того, передбачалося створення тристороннього діалогу США – Україна – ЄС з питань енергетичної безпеки [187].

Станом на 2018 р. продовжується реалізація американських проектів. Центр комерційного права під егідою USAID впроваджує ініціативу «Розвиток комерційного права в Україні», розпочату у жовтні 2011 р., метою якої є наближення українського комерційного законодавства до стандартів ЄС [169]. Серед численних економічних проектів USAID, слід відзначити

проект «Регіональне економічне зростання» (в Україні реалізовується з грудня 2015 р.), який націлено на підвищення конкурентоздатності та стабільності фінансового сектору в умовах регіональної економічної інтеграції, та програму «Торгівельна політика України» (квітень 2015 р. – липень 2017 р.), зорієнтовану на покращення українських позицій в системі СОТ [6].

Економічні санкції, які було введено спільними зусиллями ЄС та США з 2014 р. проти Росії не можна розцінювати як фінансову допомогу Україні, проте вони й нині сприяють дестабілуванню економічної сфери РФ та збільшенню військових витрат в умовах східноукраїнського конфлікту, що підвищує здатність України протистояти зовнішній агресії та продовжувати інтеграцію до європейського та євроатлантичного просторів [125, p. 19].

У березні 2014 р. адміністрація Б. Обами ухвалила Постанову «Про блокування майна деяких осіб, які сприяють ситуації в Україні», а саме: «підривають демократичні процеси та інститути в Україні; загрожують її миру, безпеці, стабільності, суверенітету та територіальній цілісності; і сприяють незаконному використанню її активів…» [74]. Після того, було узгоджено ще два додаткові розпорядження про розширення сфери застосування санкцій, що включало заборону на видачу віз та передбачало заморожування активів російських високопосадовців і представників сепаратистського уряду Криму. З січня 2015 р. США та ЄС збільшили санкції щодо фізичних та юридичних осіб втричі. З 2016 р. їх було посилено та подовжено [126, p. 50].

Американсько-українські економічні відносини мають довгу історію становлення та досить успішного розвитку. Незважаючи на складні періоди політичних трансформацій і той факт, що Україна стала реципієнтом американської допомоги, США залишаються надійним партнером для України та всебічно підтримують її євроінтеграційні устремління, розуміючи, що сильна та самостійна Україна є одним з гарантів стабільності у регіоні. Період президентства Б. Обами співпав у часі з режимом президента

В. Януковича в Україні, Революцією гідності та початком подолання політико-економічної кризи. Значні обсяги фінансової й технічної допомоги з боку США та співпраця на законодавчо-інституційному рівні компенсували нестабільність ринкових відносин і товарообміну між країнами. Основоположним документом залишається Хартія про стратегічне партнерство, імплементація якої дає імпульс для подальшого співробітництва. USAID реалізовує проекти з метою покращення економічного клімату в Україні та наближення її законодавства до стандартів ЄС. Підтримка адміністрації Б. Обами стала фактором стабілізування ситуації та початку виходу з політико-економічної кризи в Україні для подальших кроків у євроінтеграційному напрямі.

РОЗДІЛ 4
АМЕРИКАНСЬКИЙ ФАКТОР У ПРОЦЕСАХ ВІЙСЬКОВО-ОБОРОННОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ

4.1. Військово-оборонний вимір європейської співпраці і трансатлантичного співробітництва

Останні десятиліття характеризуються міцним діалектичним взаємозв'язком між зовнішньою політикою США і політикою ЄС в царині безпеки та оборони. Необхідно зазначити, що відсутність чітких угод у минулому створює численні перешкоди на шляху до успішного генерування резолюцій по відношенню до місцевих і регіональних конфліктів. З цієї причини, прихована недовіра між зазначеними центрами сили зростає через відсутність загальної системи безпеки, яка охоплювала б усі зацікавлені сторони.

Трансатлантична оборонна політика включає в себе спільні ініціативи, до яких належать як євроатлантичні, так і окремі підходи США та ЄС. Європейсько-американські відносини еволюціонують під впливом державних і міжнародних чинників. Оборонна система Європи була створена під впливом США, проте, спільна політика безпеки ЄС здатна розвиватися самостійно, тяжіючи скоріше до партнерства із США, аніж до американського керівництва.

Формування міжнародної безпеки визначається внутрішніми факторами, які включають національні інтереси акторів та зовнішні детермінанти. У другій половині XX ст. НАТО залишався єдиною вагомою силою, яка визначала когерентність оборонної політики США та ЄС. Тим не менш, слід наголосити на тому, що Європа ніколи не відмовився від ідеї створення власних збройних сил, які могли б забезпечити її «незалежність» від американського протекціонізму. Окрім того, розвиток загальної

оборонної політики був пріоритетом європейських лідерів Франції та ФРН у середині XX ст.

Процеси військово-оборонної інтеграції підтримувалися провідними європейськими державами, які, незважаючи на історично обумовлене протистояння, мали за мету зміцнення власних оборонних потенціалів або за рахунок відмежування від трансатлантичної системи (яка розвивалася з початку заснування НАТО), або за підтримки Вашингтона, провідним інструментом впливу якого був Північноатлантичний альянс. Динамічна підготовка до розбудови політичного «стовпа» єдиної Європи розпочалася відразу після підписання договору, який оголосив про заснування ЄОВС у 1951 р. Ця подія сприяла створенню ЄОС, скріпленого укладанням угоди в Парижі, 27 травня 1952 р. [68]. Договір включав перші шість держав-членів: Бельгію, Нідерланди, Люксембург, Німеччину, Італію і Францію. Створення європейської армії передбачалося як об'єднання 40 дивізій: 14 французьких, 12 німецьких, 11 італійських і 3 – від країн Бенілюксу [214]. Незважаючи на вищезазначене, договір ЄОС не був ратифікований Національними зборами Франції в 1954 р.

Французький уряд прагнув до затвердження демократичних свобод, організації єдиного економіко-валютного простору, відновлення миру та створення гарантій безпеки не лише в державі, але й на Європейському континенті загалом. Франція стає «локомотивом» у процесах створення системи безпеки та оборони, незалежної від НАТО та впливу США. Створення Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) на основі Брюссельського договору у 1948 р., до якого увійшли Велика Британія, Франція, Нідерланди, Бельгія та Люксембург, стає фактором стримування можливої загрози зі сторони ФРН. Після того, як Західна Німеччина стає членом НАТО у 1954 р., ЗЄС втрачає свого значення як окрема організація і стає компліментарним партнером НАТО [259, с. 145-163]. Дана організація поступово стала виконувати функції контролю за військово-оборонною політикою НАТО та її реалізацією з метою завчасного втручання та коригування у випадку порушення

європейських інтересів. Паризькі угоди передбачали «тісне співробітництво з НАТО» [141]. Той факт, що членами ЗЄС юули не всі держави ЄС, спричинив дискусії щодо об'єктивності інтересів, які мав відстоювати ЗЄС. Рішення було знайдене шляхом укладання Кіршберзької декларації у 1994 р., яка передбачала створення додаткових статусів: асоційованого членства, спостерігача та, пізніше, – асоційованого партнера [115].

Таким чином, європейську інтеграцію було зорієнтовано в економічну сферу, проте, втілення ідеї спільної безпеки та оборони очікувало кращої нагоди, яка трапилася після зникнення комуністичної загрози. Незадовго до розпаду СРСР, у Єдиному європейському акті (1986 р.), було зафіксовано загальні побажання щодо співробітництва з питань європейської безпеки та оборони [161].

З минулого століття ФРН була супротивником Франції в питаннях європейської та світової політики. Після об'єднання, вона посунула Францію і стала повноцінним гравцем на міжнародній арені, отримавши можливість самостійно вибудовувати свою зовнішню політику та реалізовувати національні інтереси. На початку 1990-х рр. обидві країни взяли курс на перетворення Європи в економічно сильного актора, а створення «франко-німецької вісі» сприяло посиленню та розширенню ЄС.

Потреба у поновленні інтеграційних процесів в сфері безпеки та оборони була обґрунтована геополітичною реструктуризацією на міжнародній арені. Міжнародні загрози набули як «жорсткого», так і «м'якого» характеру, справляючи консолідувальний вплив на європейські держави з метою попередження актів тероризму, енергетичного забезпечення західноєвропейських держав, розв'язання етнотериторіальних та релігійних конфліктів, сприяння режиму нерозповсюдження зброї масового знищення, усунення випадків нелегальної міграції та контрабанди, вчасного реагування на екологічні катастрофи та кліматичні зміни, уникнення демографічних проблем, подолання корупції та протистояння транскордонній злочинності [200].

Франція, яка частково поновила зовнішньополітичний курс генерала Ш. де Голля, та Німеччина стають ініціаторами розбудови єдиної політики ЄС в царині безпеки та оборони. Маастрихтський договір 1992 р. заклав основи Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) у таких положеннях: «захист спільних цінностей, основоположних інтересів та незалежності Союзу; посилення безпеки Союзу та держав-членів усіма засобами; збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки, у відповідності з принципами Хартії ООН, Гельсінського заключного акту та цілями Паризької хартії; сприяння міжнародній співпраці; розвиток та зміцнення демократії, верховенства закону, поваги до прав людини та фундаментальних свобод» [185, p. 123-124]. Даний курс було закріплено у 1997 р. Амстердамським договором, а пізніше – й Ніццьким, що вступив у силу у 2003 р. [184], і започаткував розвиток окремого підрозділу СЗППБ – Спільну або Європейську політику безпеки та оборони (СПБО/ЄПБО). Амстердамська угода удосконалила ідеї Єдиного європейського акту. Таким чином, було сформовано магістральні напрямки військово-оборонної політики [182]. Відповідальним органом за розробку рішень щодо формування спільної оборонної політики стала Європейська Рада ЄС. До того ж, були окреслені сфери її поширення, до яких належали питання гарантування та захисту миру, завдання бойових сил у вирішенні конфліктів (включаючи миротворчість), і гуманітарні місії. Окрім того, було засновано посаду Генерального секретаря Ради Міністрів ЄС – Високого представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки. Визначення чітких цілей СЗППБ було вагомим кроком на шляху до подальшої еволюції ЄС.

Незважаючи на досить радикальну позицію Франції щодо захисту європейського простору від американського впливу та переконань стосовно того, що Європа має належати виключно європейцям, США продовжували реалізовувати свою політику на європейській арені не лише шляхом впливу через засоби НАТО та надання допомоги ФРН у відродженні військового потенціалу, але й завдяки співпраці з Великою Британією, яка завжди

уособлювала противагу Франції та Німеччині на геополітичній арені та активно виступала за вирішення всіх європейських питань в рамках НАТО [375]. Підходи Об'єднаного Королівства до формування європейської політики зазнали змін після саміту в м. Сен-Мало у 1998 р., який викликав багатосторонні дискусії на трансатлантичній арені з приводу остаточної мети та засобів реалізації оборонно-інтеграційної політики. Скептики нової системи запевняли, що ЄПБО погрожує «підривом» надійної та перевіреної часом системи оборони НАТО, переродженням ЄС із цивільної структури на нову невизначену за своєю принциповою роллю організацію, формуванням «європейської армії», яка становитиме конкуренцію Північноатлантичному альянсу. Ентузіасти ж наголошували на протилежних наслідках для трансатлантичного співробітництва, які полягали у тому, що ЄПБО націлена на створення Єврокорпусу або багатонаціональних структур та національних підрозділів, що не становитимуть конкуренції НАТО. Остаточні положення щодо формування спільного військово-оборонного потенціалу були зафіксовані в ході Лісабонського саміту 2007 р., на якому Німеччина та Франція захищали спільні позиції та сприяли ратифікації підсумкової угоди, що набула чинності з грудня 2009 р.

На початку 2010-х рр., провідні країни ЄС приділили щільну увагу просуванню таких ініціатив як Європейська стратегія безпеки та Європейське оборонне агентство, що мало забезпечити багаторівневе та багатостороннє співробітництво і незалежність Європи у реалізації зовнішньополітичних акцій. Поглиблена співпраця призвела до створення Єврокорпусу на основі французько-німецької бригади як аналогу інтернаціональних військових формувань, Ради з питань оборони та безпеки, та посади Високого представника ЄС ЗСПБ (ініційованої Лісабонським самітом) [273]. Завдяки Франції та ФРН у рамках Європейської політики сусідства сформувалися два ключові напрями (дві ініціативи) реалізації міжнародних проектів ЄС: «Східноєвропейське партнерство», яке підтримує Німеччина, та «Союз заради Середземномор'я». Французький уряд активно виступає за

провадження власної європейської політики, в той час як ФРН підтримує тісні відносини зі Сполученими Штатами, демонструючи позицію, щодо координації дій ЄС у сфері безпеки з НАТО [235]. Разом з тим, обидві держави роблять значний внесок у розвиток СПБО.

Слід зазначити, що існують перепони на шляху до інтенсифікації європейського впливу. Так, ФРН, Велика Британія та східноєвропейські держави надають перевагу двостороннім відносинам, зокрема, з США. Така політика розхитує авторитетність ЄС, ставить під сумнів ефективність колективного впливу та готовність держав до поглибленої інтеграції заради спільних цілей. Окрім того, у деяких європейських державах зберігається застаріла система призову, залишаються невирішеними проблеми стратегічної транспортної авіації та переозброєння. Протягом довгого періоду уряди були не готові нести достатні фінансові витрати на користь військової модернізації. З 2010-х рр. тенденція до скорочення витрат на потреби спільної оборони зберігалася. Свідченням того є регулярні звіти, які публікує прес-служба НАТО. Це дає підстави стверджувати, що Європа не готова самотужки забезпечувати власну систему безпеки і має повернутися до перевіреної десятиріччями практики реалізації «Великої трансатлантичної угоди». Підтвердження тому можна знайти в оцінках військових сил провідних європейських держав-членів НАТО, які витрачають найбільше ресурсів для оборони. Так, з початку 2000-х рр. спостерігалося загальне стабільне скорочення збройних сил Великої Британії, Італії, Німеччини, Туреччини та, протягом більшості років, – Франції (див. Додаток Б).

Важливо зазначити, що з 2015 р. прес-служба НАТО не публікує у відкритому доступі статистику щодо кількості національних контингентів у складі спільних військ НАТО. Єдине джерело, що надало дані станом на 2017 р. стало Гамбурзьке бюро статистики «Статіста» (англ. «Statista»), яке має представництва у європейських державах та США [135]. Згідно показників, скорочення збройних сил ключових гравців (окрім Франції) продовжилося. Про погрозливий характер такої ситуації для НАТО свідчить

обмеження доступу до статистики та офіційні заклики до збільшення витрат на потреби оборони [310].

Прямо протилежною є позиція французької дослідниці А. Паньєр (A. Pannier) та британського науковця О. Шмітта (O. Schmitt), які відзначають такі причини перезапуску відновлення спільної оборонної політики ЄС. По-перше, це наявність на території Європи держав, які здатні власними силами сформувати дієздатну об'єднану армію. По-друге, це нездатність НАТО задовольнити національні інтереси всіх європейських держав, що, як наслідок, призводить до переорієнтування політики самих США. Поступове поглиблення взаємозалежності у Західній Європі та структурування співпраці у регіоні, де провідна роль відводиться ЄС, створюють фон для зміцнення позицій таких провідних європейських країн, як Велика Британія, Німеччина і Франція. Ці три держави, на думку європейських дослідників, однозначно визначені як ключові європейські країни в контекстах економічної, політичної та військової потужностей. Вони є членами таких міжнародних організацій, як ЄС, НАТО та ООН. Проте, на відміну від французько-німецького співробітництва, та французько-британських відносин у сфері оборони, які за останні роки набули інституціалізації, німецько-британське співробітництвом досі не вирізняється чітким окресленням [387, p. 2-3]. Разом з тим, є всі підстави вважати, що угоди, які зміцнюватимуть двосторонні відносини між країнами та нададуть змогу закласти фундамент для політики оборони, будуть підписані. За статистичними даними, у 2014 р. витрати на оборону в країнах ЄС становили 1,44 % від загального обсягу ВВП, що склало € 396 на душу населення; незважаючи на бюджетні скорочення на початку 2010-х рр., Велика Британія в 2014 р. залишалася найбільшим спонсором підтримки політики оборони ЄС з бюджетом в € 45,8 млрд, на ряду з Францією (€ 43,1 млрд) та Німеччиною (€ 32,4 млрд) [65, p. 62].

Український американіст М. Ратніков визначає фактором перегляду СПБО декомпресію європейської безпеки після «холодної війни», яка

сприяла переорієнтації уваги з глобальних проблем на нові регіональні виклики безпеці, що швидко охопили країни європейського регіону у зв'язку з нестабільністю на посткомуністичному просторі [258, с. 100-101]. Саміти в Кельні (3–4 червня 1999 р.), Гельсінкі (10–11 грудня 1999 р.) та Ніцці (7–10 грудня 2000 р.), які сприяли ухвалі нових рішень, спільних програм та формуванню сил швидкого реагування, послабили залежність ЄС від НАТО як єдиного гаранта регіональної та геополітичної безпеки. А втім, російсько-український конфлікт засвідчує неготовність Європи протистояти непередбачуваності регіональних конфліктів самотужки, тож дієвість збройних сил поступається ефективності економічних важелів [214].

У той же час, Сполучені Штати почувалися досить впевнено за адміністрації Б. Обами, коли ухвалили рішення про відмову від попередньої програми розміщення системи ПРО на території Східної Європи. «Перезавантаження» американсько-російських відносин мало місце з 2009 р., після приходу до влади Б. Обами. Відмова від створення позиційного району ПРО у Польщі та Чехії було пов'язане, згідно пояснень США, із нестратегічним характером ПРО у Європі. Першим проявом стало підписання Празького договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь у 2010 р. (СНО-3). Однак, остаточних відмов від системи протиракетної оборони з боку Вашингтона, всупереч скептичним настоям, не спостерігалося. Натомість, рішення адміністрації президента Б. Обами стосувалося реконфігурації протиракетних планів та початку реалізації «поетапного та адаптивного підходу» до створення системи ПРО, що є спільним північноатлантичним проектом з терміном реалізації 10 років (2011–2020 рр.) [4, с. 9].

З американської сторони лунали заяви, що система ПРО у Східній Європі має на меті захистити США та держави-членів НАТО не від РФ, а від Ірану [268, с. 65]. Всупереч заявам США, РФ виступала проти намірів розгортання ПРО і наголошувала на застосуванні відповідних заходів. Тим більше, колишній президент Російської Федерації Д. Медведєв наголосив, що

у разі розміщення Сполученими Штатами ПРО у Європі, РФ буде змушена розмістити ракетні комплекси «Іскандер» у Калінінградській області [15].

Фактором занепокоєння для США були й перспективи щодо залучення України до системи ПРО. Зокрема, коли у жовтні 2009 р. колишній Президент України В. Ющенко підтвердив наміри України долучитися до створення системи ПРО в Європі, РФ в особі заступника міністра закордонних справ РФ С. Рябкова попередив, що «Російська Федерація, м'яко кажучи, не схвалює переговори між Україною та США щодо ПРО. Ми занепокоєні наявністю таких контактів між Україною та Сполученими Штатами» [4, с. 9].

У 2011 р. розпочалось поетапне розгортання наземних радарних систем та кораблів, оснащених системою «Іджис» (англ. «Aegis») у Середземному морі. Одним із завдань Вашингтона у зазначеному напрямі було залучення Росії до спільної розробки ПРО [226, с. 75]. Дослідники наголошують, що в умовах, коли стратегія ядерного стримування фактично втратила свій першочерговий сенс, визначений ще за часів «холодної війни», що, зокрема, засвідчила ратифікація нового Договору по СНО, США виявили зацікавленість у збереженні потенціалу національного оборонно-промислового комплексу, трансформації його технологічних можливостей до нових загроз міжнародній безпеці. США визнали позицію РФ стосовно розбудови системи ПРО у Європі, проте спільний проект США, РФ та ЄС щодо створення ПРО на континенті не був реалізований.

Починаючи з 2011 р. відносини між США та РФ загострилися через Лівію, а пізніше – сирійську кризу. Проте, піком загострення американсько-російських відносин стали події в Україні у 2014 р. – анексія Криму та конфлікт на Сході України. Анексія Криму стала сферою зіткнення геополітичних ітересів Західного світу з РФ. Дана ситуація явно показала, що Сполучені Штати та Російська Федерація не дійдуть згоди щодо ПРО, а у контексті українсько-американських відносин, конфлікт з Росією став каталізатором подальших оборонних заходів зі сторони Вашингтона та

сприяв покращенню трансатлантичних зв'язків на тлі вирішення актуальних викликів безпеці.

Нове століття демонструє поступове ослаблення США, незважаючи на те, що вони як і раніше залишаються, фактично, єдиною наддержавою. Серед основних причин можна зазначити втрату монополії США на високотехнологічну продукцію; нездатність національного виробника США задовольнити зростаючі потреби населення; підвищення частки сектора послуг в економіці США, що витісняє реальне виробництво [258, с. 94-95]. Таким чином, Європа поступово набирає сили та отримує можливість створювати здорову конкуренцію США, які, у свою чергу, повинні знайти союзників у боротьбі із загрозами національній безпеці (наприклад – тероризмом).

Трансатлантична оборонна політика 2010-х рр. зазнала помітних змін, які сприяли переосмисленню Вашингтоном свого ставлення до СОП європейського співтовариства, яка розвивалася паралельно з американською зовнішньою політикою. Незважаючи на те, що військова міць об'єднаної Європи здатна нанести економічні збитки США, відкрите протистояння та тиск з боку Сполучених Штатів залишилися поза сценарієм, оскільки радикальний підхід міг поглибити «трансатлантичний розкол» [417].

Необхідно зазначити, що Європа суттєво посилила свої позиції після завершення періоду блокової конфронтації, змусивши США рахуватися з її намірами створити ефективну політику безпеки. Тактика споглядання та активного невтручання могла б стати альтернативним та кращим варіантом реагування для США на дії ЄС. Однак події, пов'язані з ескалацією конфлікту на Сході України, демонструють фактичну неможливість для США залишатися осторонь проблем конфліктогенності біполярного простору. Згадуючи історичний досвід повітряного наступу на американську тихоокеанську базу Перл-Харбор у 1941 р. (що змусило США вступити у Другу світову війну), можна дійти висновку, що політика відсторонення не надає гарантій безпеки. Загроза суверенітету та цілісності будь-якої країни

серед європейських держав становить небезпеку для всього трансатлантичного співтовариства, члени якого мають надзвичайно тісні взаємозв'язки. Підтримка СОП з боку США означає підсилення поточної політики ЄС, з метою створення додаткових важелів безпеки та гарантування спільних інтересів у регіоні [295].

Важливість розвитку європейської оборонної політики як інтегративної частини єдиної системи безпеки на ряду з НАТО є обґрунтованою. Співпрацюючи із США у рамках НАТО, країни Західної Європи ніколи не відмовлялися від формування власної політики безпеки, що засвідчено створенням ЗЄС, французько-німецькою співпрацею з питань оборони, започаткуванням СПБО/ЄПБО, скороченням національної військової участі у структурах Північноатлантичного альянсу та витрат на його потреби. Заклики до поновлення кооперації у межах НАТО за президентства Б. Обами не мали бажаного ефекту, що свідчить про послаблення американського впливу на оборонну інтеграцію євроспільноти. Однак, події на Сході України і безпрецедентне у новітній європейській історії відчуження території суверенної держави продемонстрували неспроможність держав ЄС самотужки протистояти кризовій ситуації.

4.2. НАТО як інструмент американського впливу на формування Спільної політики безпеки та оборони ЄС

В світлі європейських прагнень до створення власних збройних сил, Сполучені Штати продовжують з'ясовувати питання чи є ЄПБО партнером НАТО, або ж створює конкуренцію і альтернативну силу на території Європи [345, p. 2]. Без сумніву, США зацікавлені в надійному та сильному партнері, з яким можна розділити відповідальність за підтримку безпеки та миру у світових масштабах. Проте, «незалежна» сильна Європа не є пріоритетом Вашингтона всупереч офіційним заявам. Контроль над європейським простором є одним з життєво важливих інтересів США, враховуючи його конкурентоспроможність. Сильна Європа необхідна

Сполученим Штатам лише як партнер по НАТО. З альтернативної точки зору, вона потрібна не стільки як партнер, скільки як частина Альянсу.

Після руйнації біполярності стало очевидно, що світ змінився остаточно та безповоротно. Як зазначалося вище, такий поворот подій спровокував новий етап формування власної політики безпеки ЄС. Як зазначає український дослідник М. Павлюк, французько-британський саміт у м. Сен-Мало (грудень 1998 р.) викликав значне занепокоєння американських високопосадовців тим, що став спробою розробки автономної європейської військової моці за межами НАТО [251, с. 211]. Черговим кроком стала пропозиція Франції, Німеччини, Бельгії та Люксембургу у квітні 2003 р., під час чергового саміту, створити окрему систему оперативного планування ЄС в м. Тервурені [398, p. 8]. Така ініціатива могла поставити під сумнів роль НАТО як вищого інституту врегулювання конфліктів, до якого могла звернутися кожна з держав-членів. Пріоритет та верховенство НАТО були поставлені під загрозу, як і винятковість формули «Берлін-плюс», що є одним з головних елементів рамкової угоди про співпрацю між НАТО та ЄС, ухваленої 17 березня 2003 р. [415, p. 4]. «Берлін-плюс» дозволяє НАТО підтримувати операції під проводом ЄС, в яких Північноатлантичний альянс не задіяний як організація. Таким чином, США мають змогу вести детальніший моніторинг подій, пов’язаних із зовнішньополітичною діяльністю європейських держав.

Перегляд Сполученими Штатами прагнень ЄС створити нову систему безпеки та оборони був спричинений кампанією в Іраку, яка довела, що Вашингтон не спроможний самотужки врегульовувати конфлікти міжнародного характеру та долати глобальні виклики сучасності. Американські дослідники спостерігають тенденцію щодо набуття значною кількістю конфліктів, у які залучені НАТО та, зокрема, США, нетрадиційного характеру з малим функціональним рівнем [355, p. 51]. Такий тип операцій вимагає різнорівневих підходів, що включають моніторинг виборів, формування структур захисту громадського порядку, цивільних

підрозділів тощо. ЄС набагато ефективніше вирішує питання, що не пов'язані напряму з військовими діями. Саме цей факт дає право стверджувати, що Європа відіграє важливу роль у сфері безпеки.

США усвідомлюють, що політика безпеки та оборони ЄС для НАТО є не стільки потенційною загрозою, скільки можливим доповненням. Проте, не всі погоджуються з даною точкою зору, розглядаючи використання «м'яких» інструментів впливу західноєвропейськими державами як засобу уникнення надмірних військових витрат, участі в бойових діях, тощо. Колишній міністр оборони США Р. Гейтс (R. Gates) у своїй промові 2011 р. висловив глибоке занепокоєння стосовно майбутнього перетворення НАТО на дворівневий альянс: «між членами, які спеціалізуються на «м'яких засобах» – гуманітарній діяльності, питаннях розвитку, підтримці миру та обговоренні завдань, і тими, хто проводить «жорсткі» бойові місії. Між тими, хто готовий і здатний заплатити ціну та нести тягар союзницьких зобов'язань, і тими, хто користується перевагами членства в НАТО, – будь то гарантії безпеки або посади у штабі, – але не бажають розділяти ризики і витрати», зазначивши що така ситуація вже не гіпотетична і вона є неприйнятною [90].

У 2010-х рр. українські дослідники зазначали, що НАТО все ж має значну підтримку з боку країн-членів зі Східної Європи, які, схвалюючи ЄПБО, не бажають бачити зміцнення європейської оборонної політики за рахунок послаблення Північноатлантичного альянсу. До того ж, такі атлантичні західноєвропейські члени НАТО, як Португалія, Данія, Нідерланди та Італія також схильні захищати свої інтереси, спираючись на НАТО та підтримку США. Таким чином, «атлантисти» можуть розраховувати на блокування будь-яких спроб ЄПБО бути переорієнтованою в антиамериканському напрямі [355, p. 51].

Починаючи з 1990-х рр., Сполучені Штати розглядали об'єднану Європу переважно як конкурента, а з початку XX ст. – і як потенційно непоступливого партнера для Альянсу. Проте, Дж. Буш-мол. у 2005 р. здійснив безпрецедентний візит до штаб-квартири ЄС, тим самим

підтвердивши наміри Вашингтона схвалити (принаймні, частково) євроінтеграційні прагнення у галузі оборони, зазначивши, що США підтримують єдність сильної Європи [42].

НАТО і ЄС мають 22 спільних члени, але вони є різними інституційними суб'єктами в контексті цілей і сфер впливу, з різними організаційними структурами, історичними коренями, функціями та політичними культурами. Рівень співробітництва між НАТО та ЄС залишається одним з найбільш актуальних та дискусійних питань, яке зачіпає політику безпеки трансатлантичної спільноти. Дійсно, ЄС тісно співпрацює з НАТО, але ці дві організації мають різне бачення щодо ведення війни, підтримки єдності та спільного використання ресурсів. Окрім того, внутрішньоекономічні проблеми США, їх діяльність на Близькому Сході, а також зосередження уваги на Азії, у поєднанні з підйомом Китаю, мають глибокий стратегічний вплив на ЄС і НАТО. Існує чотири основні причини, які мають бути враховані при розбудові власної оборонної політики ЄС.

По-перше, ЄС не зможе стати міжурядовою військовою організацією у класичному розумінні цього терміну, адже, її першочерговою характеристикою є економічна співпраця. В той час, як Північноатлантичний альянс, загартований «холодною війною», залишається суто військовою організацією. Він здатен захистити як США, так і решту своїх учасників, згідно головного принципу колективної оборони, який не передбачено у системі взаємодопомоги держав ЄС. Таким чином, європейські країни, які не є членами НАТО, але входять до складу ЄС, залишаються уразливими перед викликами сучасності та позбавленими одностайної підтримки. Ситуацію було покращено Лісабонським договором, ратифікованим 19 листопада 2009 р., який «зобов'язав» країни-членів надавати одне одному допомогу та підтримку «усіма можливими засобами» у разі зовнішньої агресії третіх держав [220]. Проте, з точки зору експертів «мозкового центру» «Атлантична спільнота» (англ. «Atlantic Community») станом на 2014 р., це положення має

за мету саме допомогу й підтримку, а не організацію колективної оборони [315].

По-друге, залежність ЄС від військових ресурсів НАТО є, насамперед, залежністю від трансатлантичного партнерства із США. Разом із тим, Сполучені Штати не мають наміру одноосібно нести тягаря оборони в Європі. Згуртованість держави-членів ЄС залишається єдиною можливістю забезпечити надійний захист кордонів, зважаючи на низький рівень оборонних бюджетів та оборонну неконкурентоспроможність окремих країн (у порівнянні з глобальними лідерами). НАТО не має за мету і не володіє достатніми інституційними ресурсами для того, щоб вивести військово-оборонну інтеграцію ЄС на новий рівень.

По-третє, «Берлін-плюс» не пропонує гарантований доступ ЄС до всіх механізмів кризового управління НАТО, узгодивши лише форму дискреційного гарантованого доступу. Таким чином, НАТО має право першої відмови на розгортання будь-яких місій під проводом ЄС. Альянс також залишає за собою право відкликати свої активи і ресурси в поточних операціях ЄС. Таке положення робить безпеку та обороноздатність ЄС прямо залежною від НАТО а, отже, і від США. ЄС повинен стати стратегічно автономним на військово-оперативному рівні для того, щоб отримати статус глобального центру довіри і надійного гаранта міжнародної безпеки.

По-четверте, з вищеокреслених причин, ЄС мають розробити політику безпеки та оборони для проведення повного набору військових операцій широкого спектру. Щоб досягти такого рівня інтеграції, має бути збережено баланс між НАТО та ЄС. Обов’язком політичного лідера є вклад у зміцнення світової системи. ЄС необхідно стати активним контрибутором безпеки, щоб вийти на новий рівень співпраці з США. [234; 251, с. 213]

Незважаючи на те, що офіційною позицією США залишається підтримка інтеграційних процесів в Європі, існують й альтернативні тлумачення подальшої ролі СПБО у системі ЄС-НАТО. Розвиток європейського інтеграційного руху у напрямі формування власних збройних

сил може не лише стати опорою для Вашингтона у Європі, але й серйозною загрозою, що фактично підірве трансатлантичне співробітництво у галузі безпеки між США та їх європейськими партнерами. У 2013 р. експерт американського Фонду «Спадщина» Л. Коффі висловив крайнє занепокоєння через зовнішню політику США щодо СПБО ЄС. Він наголосив, що спільна політика не здатна якісно покращити військові можливості для європейських країн, натомість вона «відокремлює США від європейської безпеки і, з рештою, послабить НАТО» [309]. Поглиблення оборонної інтеграції може становити загрозу для американських політиків, оскільки потреби НАТО буде відсунуто на другорядні позиції. Доцільність альтернативних прогнозів обумовлена тим, що до складу ЄС входять п’ять нейтральних держав, позиція яких у поєднанні з інертними настроями в Брюсселі можуть звести нанівець сам процес ухвали ефективних рішень. Подальше формування спільної політики безпеки означатиме концентрацію уваги на власних потребах, тож інтереси Сполучених Штатів, гарантом яких є НАТО, можуть бути заміщені європейськими запитами.

Станом на середину 2010-х рр. Європа була не в змозі забезпечити гідне фінансування військових ініціатив, що було засвідчено скороченням витрат та інвестицій в оборону Європи з 1990-х рр. й протягом останньої декади зокрема. З 2008 р. щонайменше 16 європейських країн обмежили свої військові витрати на потреби НАТО. Скорочення фінансування з боку багатьох держав-членів перевищили навіть 10 %. У 2012 р. тільки три з 28 держав НАТО, – США, Велика Британія і Греція, – змогли надати 2 % ВВП на потреби спільної оборони. У 2015 р. до них долучилися Естонія та Польща (див. Додаток В).

За умов поглиблення європейської інтеграції можна припустити, що зазначені показники можуть погіршитися.

Участь європейців у вирішенні лівійського питання не виправдала сподівання США [53]. Французько-британська військова операція мала швидко стати частиною єдиної ініціативи під керівництвом НАТО та

надихнути інші держави долучитися до спільного плану, оскільки, з точки зору американських фахівців, ЄС не має політичної волі або реального військового потенціалу для успішного завершення розпочатої місії без допомоги ззовні. Р. Гейтс висловився про участь європейців у лівійській кампанії таким чином: «у той час, як кожний член Альянсу проголосував за місію в Лівії, менше половини з усіх взяло участь. Відверто кажучи, багато з цих союзників залишилися осторонь того, що відбувається, не тому, що вони не хочуть брати участь, але просто тому, що вони не можуть. Військових можливостей просто не існує» [90].

З точки зору американців, ЄС не надали суттєвої військової підтримки в Лівії. Ключову роль в даній кампанії було відведено для НАТО. Проте, ЄС спробував проявити себе у тилу. Його головним внеском у вирішення лівійської кризи мала стати підтримка мандатів Резолюцій Ради Безпеки ООН 1970 і 1973 рр. про надання гуманітарної допомоги та захист цивільного населення й створення військової штаб-квартири в Італії вартістю майже € 8 млн (або $ 10 млн) [51]. Його остаточною метою було забезпечення військової гуманітарної місії в Лівії. Проте, місія так і не була організована належним чином, що викликало подив та занепокоєння громадськості [335].

Окрім того, європейці завчасно вивели війська з Афганістану. Наприклад, Франція (за наказом президента Ф. Олланда), чия військова сила у складі Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ, англ. the International Security Assistance Force) була п’ятою за чисельністю після американської, британської, німецької та італійської, серед об’єднаних сил НАТО, відкликала контингент у 2012 р., в той час, як Альянс узгодив для цього 2015 р. [23]. Іншим прикладом може слугувати військова тренувальна місія ЄС в Малі (ЄСТММ). У 2013 р. європейці змогли надати лише 200 військових інструкторів та 150 осіб військового персоналу з метою гарантування безпеки при штаб-квартирі в м. Бамако [247]. В наслідок цього, США отримали додаткові підстави стверджувати, що реалізація оборонних

можливостей трансатлантичної спільноти можлива виключно через НАТО на багатосторонній основі.

Наслідком зниження військових витрат на потреби спільної оборонної політики може стати поглиблення інтеграційних процесів. В листопаді 2012 р., міністри закордонних справ Франції, Німеччини, Італії, Польщі та Іспанії на зустрічі в Парижі занотували спільний заклик та одностайне прагнення до вдосконалення СПБО ЄС шляхом рівного розподілу обов'язків, нарощування силових потенціалів кожної з країн-членів, розумного планування оптимізації наявних ресурсів, спільного обговорення й організації довгострокових місій та вдосконалення інструментів швидкого реагування на зразок бойових підрозділів ЄС. У 11 пункті підсумкового документу-висновках було наголошено на необхідності поглибленого прикордонного співробітництва ЄС із збільшенням синергії та обрано курс на створення компетентної, конкурентоспроможної та сталої Європейської оборонної і технологічно-промислової бази (ЄОТПБ, англ. the European Defence and Technological Industrial Base), з огляду на те, що суворі обмеження військового бюджету та відсутність нових програм можуть призвести до зниження інженерної робочої сили і втрати обороноздатності ЄС, шляхом нанесення шкоди ЄОТПБ [123].

США поставилися до означеного заходу досить лояльно, сподіваючись, що підтримка ЄС у такому принципово важливому питанні заохотить європейських партнерів активніше залучати ресурси до спільної трансатлантичної оборонної політики та надасть їм можливість здійснити якісний прорив у військовій сфері на користь спільних ініціатив. Разом із тим, варто відзначити, що як на початку 2010-х рр., так нині, ЄС не має високих шансів стати потужним оборонним актором через наявність в своєму складі нейтральних європейських держав – Австрії, Фінляндії, Ірландії, Мальти та Швеції, які дотримуються принципу позаблоковості. До того ж, трансатлантичне співробітництво ускладнюють постійні суперечки між двома членами НАТО – Кіпром та Туреччиною.

З часу свого заснування у 1992 р., ЄС прагне до більш вагомої ролі в оборонній політиці, розбудовуючи військові установи – відділи з військового планування, Військовий штаб ЄС, Військовий комітет ЄС, Європейське оборонне агентство та бойові тактичні групи ЄС. Варто відзначити, що взірцем для деяких із них стали структури НАТО. Фактично, відбувається певне дублювання не лише назв, але й набору інструментів та функцій.

У 2010-х рр. у ході поглиблення інтеграційних процесів ЄС, у США з'явилися підстави остерігатися кроків трансатлантичного партнера, які здатні призвести до його посилення за рахунок зниження впливу Сполучених Штатів у Європі: перерозподіл ресурсів на користь новостворених структур для реалізації ініціатив СПБО (Кіпр та нейтральні держави-члени можуть накласти вето на залучення європейських активів у цілях НАТО); ухвала політично вагомих рішень членами Наднаціональної Комісії ЄС та Європарламентом, замість їх генерування під егідою Альянсу; просування ідей Лісабонського договору, наслідком чого може стати нівелювання межі між традиційно наднаціональними та міжурядовими інститутами, що призведе до створення єдиної системи управління в галузі оборонної політики ЄС; поглиблення європейської інтеграції, яка може призвести до втрати НАТО частини своїх функцій на європейському просторі і неможливості Вашингтона захищати свої інтереси в Європі та на периферії континенту.

Створення наднаціональних структур ЄС на зразок ланок Альянсу стало одним з питань, яке викликало найбільше занепокоєння адміністрації Б. Обами, адже, європейці можуть не мати армії, що здатна перевершити війська Сполучених Штатів, або НАТО в цілому, але інституційні реформи у у самому ЄС можуть створити передумови для більш скоординованих дій західноєвропейських партнерів в умовах поглиблення європейської інтеграції. Без сумніву, зовнішньополітичні інтереси США зводяться до того, щоб всі політичні процеси, більше того – інтеграційні, на європейському континенті відбувалися в межах структур НАТО, під керівництвом

Сполучених Штатів. Це гарантувало б не лише першість НАТО у всіх європейських питаннях оборони та суттєвий вплив американських лідерів, відповідно до військового статусу Вашингтона, але й забезпечувало б вирішення питань СПБО на міжурядовому рівні без виводу їх на міжнаціональний. Безумовно, таке положення надавало б США більше можливостей для політичних маневрів шляхом укладання двосторонніх угод із зацікавленими сторонам, та не хвилюватися через можливість згуртованого протесту європейців проти невигідних американських ініціатив.

Повільно, проте невідворотно, наднаціональні інститути ЄС, до яких першочергово належать Комісія ЄС, Європейський Парламент та, подекуди, Європейський Суд Справедливості (англ. the European Court of Justice), намагаються підвищити рівень контролю по відношенню до держав-членів [298]. Без сумніву, передпорядкування країн ЄС, що є членами НАТО, новоствореним або оновленим структурам ЄС з метою генерування спільної політики оборони, загрожує підривом авторитету Альянсу.

За час адміністрації Б. Обами, Європейська Комісія поступово закріплює свої позиції у сфері безпеки та оборони. Однією з найсуттєвіших змін, що задекларував Лісабонський договір, стало злиття «другого стовпа» (міжурядового) ЄС, – положення Високого представника зі спільної зовнішньої політики і політики безпеки, – з «першим стовпом» (наднаціональним), – позиції Європейського комісара із зовнішніх зв’язків, – в одну надвпливову посаду Високого представника із ЗСПБ, який має широкі повноваження в рамках ЄС.

Першою нову посаду обійняла К. Ештон, яка на практиці не була достатньо ознайомлена з інтересами НАТО, а її досвід з питань безпеки та оборони обмежувався діяльністю на посаді секретаря, а пізніше, – у 1979 р., – консультанта з питань управління в межах Компанії з питань ядерного роззброєння (англ. the Campaign for Nuclear Disarmament) [299, p. 71].

Наступниця К. Ештон, Ф. Могеріні (F. Mogherini), також не має значного досвіду з ведення справ у сфері оборони, за винятком участі у

врегулюванні російсько-українського конфлікту. Подібні призначення не можуть задовольняти інтереси США, оскільки погрожують віддаленням західноєвропейських держав від Сполучених Штатів та послабленням впливу американського чинника на процеси європейської консолідації. До того ж, новостворена посада фактично заміщує посаду першого віце-президента Комісії ЄС, привносячи наднаціональний елемент. Тож, Європейська Комісія отримує повноваження у питаннях зовнішньої та оборонної політики, яких не було раніше. Окрім того, Високий представник із ЗСПБ перебуває у віданні Служби зовнішніх справ дипломатичного корпусу ЄС (англ. the European External Action Service) [50, p. 21], і очолює Раду міністрів закордонних справ ЄС замість міністра закордонних справ країни, яка головує в ЄС. Таким чином, рівень консолідації зовнішньої політики в ЄС було значно підвищено у порівнянні з попередніми роками. Подібне поєднання обов'язків обумовлюється можливістю кращого узгодження між різними наднаціональними та міжурядовими установами ЄС з питань зовнішньої політики. У процесі поглибленої інтеграції та інституалізації, зовнішня та оборонна політики можуть опинитися під контролем Комісії ЄС, яка директивою 2009 р. обмежила можливості членів ЄС (у тому числі 21 члена НАТО) обходити правила єдиного ринку при закупівлі оборонних товарів на підставі потреб національної безпеки [58]. У такий спосіб, вирішення військових питань держав, які є одночасно членами ЄС і НАТО, може поступово вийти з-під контролю США.

Про послаблення американського чинника у 2010-х рр. може свідчити і той факт, що кінцевою метою європейської військово-оборонної інтеграції є створення спільної армії, попри спроби спростувати дане твердження та сумніви, щодо спроможності європейців забезпечити інтернаціональні війська. Про наміри європейців сформувати незалежні збройні сили свідчать заяви видних європейських політиків. Колишній Міністр закордонних справ ФРН Ґ. Вестервелле (G. Westerwelle) ще у 2010 р. на щорічному саміті з питань безпеки та оборони у Мюнхені виголосив позицію Німеччини щодо

підтримки створення у довгостроковій перспективі європейської армії, яка має бути повністю підпорядкована Парламенту. Інтеграція в оборонній сфері мала стати ще більш потужним «мотором для поглибленої євроінтеграції» [121]. Заява Ґ. Вестервелле не була новаторською, оскільки в 2007 р. про аналогічну позицію повідомила німецький канцлер А. Меркель: «У самому ЄС ми будемо просуватися до створення єдиної європейської армії» [109]. У 2008 р. на конференції з питань безпеки в Берліні колишній міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмаєр (F-W. Steinmeier) підтримав створення європейської армії. Окрім того, тогочасний міністр оборони, П. Штрук (P. Struck) припустив, що «опозиція відносно ідеї створення європейської армії сформується так само, як колись – проти єдиної валюти, євро», і наголосив, що «поодинці держави не в змозі впоратися з загрозами сьогодення», підтвердивши тим самим схвальні настрої уряду ФРН [121].

У інтерв'ю 2009 р. з представником лондонської газети «Таймс» (англ. «Times»), колишній міністр закордонних справ Італії, Ф. Фраттіні (F. Frattini) зробив заяву, що створення європейської армії є необхідністю: «Візьміть Афганістан: в даний час президент Б. Обама просить Польщу, або Італію, або Англію надати більше військ. Якби європейська армія існувала, він би отримав «повний набір інструментів». Можливо, він потребує 30 літаків: він міг би просити про них, якби європейська армія була в змозі ними забезпечити» [57]. Мова йшла вже не про допомогу американців європейцям, а навпаки – про військову підтримку Сполучених Штатів європейськими військами. Таким чином, очевидною стає подвійна роль європейських військ. З однієї сторони, вони становлять конкуренцію США, а з іншого – є основним партнером у досягненні ними власних цілей. Однак, мова не йшла про майбутню допомогу у складі НАТО, що також свідчить про послаблення впливу американського фактора у європейській політиці.

Підтримка ідеї щодо створення армії ЄС була також продемонстрована у вересні 2012 р. у комюніке, узгодженого Австрією, Бельгією, Данією,

Францією, Італією, Німеччиною, Люксембургом, Нідерландами, Польщею, Португалією та Іспанією. Міністри закордонних справ закликали до фундаментального переосмислення майбутнього ЄС, особливо в галузі закордонних справ та оборони. У цьому документі представники держав зазначили, що ЄС має стати сильним міжнародним гравцем і для потреб захисту може звернутися до європейської армії [81]. Таким чином, можна дійти висновку що у питаннях інтеграції та створення єдиної армії, члени ЄС проявили належну солідарність та бажання до поглиблення консолідації, що надалі могло б скласти реальну конкуренцію НАТО та спричинити його послаблення.

Обійнявши посаду президента США, Б. Обама не без ентузіазму підтримав «тісніший союз» (англ. «closer relations») європейських держав. Сам концепт «тісніший союз» вперше мав місце у другому пункті Римського договору 1957 р., який задокументував створення ЄЕС [175, p. 4]. Надалі, вислів застосовувався як символ безперервного інтеграційного процесу в Європі, що передбачає створення єдиного наднаціонального силового центру, рівнозначного «Сполученим Штатам Європи». Позиція, яку виголосив Б. Обама не була новою, оскільки саме США брали безпосередню участь у зародженні руху за єдину Європу у другій половині ХХ ст. Проте, післявоєнні соціальні, економічні та політичні обставини, які призвели до створення ЄС, у більшості, сьогодні втратили доцільність.

Визначальним моментом для процесів оборонної інтеграції в ЄС (окрім підписання Маастрихтського, Амстердамського та Ніццького договорів) стала зустріч колишнього прем'єр-міністра Великої Британії Т. Блера (A. Blair) і тодішнього президента Франції Ж. Ширака у м. Сен-Мало в грудні 1998 р. У другому положенні спільної декларації було наголошено на тому, що «Союз повинен мати потенціал для автономних дій, підкріплений надійними військовими силами та механізмами їх застосування, та бути готовим відреагувати на міжнародні кризи» [112].

Усвідомивши всю складність положення, уряд США був вкрай незадоволений такою «домовленістю» Франції та Великої Британії, особливо після багатьох десятиліть американської підтримки протягом ери блокового протистояння. Адміністрація У. Клінтона розраховувала на розширення впливу НАТО за рахунок зміцнення відносин з ЄС, але ніяк не віддалення від європейської політики. Це спровокувало негайну реакцію у вигляді окреслення американцями допустових рамок оборонної інтеграції ЄС. Тогочасний держсекретар М. Олбрайт (M. Albright) висловила думку у «Файнейшл Таймс» (англ. «Financial Times»), яка стала своєрідним трендом у американських зовнішньополітичних настановах у європейському напрямі. Її позиція була названа «Три «Д» Олбрайт» (англ. «Albright's three D's») та полягала у таких положеннях: ніякого дистанціювання («no decoupling») (процеси інтеграції не повинні сприяти віддаленню США від системи європейської безпеки); ніякого дублювання («no duplication») (структури, які створюються в межах ЄС не повинні дублювати або віддзеркалювати аналогічні структури НАТО); ніякої дискримінації («no discrimination») (ЄС не повинен дискримінувати партнерів НАТО, – Туреччину, Норвегію та Албанію, – які не є членами ЄС) [31, p. 10].

Подальша європейська політика адміністрації У. Клінтона та початкові кроки адміністрації Дж. Буша-мол. формувалися, спираючись на «Три «Д» Олбрайт». Перший секретар Дж. Буша-мол. з питань оборони, Д. Рамсфельд (D. Rumsfeld), під час виступу в Німеччині у 2001 р. сміливо заявив, що оборонні ініціативи ЄС мають бути відкритим «для всіх членів НАТО, які охочі взяти у них участь» [330]. Проте, період другої каденції Дж. Буша-мол. була пов'язана з послабленням моніторингу оборонної інтеграції ЄС через потребу США у підтримці з боку Європи під час кампанії в Іраку та розгортання протиракетної оборони.

Підтримка військово-оборонної інтеграції у ЄС за президентства Б. Обами була відкритою, на відміну від латентної – Дж. Буша-мол. Під час свого першого саміту НАТО 3 – 4 квітня 2009 р. у Страсбурзі та Кельні,

президент Б. Обама схвалив поглиблення інтеграції в ЄС і звернув увагу на те, що ні Європа, ні Америка не здатні самотужки протистояти глобальним викликам сучасності. Більш того, Б. Обама наголосив на тому, що США мають визнати провідні позиції, які Європа (на ряду зі Сполученими Штатами) займає у світі, а європейці мають подолати антиамериканізм, згадавши «все добре, що Америка так часто робить в світі». Трансатлантичні відносини не є «мудрими», але мають такими ставати. Разом із тим, «НАТО залишається найбільш сильним альянсом, який коли-небудь знав світ» [148]. У підсумковій Декларації підкреслювалося, що НАТО визнає важливість більш сильної й більш дієвої європейської оборонної політики [165]. Аналогічне формулювання було також включене в декларацію Чиказького саміту 2012 р., у якому зазначалося, що Альянс підтримує інтеграційні прагнення європейців та готовий до всебічної співпраці аж до включення нових демократій до числа своїх членів [43].

Члени НАТО вітали рішення Франції брати повномасштабну участь у роботі структур Альянсу, сподіваючись, що це сприятиме його посиленню у майбутньому. У декларації також зазначалося, що НАТО, ЄС, ОБСЄ та Рада Європи керуються спільними цінностями та цілями, фокусуються на питаннях поваги до прав людини, суверенітету всіх держав (в тому числі – «права визначати свої власні заходи безпеки» територіальної цілісності) й виконанні міжнародних зобов'язань та угод. Таким чином, представники США погодилися з тим, що ЄС (який у заявах та деклараціях часто згадується під узагальненим концептом «Європа») має право самостійно вибудовувати свою політику безпеки та оборони.

Новітній економіко-політичний клімат у Європі допускає збільшення витрат на військові потреби, не зважаючи на те, що в межах НАТО вони залишали бажати кращого ще за каденцій Б. Обами. Так, у 2015 р. загальний бюджет Альянсу скоротився на 1,5 % (у порівнянні з 2014 р.), всупереч тому, що більшість країн зафіксували збільшення видатків на потреби оборони [25]. Організація єдиної європейської оборони є більш ефективним

способом захисту національних інтересів, ніж спроби впоратися із загрозами самотужки, залучаючи лише національні ресурси [318, p. 198]. Власне, спільна європейська політика оборони домоглася певного прогресу в останнє десятиліття і має громадську підтримку.

Ескалація російсько-українського конфлікту активізувала дебати про майбутнє НАТО і його роль на європейському континенті. До того ж, вона змінила зовнішньополітичний курс США, змусивши Вашингтон переглянути перспективи з питань європейської оборони. Дії РФ на території Україні з 2014 р. та її підвищена морська і повітряна активність в безпосередній близькості від території європейських держав змусили звернутися до НАТО як організації, що орієнтований на колективну територіальну оборону. До того ж, країни змогли переконатися в неефективності використання виключно «м'яких» засобів впливу, в тому числі застосуванні норм міжнародного права (як у випадку з анексією Криму), та необхідності пошуку нових шляхів розвитку та військових можливостей. Після ескалації неоголошеної війни на Сході України адміністрація Б. Обами зробила рішучі кроки з метою переконати європейську спільноту у своїй підтримці поглиблення європейської оборонної інтеграції. Фактичним доказом такої позиції стала «Європейська ініціатива впевненості» (англ. «European Reassurance Initiative»), яка була запропонована американським президентом у червні 2014 р. [75]. У грудні 2014 р. Конгрес США виділив $ 810 млн для фінансування ініціативи, але поскаржився на відсутність деталізації витрат. У рамках запропонованої ініціативи була розроблена програма підтримки Польщі та країн Балтії шляхом військової ротації, та попереднього розміщення танків та іншого військового обладнання на території Східної Європи [76]. Проте, варто відзначити, що немає підтверджень тому, що США планували збільшити кількість американських військових в Європі у довгостроковій перспективі.

З січня 2015 р. США оголосили про закриття 15 баз на території Європи в рамках скорочення витрат та реорганізації заходів з питань спільної

оборони. Проте, загальний рівень сили США в Європі залишався в межах 67 тис. співробітників. До початку російської агресії на території України, європейці розглядали майбутню роль НАТО крізь призму близькосхідних питань. Зниження оборонних бюджетів країн ЄС у межах внутрішньоорганізаційної і трансатлантичної кооперацій, давало зрозуміти, що американський вплив у Європі поступово послаблюється, а «трансатлантичний розкол» поглиблюється. До того ж, нестача необхідних ресурсів могла зробити Європу менш охочою та схильною до організації масштабних місії за кордоном у майбутньому. Європейські військові були обмежені у використанні новітньої техніки, морських та авіаперевезень, застосування розвідувального інструментарію. Зазначені фактори викликали стурбованість Сполучених Штатів, які переорієнтував зовнішньополітичний курс у бік Європи. Під впливом США, деякі західноєвропейські спостерігачі виступали з підтримкою спрямування інтеграційних ресурсів ЄС на користь реалізації оборонних ініціатив НАТО, зокрема, «Розумної оборони» (англ. «Smart Defense») [124, p. 7]. Логічним видається припущення, що Вашингтон зможе поновити свої позиції в Європі за умови, якщо НАТО «навчиться» реагувати на нетрадиційні загрози з не меншою ефективністю, аніж на прямі військові. Зокрема, такі наміри було відзначено у Стратегічній концепції НАТО, ухваленій у 2010 р. У документі також йдеться про те, що партнерські відносини з країнами та організаціями по всьому світу сприяють кращому «просуванню» євроатлантичної безпеки [166, p. 8]. Даний підхід підтримують країни Центральної та Східної Європи, які зацікавлені у формуванні оновленої системи колективної оборони. До того ж, Польща та країни Балтії вважають доцільним постійне базування військ НАТО і, зокрема, Сполучених Штатів, на власній території.

Відновленню позицій США в Європі також сприяв і План дій НАТО у галузі готовності (англ. Readiness Action Plan), ухвалений на саміті в Уельсі у 2014 р. [129]. Генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг (J. Stoltenberg) проголосив його «найбільшим укріпленням колективної оборони з часу

завершення «холодної війни» [164]. Планом передбачав покращення заходів безпеки в Центральній і Східній Європі, які включали розширення інфраструктури, підготовку обладнання, та окреслення підстав для дислокації військ. Окрім того, союзники дійшли згоди стосовно поновлення витрати на оборону в обсязі 2 % від ВВП для усіх країн-членів заради подальшого добробуту співробітництва. У рамках саміту було також ухвалене рішення про створення Сил високого ступеня готовності НАТО (СВСГ), які мали відповідати на виклики безпеці в Європі протягом кількох днів, захищаючи кожного з членів Альянсу [380; 381]. Власне, саме СВСГ стали «відповіддю» агресії РФ у Європі [300].

У 2015 р. було ухвалено рішення щодо розширення сил високої готовності з 4 тис. до 5 тис. військових і подвоєння кількості військовослужбовців в межах Сил реагування НАТО від поточної кількості у 13 тис. чоловік, які мали зосереджуватися на територіях східних союзників: Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі та Румунії [129]. До реальної дії СВСГ були підготовані у 2016 р. Співпраця в межах даної ініціативи стала однією зі спроб згуртування європейців, зважаючи на мінімальне залучення військових сил США. Основою СВСГ у 2016 р. став військовий контингент з Іспанії у розмірі 2 тис. осіб [424]. Більша його частина на ряду з албанськими, британськими, американськими та польськими військовими взяла участь у спільних навчаннях «Брілліант джамп 16» (англ. «Brilliant Jump 16») та «Анаконда 16» (англ. «Anakonda 16») на території Польщі [176]. До того ж, станом на 2015–2016 рр. було сформовано корпуси, очолювані Німеччино, Нідерландами, Норвегією та іншими державами. Метою США була не учать живої сили, але допомога з обладнанням та наданням розвідданих [21]. Безумовно, позиція Сполучених Штатів свідчила про небажання прямого втручання у європейські справи, зважаючи на зовнішню політику РФ та зорієнтованість сил підвищеної готовності саме проти агресії РФ. Проте, такий підхід дав можливість самим європейцям переглянути доцільність поглибленої кооперації з метою колективного захисту

європейського континенту.

Отже, з початку 1990-х рр. американський чинник у процесах європейської інтеграції має тенденцію до послаблення, зважаючи на стійке бажання європейців формувати ЄПБО без прямого залучення та консультацій США. Дані тенденції підтверджують інституційні реформи в ЄС та прагнення до створення спільних збройних сил, які будуть підпорядковуватися виключно ЄС. Разом із тим, не можна відкидати той факт, що витрати на безпеку та оборону провідних європейських акторів у першій половині-середині 2010-х рр. були нестабільними, що ускладнювало процес створення повноцінної модернізовану армію. Проте, це не означає, що європейці мають відмовлятися від створення власної системи оборони. ЄС повинен бути зміцнений зсередини, щоб США розглядали його з позицій здорової конкуренції та партнерства. Обидва центри мають створювати умови для реновації трансатлантичних відносин, а Сполучені Штати – усвідомити, що у Європи є право на автономні дії щодо планування операцій виходячи за межі компетенції НАТО. Лише можливість розвивати власні оборонні структури забезпечить розвиток ЄС як більш згуртованого об'єднання та рівного партнера США. Разом із тим, зовнішні безпеково-оборонні політики обох акторів мають розвиватися узгоджено заради уникнення непорозумінь всередині системи.

4.3. Американсько-українська військово-оборонна співпраця як фактор зближення України з ЄС

Від часу проголошення незалежності України українсько-американські відносини розвивалися під впливом двох трендів: ідеологічного та прагматичного, перший з яких був пов'язаний з відомою тезою про ключову геополітичну роль України, висловленою свого часу американським дослідником З. Бжезінським. У вересні 2011 р. на форумі в м. Ярославль, він наголосив, що Україна тяжіє до тісних відносин із Заходом і може стати «мостом» між країнами ЄС та РФ [39]. Висловившись за створення нової

трансатлантичної співдружності країн «від Ванкувера до Владивостока» (до якої мають увійти політичні еліти США та ЄС), З. Бжезінський наголосив на необхідності «відокремлення» України від РФ з метою запобігання відновленню останньої як імперії. Місією США на пострадянському просторі, згідно його бачення, залишається докладання зусиль з метою утримання України у сфері свого впливу, для її зміцнення та просування власних інтересів на міжнародній арені. Дослідник солідарний із Г. Кіссінджером в тому, що «Росія має бути переконана, що Україна ніколи не стане членом НАТО» [163]. Зважаючи на політичну близькість Сполучених Штатів та Європи і той факт, що більшість членів Альянсу – європейські країни, можна зробити висновок про принциповість несхвальної позиції РФ щодо української інтеграції до євроатлантичної спільноти.

Зважаючи на переорієнтацію зовнішньополітичних векторів США з 2001 р., події Помаранчевої революції в Україні, «перезавантаження» відносин між США та РФ, можна говорити про розвиток більш прагматичного підходу до розбудови відносин між Україною та Сполученими Штатами, який полягає не лише в тісній співпраці, але й у спробах США «використати» Україну для досягнення своїх геополітичних цілей, зокрема в аспекті співпраці або суперництва з Російською Федерацією. Від початку російсько-українського конфлікту, варіант симбіозу, коли США стверджували власні позиції, надаючи підтримку Україні, вбачався чи не єдиним шляхом збереження територіальної цілісності та незалежності останньої. Саме тому, військово-оборонна допомога США Україні, актуальність якої зросла за президентства Б. Обами, залишається однією з основ українсько-американської співпраці та збереження політичної та економічної самодостатності нашої держави. Україна має приділити особливу увагу дослідженню взаємовигідних відносин із США з метою їх подальшого розвитку та правильної розстановки власних зовнішньополітичних пріоритетів.

Зовнішньополітичний курс адміністрації Б. Обами на «перезавантаження» відносин з РФ викликала в свій час хвилю дискурсів щодо ролі України у даному процесі. Український дослідник Г. Мерніков зазначає, що на відміну від попередників, адміністрація Б. Обами не розглядала Україну як геополітичну противагу домінуванню РФ на пострадянському просторі. Дослідник наголошує на тому, що за президентства Б. Обами питання щодо вступу України до НАТО було фактично знято з порядку денного, а головну увагу Державний департамент зосередив на питаннях ядерної безпеки, роззброєнні та контролі над озброєннями, збереженні співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. Однією зі складових «перезавантаження» відносин між РФ та США була реалізація сценарію «Великої угоди» (англ. «Big Bargain»), яка передбачає фактичну «відмову» США від України та Грузії на користь РФ, в обмін на багатопланову допомогу в Афганістані та Ірані [245, с. 136]. Висновки експерта підтримує вітчизняна дослідниця А. Гетьманчук, наголошуючи на тому, що за вищеокресленим сценарієм Україна розглядалася «партнерами по перезавантаженню» як своєрідна «розмінна монета» у вирішенні власних прагматичних завдань [3]. Проте, військово-політичний конфлікт на Сході України змусив США відійти від зазначеної політики, що дозволило Україні розраховувати на реалізацію власних національних інтересів.

Позаблоковість, положення якої було оформлено у Законі України «Про Заяву Верховної Ради України про надання Україні реальних гарантій безпеки» (№2431-VI, 6 липня 2010 року), так і не забезпечила політико-територіальну цілісносність України [13, с. 519]. Звертаючись до вищих законодавчих органів Великої Британії, Франції, США, КНР та Російської Федерації парламент України вбачав доцільність оновленого втілення положень Будапештського меморандуму шляхом ухвали окремого документа з чітко прописаним механізмом, який міг би гарантувати надійну відповідь на виклики національній безпеці України. Проте відступ від європейської

політики колишнього президента України та Революція гідності внесли корективи у формування європейської системи оборони. Таким чином, відносини України і США продовжили розвиватися на фоні трансатлантичного співробітництва.

Події, які супроводжують Європу з кінця 2013 р. випробовують на міцність американсько-європейську політику безпеки. Консолідація зусиль необхідна для захисту територіальної цілісності не лише України, але й інших європейських держав. Допомога США у подоланні кризи на Сході України здатна наблизити Україну до більш тісних відносин із трансатлантичною спільнотою, що в подальшому зможе вплинути на її інтеграцію до європейських структур та НАТО. Поки конфлікт на Сході України продовжується, наша держава не зможе стати членом ЄС. Саме тому, підтримка Сполучених Штатів була вкрай важливою, особливо у перші роки ескалації подій [229].

Загалом, партнерство США та України можна визначити як відносини одного з провідних глобальних гравців і важливої регіональної країни ЦСЄ, які умовно можна поділити на два етапи: період до агресії РФ (який включає в себе етап «перезавантаження»), та період після початку збройного конфлікту на Сході України.

Динаміка розвитку українсько-американських відносин постійно коливається, починаючи з 1990-х рр., оскільки залежить від цілої низки чинників, передусім, від пріоритетів та активності США на європейській арені, а також від позицій України в пострадянському регіоні. Стратегічну основу українсько-американського партнерства було задекларовано у 1996 р., а також у Заяві Президентів (квітень 2005 р.) та Хартії Україна-США (грудень 2008 р.). З точки зору дослідників Міжнародного центру перспективних досліджень, об’єктивний аналіз розвитку відносин свідчить про певну віртуальність або символічність характеру цих відносин, які довгий час не було підкріплено вагомими політичними рішеннями та відчутною економічно-інвестиційною динамікою.

Починаючи з 2010 р. український напрям американської зовнішньої політики дедалі частіше розглядається на офіційному рівні крізь призму курсу на «перезавантаження» відносин США та РФ**,** що відображено, зокрема, у доповіді Д. Рассела (D. Russell), керівника відділу у справах України, Росії, Білорусі та Молдови Державного департаменту США «Україна та її відносини зі Сполученими Штатами Америки». У зверненні до Конгресу американський дипломат зазначав: «Були спекуляції, що зусилля адміністрації Б. Обами з покращення відносин з Росією будуть якимось чином загрожувати інтересам України. Це не було й не буде правдою. Відновлюючи відносини з Росією, ми знову підтвердили суверенітет України та її сусідів. Ми не вважаємо, що партнерство з однією країною повинно здійснюватися на шкоду іншій. Наша головна мета – стимулювати перехід до миру, де багато партнерів; світу, де держави-однодумці можуть робити спільну справу. Сильна та незалежна Україна – це добре для Росії, добре для регіону й добре для всього світу» [159].

За першої каденції Б. Обами було окреслено такі пріоритети США у відносинах з Україною: розробка реформ щодо покращення ситуації в енергетичному секторі; поновлення співпраці між Україною та МВФ; підвищення інвестиційного клімату у сфері української економіки для приватного сектору США; співробітництво в рамках Глобальної ініціативи по боротьбі з ядерним тероризмом з метою контролю за нерозповсюдженням ядерних матеріалів та технологій; розвиток кооперації згідно положень американсько-української Хартії про стратегічне партнерство та виконання завдань у межах Комісії НАТО-Україна й щорічної національної програми (незалежно від планів України щодо членства в НАТО) [245, с. 136].

Провідний експерт із зовнішньої політики Центру європейських реформ у Лондоні та колишній посол Великої Британії в Латвії, І. Бонд (I. Bond), та його колеги зазначають, що: «Лідерство по обидва береги Атлантики має важливе значення для ефективного реагування на дії Росії» [297]. Криза у російсько-українських відносинах, яка здатна підірвати

архітектуру європейської безпеки залишається найбільшою загрозою для США та європейського співробітництва в галузі оборони і безпеки з кінця холодної війни. Практика переговорів у Мінську доводить, що дипломатичні методи є малоефективними без економічних санкцій. Разом із тим, варто зазначити, що «жорстка сила» може значно посилити вплив на агресора. Питання про військову підтримку України залишається своєрідним індикатором Західної єдності.

Республіканська сила в Сенаті США, а також прихильність Демократичної партії до закликів діаспори в Центральній і Східній Європі відіграли значну роль у спробах переконати колишнього президента США Б. Обами в необхідності надання Україні летальної зброї. Сенатори К. Левін (C. Levin) і Дж. Інхоф (J. Inhofe), лідери від Демократичної та Республіканської партій Комітету зі збройних сил Сенату США, з 2014 р. активно закликали до реалізації означеної ініціативи. Крім того, союзники по НАТО, такі як Литва і Польща, висловили свою готовність доставити зброю. У грудні 2014 р. адміністрацією США було ухвалено «Акт на підтримку свободи в Україні», згідно якого Україна має отримати військову допомогу у розмірі $ 350 млн [187] протягом 2015–2017 рр., в тому числі – у вигляді летального озброєння обсягом $ 50 млн [371, p. 14], доцільність надання якої за адміністрації Б. Обами так і не було підтримане самим президентом США [196].

За необхідність надання летальної зброї при обговоренні бюджету на 2016 р. висловилися фахівці вашингтонського Центру зі стратегічних та міжнародних досліджень (англ. the Center for Strategic and International Studies), Т. Чіполетті (T. Cipoletti), М. Далтон (M. Dalton) та Дж. Шаус (J. Schaus): «У відповідь на спроби Росії підірвати стабільність в Україні шляхом ведення гібридної війни, адміністрація Б. Обами інвестувала $ 118 млн в нелетальне обладнання (бронежилети, каски і транспортні засоби) та підготовку сил безпеки України, щоб допомогти Києву краще контролювати та захищати кордони, працювати більш ефективно, й зберігати

свою територіальну цілісність. Адміністрація Б. Обами повинна збільшити пряму військову допомогу Україні, включаючи летальне оборонне обладнання, таке як протитанкові ракети і бронетехніка […]. У той час, як західна допомога не сприяє зміцненню українських збройних сил достатньо, щоб становити конкуренцію військовій моці Росії, США змогли б допомогти українцям утримувати свої позиції проти сепаратистів» [45, p. 3-4]. З 2014 р. США активно підтримують Україну, надаючи їй фінансову допомогу на потреби озброєння. До $ 70 млн, які на той час Вашингтон вже планував виділити на окреслені цілі, було додано ще $ 46 млн на потреби військових та прикордонну оборону [77].

Альтернативні точки зору щодо участі Сполучених Штатів у вирішенні кризи на Сході України є малоприємними для нашої держави. Перш за все, проти вирішення конфлікту шляхом використання летальної зброї виступав сам Б. Обама. На його думку, така допомога Україні могла б мати протилежний ефект і здатна була ще більше загострити ситуацію. Після того, як у 2014 р. на Донеччині було збито Боїнг-777 авіакомпанії «Малайзія ейрлайнс» (англ. «Malaysia Airlines»), що прямував рейсом МН-17 (із Амстердаму до Куала-Лумпура), внаслідок чого загинуло 300 пасажирів, Б. Обама чітко окреслив свою позицію: надання летального озброєння супроводжується надто високими ризиками, оскільки воно може потрапити до рук тих, хто представляє неконтрольовану силу [308].

Аналогічну позицію висловлює професор Ф. Бінді (F. Bindi) з американського Центру трансатлантичних відносин, яка висловлюється категорично проти надання Україні військової допомоги, зокрема зброї. В одному зі своїх численних досліджень, Ф. Бінді аргументує свою точку зору таким чином: «Існує ризик того, що проросійські заколотники захоплять зброю, або того, що вона буде продана самою українською армією. Високоякісна зброя українського виробництва зазвичай продавалася за готівку в Китай, Ефіопію, Пакистан і, навіть в РФ, в той час як українські збройні сили б’ють рекорд із всеохоплюючої корупції на чолі з чиновниками,

які продають устаткування заради особистої вигоди» [36]. Останні зауваження та звинуваченн у корупції можна було б ігнорувати, якби не регулярні скандали, якими супроводжувався офіційний продаж зброї з України [242], необхідність виконувати раніше укладені контракти [223], та прагнення зберегти позиції на ринку експорту від якого залежали вкрай важливі надходження до бюджету [11].

Доцільно відзначити, що Президент України П. Порошенко ще у 2014 р. спростував твердження щодо продажу зброї з України за кордон під час його президентства [10]. Ф. Бінді зазначала, що допомога Україні буде безрезультатною, якщо не чинити вплив на обидві сторони конфлікту. Разом з тим, через неприхований антиамериканізм у російському суспільстві, співпраця з РФ може зійти нанівець. «Зростання втрат не змінить думку В. Путіна. Антиамериканізм зростає серед громадян РФ: 80 % ставляться до США негативно, 42 % – вороже. У Росії, уособлення влади є частиною політичної культури; а зовнішня політика не є дискусійним питанням: звинувачення керівництва буде рівнозначним звинуваченню всієї нації» [36]. Як підсумок, спроби активно, агресивно та однобічно впливати на РФ залишалися безперспективними. За президентства Б. Обами єдиним шляхом залишався пошук компромісів, відновлення співробітництва (в тому числі – в межах Ради РФ-НАТО) та допомога Україні у подоланні внутрішніх невійськових проблем. Окрім того, з позиції американського експерта, Україну не варто розглядати без РФ з історичних причин. В інтересах Сполучених Штатів є не остаточне припинення відносин України з РФ, але їх фактичне примирення та зближення.

Позиціонування РФ як однієї з великих держав дійсно може схилити думку міжнародної спільноти на користь вищеокресленого підходу, проте ми не можемо погодитися з тим, що це вигідно США. Конфлікт з Україною послаблює РФ та сприяє втраті нею іміджу великої держави, якщо говорити про сукупність усіх показників, а не лише військовий фактор. Демонстрація військової могутності РФ та нехтування міжнародним правом без належного

реагування зі сторони Західного світу поступово призводить до підриву позицій США як єдиної наддержави, яка здатна врегульовувати питання міжнародного значення. Таким чином, допомога Україні є принципово важливим питанням у випадку відстоювання Сполученими Штатами своїх позицій на міжнародній арені.

Важливий крок на шляху до ухвали позитивного для України рішення щодо надання їй летального озброєння як військово-оборонної допомоги мав місце 18 червня 2015 р. Сенатори США переважною більшістю голосів узгодили надання Україні такої зброї в рамках затвердження закону про оборонний бюджет на наступний фіскальний рік. За витрати Пентагону обсягом $ 612 млрд проголосував 71 сенатор [84]. Згідно з ухваленим проектом закону, Україні було передбачено надання військової допомоги (в тому числі радарні системи та протитанкові комплекси) на суму $ 300 млн, не зважаючи на те, що 25 членів верхньої палати американського парламенту були проти даної ініціативи [16].

Крім того, з весни 2015 р. Сполучені Штати продовжили надавати Україні підтримку у тренуванні регулярної армії в рамках ініціативи НАТО. У квітні 2015 р. 300 американських військових прибули до України на запрошення уряду для навчання українських бійців Національної гвардії поблизу кордону з Польщею. Згідно заяви речника Державного департаменту США М. Тонера (M. Toner), додаткові військові навчання, які принесуть Україні американську допомогу у розмірі $ 224 млн, є частиною надання нелетальної допомоги Україні в рамках довгострокового військового співробітництва [160]. Про наміри Сполучених Штатів забезпечити тренування українських військових було повідомлено ще у лютому 2015 р. генерал-лейтенантом Ф. Ходжесом (Ф. Hodges), який зазначив, що батальйон армії США розпочне навчання українських сил у Польщі. У ході навчань українські військові мали отримати інструктажі щодо захисту від російських радіоелектронних пристроїв та артилерії. Також, було схвалено надати переносне протитанкове озброєння та додаткове нелетальне обладнання, таке

як засоби зв'язку, розвідувальні безпілотні літальні апарати, які здатні вистежувати важку артилерію, міномети тощо. Обговорюючи бюджет на 2016 р., адміністрація Б. Обами планувала виділити $ 2,9 млн для надання Україні додаткового тренувального обладнання [196, p. 14]. У 2014 р. уряд США надав Україні нелетальну допомогу у розмірі $ 291 млн і гарантію кредиту обсягом $ 1 млрд [77].

У п'ятому розділі Стратегії національної безпеки США 2015 р., присвяченому питанням міжнародного порядку, США підкреслюють обороноздатність НАТО як гаранта трансатлантичної безпеки. Вашингтон запевняє своїх союзників в американській підтримці політики протистояння агресії з боку РФ [128, p. 25]. Очевидно, що Стратегія-2015 могла б стати основою для розширення трансатлантичного партнерства, а військово-технічна допомога Україні – закласти підґрунтя для більш тісних відносин між державами. Проте, суттєвих змін в українсько-американських відносинах, – понад реалізації запланованої допомоги, – за 2016 р. не простежувалося [126]. Б. Обама обрав більш помірковану позицію на відміну від його наступника Д. Трампа, який, підтримавши ініціативу нижньої палати Конгресу США від 9 березня 2017 р. про надання $ 150 млн військової допомоги Україні, включаючи витрати на летальне озброєння оборонного характеру [142], виступив із запитом виділити Україні у 2018 р. ще $ 150 млн [192, p. 13].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що військово-оборонна співпраця між Україною та США, подібно до економічної, мала реципієнтний характер. З початку 2010-х рр. Сполучені Штати не цікавилися Україною як державою підвищеного геостратегічного значення та розглядали двосторонні відносини з нею аналогічно до угод з іншими країнами. До того ж, в контексті «перезавантаження» відносин із РФ, США були готові «відмовитися» від політичного впливу на Україну на користь РФ. Проте, події 2013–2014 рр. і подальша ескалація конфлікту на Сході України змусили Б. Обаму переглянути зовнішньополітичні підходи та підтримати Україну на шляху

протистояння зовнішній агресії. За період його президентства наша держава так і не отримала летальну зброю з огляду на протест самого Б. Обами. Проте, США підтримали нашу державу постачанням обладнання, консультаціями та військовими навчаннями, фінансовою допомогою та законодавчою – ухваливши «Акт на підтримку свободи в Україні» у 2014 р. Зважаючи на гарантії безпеки, які було надано Україні у 1994 р. та у зв'язку з їх порушенням, наша держава мала право розраховувати на підтримку, яку їй змогли надати США. Враховуючи той факт, що членство у ЄС не можливе за умови розгортання збройних конфліктів на території держави-претендента, американська підтримка стала вкрай доречною в процесі подолання кризи, майбутньої відбудови України та продовження її євроінтеграційного шляху.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ролі та місця США в європейських інтеграційних процесах у період президентства Б. Обами, автор дійшов таких висновків:

1. Теоретично-ідейні основи інтеграційних процесів на території Європи мають глибокі витоки і беруть початок ще у роботах європейських філософів. У ретроспективі увагу було зосереджено на дослідженні інтеграційних процесів, які розпочалися у середині ХХ ст. з метою подолання наслідків Другої світової війни, зміцнення миру та економічного процвітання в Європі. Як зазначають американські дослідники, Сполучені Штати доклали значних зусиль для того, щоб прискорити початок об'єднання Європи. Разом з тим, всупереч характеристиці європейської інтеграції як «американського проекту», автор дійшов висновку, що початок інтеграційних зрушень був лише питанням часу, адже головними «локомотивами» інтеграції виступали європейські держави, зокрема Франція та Німеччина. Західна Європа – єдина по своїй суті завдяки спільній історії та цінностей, переплетінню культур і приналежності до єдиного цивілізаційного простору її народів. Саме тому створення спільного наддержавного об'єднання, яке було б здатне підняти конкурентоспроможність кожного учасника і забезпечити загальний добробут (на засадах утилітаризму), стало ініціативою, яку підтримала більшість населення Європи.

Теоретичні основи інтеграції та засади об'єднання Європи пройшли еволюційний шлях від класичних теорій реалізму та федералізму із закликом до створення «Сполучених Штатів Європи» до сучасних диференційованих моделей, які можуть значно спросити процес набуття членства в ЄС. Вивчення документально-джерельної бази, теоретичних напрацювань, монографій та наукових публікацій, дало підстави стверджувати, що європейська інтеграція є предметом дослідження та дискусій по обидві

сторони Атлантики з огляду на історично-обумовлений діалектичний взаємозв'язок євроінтеграційних процесів та трансатлантичних відносин. Власне, одним з факторів успішності євроінтеграційних процесів стала саме трансатлантична співпраця зі Сполученими Штатами, які від самого початку намагалися контролювати процес європейської консолідації, керуючись концепцією глобального лідерства. Разом із тим, еволюція інтеграційного процесу змусила США на початку XXI ст. та надалі переглянути власні підходи та вибудовувати зовнішню політику з урахуванням вагомості ЄС.

2. Під час дослідження було встановлено, що передісторія сучасних трансатлантичних відносин сягає першої половини XX ст. та обумовлена такими факторами: необхідність відновлення повоєнної Європи; першочергові наміри США розширити зону впливу та зміцнити позиції в європейському регіоні; створення НАТО як інструменту американського впливу на західноєвропейські уряди; потреба США у сильному союзнику в протистоянні радянській загрозі; укладання «Великої трансатлантичної угоди»; готовність країн Західної Європи до тісної співпраці з США (яка першочергово вибудовувалася на засадах консумеризму).

Визначено діалектичний взаємозв'язок між процесами європейської інтеграції та розбудовою трансатлантичних відносин. Доведено, що моніторинг та спроби контролювати міждержавні відносини та процеси регіоналізації у Європі були підґрунтям зовнішньополітичних ініціатив більшості американських адміністрацій не залежно від основних векторів їх зовнішньополітичної діяльності. Протягом історії інтеграційних перетворень, Європа залишалася простором для реалізації концепції світового лідерства США, зокрема за президенства Б. Обами після періоду «трансатлантичного розколу». Окрім того, ставлення до консолідованої Європи з боку Сполучених Штатів мало дуалістичний характер та балансувало на межі підтримки євроінтеграційних процесів, з огляду на потребу у сильному атлантичному союзнику, та відсторонення від європейських справ для уникнення надмірного посилення єдиної Європи та її перетворення на

рівноцінного конкурента. Разом із тим, з'ясовано, що США не полишали Європу поза увагою та протягом всієї історії трансатлантичних відносин брали участь у вирішенні європейських питань прямо або опосередковано. Еволюція трансатлантичного партнерства мала хвилеподібний характер з піднесеннями та спадами у міжнародних обмінах, проте після кожного послаблення американсько-європейської співпраці наступав період відновлення взаємної зацікавленості.

3. У процесі вивчення європейського напряму зовнішньої політики адміністрації Б. Обами констатовано відсутність результативних зрушень у американсько-європейському співробітництві. Сполучені Штати підтримувалина рівні достатньому для того, щоб зосередити увагу на інших регіонах. Аналогічно до Р. Ніксона, Б. Обама надав перевагу АТР та був готовий «перезавантажити» відносини з Російською Федерацією. Разом із тим, на противагу своїм попередникам, він не мав наміру нівелювали значення європейського вектору зовнішньої політики, про що свідчать його гучні європейські промови та заклики до спільної розбудови мирного і безпечного майбутнього. Однак, від початку свого президентства, Б. Обама нагадав світові про ключовий принцип зовнішньої політики США: право одноосібних рішень і дій у разі загрози національній безпеці.

Строк другої каденції Б. Обами характеризується пожвавленням трансатлантичного діалогу. Декларативність європейської політики США змінилася діями та фактичною участю у європейських справах. У п'ятому розділі Стратегії національної безпеки 2015 р. було зафіксовано наміри США зміцнювати «непохитний альянс» з Європою, що черговий раз підтверджує тенденцію до поновлення проєвропейської політики США після секвентивних періодів її послаблення. Проте, всупереч періодичній зміні зовнішньополітичних орієнтирів Б. Обами, трансатлантичний діалог за період його президентства можна було назвати досить стабільним.

У контексті концепції світового лідерства, визначено, що Стратегія національного оновлення та глобального лідерства Б. Обами або Стратегія

національної безпеки 2010 р., у якій зазначається, що США залишаються єдиною світовою наддержавою наочно демонструє, що незважаючи на контекстуальну відмову від гегемоністичних амбіцій на користь більш досяжного статусу світового лідера, США не змінюють принципів самоідентифікації, укорінених ще з XVIII–XIX ст. У даному підході закладено одну з причин поступового відходу європейців від всеосяжної співпраці зі Сполученими Штатами та фактичного послаблення трансатлантичного діалогу, в тому числі, за президентства Б. Обами. Євроінтеграційні процеси, які по своїй суті, зорієнтовані на потреби європейців, є ідейно протилежними американському світобаченню. Засади колективної ухвали рішень йдуть всупереч намірам США відповідати одноосібно на загрози національній безпеці. Такі глибинні розбіжності пояснюють причини декларативності значної кількості трансатлантичних ініціатив і послаблення фактичного співробітництва. Разом з тим, виявлено відсутність у ЄС дієвої альтернативи системі трансатлантичного діалогу та НАТО, що спонукало європейських партнерів розглядати варіанти поглиблення інтеграційних процесів в рамках європейсько-американських відносин.

4. У ході дослідження охарактеризовано специфіку економічного трансатлантичного партнерства та визначено, що американський чинник відігравав консолідувальну роль у процесах євроінтеграції. Загальна тенденція до послаблення трансатлантичних відносин у політичному сенсі не справила суттєвого впливу на практичний розвиток торгівельно-інвестиційних обмінів між США та ЄС. Трансатлантичний ринок закріпив за собою статус найбільш масштабної, впливової та перспективної економічної та стратегічної глобальної кооперації, яка характеризується виробленням більше 50 % вартості світового ВВП, акумулюванням до 3/4 світових фінансів і 30 % світової торгівлі.

Незважаючи на те, що період перебування при владі Б. Обами не відзначився результативністю у створенні нових економічних організацій або

інститутів, через які США могли б активно впливати на політику ЄС, інституційне врегулювання американсько-європейських відносин, яке попередньо дійшло логічного завершення у 2007 р. шляхом створенням Трансатлантичної економічної ради, було продовжене саме в період його другої каденції. У 2013 р. було розпочато переговори щодо укладання безпрецедентної угоди з ТТІП, метою якої є максимальна лібералізація трансатлантичної торгівлі та відкриття ринків для більш ефективного товарообігу. Переговори щодо ТТІП стали найвагомішим інтеграційним проектом для країн ЄС за час президентства Б. Обами. Поглиблення співпраці між членами ЄС у процесі генерування кращого варіанту угоди для європейських партнерів і перспективи консолідації з метою інтеграції до єдиного ринку мали сприяти зміцненню ціннісних основ демократичного розвитку, підвищенню рівня глобальної безпеки, захисту геополітичних позицій на противагу конкурентам та перерозподілу акцентів на користь енергетичного партнерства. Синхронізація економічних систем США та ЄС може надати нового імпульсу подальшим інтеграційним процесам в межах регіону. Для країн ЄС ТТІП має стати шансом для спільного із США закріплення єдиних підходів до розвитку ринку праці, утвердження загальноприйнятих екологічних стандартів та систем захисту споживачів. Таким чином, американський фактор набуває протекційного характеру для ЄС. З 2016 р. переговори щодо ТТІП призупинено, однак є підстави припустити можливість їх латентного продовження, враховуючи той факт, що раніше невдоволення суспільства було викликане саме утаємниченням подробиць переговорного процесу. Тож, після протестів анти-ТТІП груп (які формували упереджене ставлення до ТТІП у населення) у ряді європейських країн, зокрема, у Німеччині, переговори могли бути продовжено латентно до моменту попереднього узгодження сторінами позицій.

5. Доведено, що американський фактор у процесах військово-оборонної інтеграції з 1990-х рр. має тенденцію до послаблення, яка залишилася без змін за перебування Б. Обами на посаді президента США.

Участь у НАТО не задовольняє потреби всіх європейських членів Альянсу, що змушує їх відмовлятися від частини обов'язків та відповідальності. З точки зору Сполучених Штатів, така позиція свідчить про бажання отримувати переваги від членства в Альянсі та гарантії безпеки без надмірних витрат. Показники до 2017 р. свідчать про скорочення національної участі держав в структурах НАТО. Натомість, реалізовані ініціативи в рамках СПБО, розширення повноважень Європейської комісії у сфері безпеки та оборони й затвердження посади Високого представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки засвідчили стійкі наміри європейців на власний розсуд формувати ЄПБО без прямої участі та консультацій США. Наміри створити власні збройні сили ЄС з початку 2010-х рр. викликали занепокоєння США, оскільки Вашингтон так і не зміг визначитися чи може він за таких обставин сприймати ЄС виключно як союзника. Разом із тим, зовнішня оборонна політика обох центрів має розвиватися узгоджено заради уникнення непорозумінь всередині системи, зважаючи на специфіку обох структур, адже ЄС втілює ідею інтеграції та співпраці на політичних та економічних засадах, в той час, як НАТО від початку створення функціонував як військово-оборонний блок. Виконуючи першочергові завдання і консолідуючи зусилля, обидві організації зможуть працювати більш ефективно та досягти кращих результатів, діючи у природніх для себе сферах. Однак, такий підхід буде можливим за умови остаточного визнання Сполученими Штатами права європейських партнерів на власні рішення з огляду на можливості та національні пріоритети, а держав ЄС – того факту, що військова консолідація в перевірених і дієвих структурах НАТО на даний час є гідним варіантом для співпраці заради колективної безпеки.

6. Розглянуто економічний аспект українсько-американської співпраці. Встановлено, що двосторонні відносини США та України закріплено у основоположному документі – Хартії про стратегічне партнерство 2008 р. До кінця 2013 р. адміністрація Б. Обами не розглядала

відносини з Україною як складову європейського зовнішньополітичного вектора. Проте, від початку російсько-українського конфлікту, Сполучені Штати переглянули зовнішньополітичні настанови щодо України. У складних обставинах політичних трансформацій, подій Революції гідності, та початку АТО, Україна вимушено стала реципієнтом зарубіжної допомоги США, які надали у період з 2014 по 2016 рр. фінансову підтримку у розмірі $ 600 млн. У 2014 р. Конгрес США ухвалив «Акту на підтримку свободи в Україні», тим самим задокументувавши офіційну позицію щодо ситуації в Україні та забезпечивши її подальшою фінансовою допомогою для придбання необхідного обладнання і зброї. Адміністрація Б. Обами визнала євроінтеграційний курс нашої держави, вважаючи, що лише самостійна та сильна Україна зможе стати одним із гарантів стабільності і добробуту у регіоні. З цією метою Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) продовжує реалізовувати проекти, які було розпочато ще за період президентства Б. Обами, з метою оздоровлення економічного клімату в Україні та адаптації її законодавства до стандартів ЄС. Підтримка адміністрації Б. Обами стала чинником стабілізування ситуації та наблизила початок виходу України з політико-економічної для подальших кроків в євроінтеграційному напрямі.

7. Висвітлено специфіку українсько-американського військово-оборонного співробітництва у новітній час. Даний аспект двосторонніх відносин розвивається у взаємозалежності з економічним співробітництвом між США та Україною. У контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави та протистоянні викликам суверенітету і територіальній цілісності, Сполучені Штати стали партнером України у подоланні військових викликів та запобіганні ескалації конфлікту на Сході України, представляючи фактор стримування. Проте, визначено, що протягом першої каденції Б. Обами, американська адміністрація розглядала Україну як предмет угоди про розмежування сфер впливу з огляду на «перезавантаження» відносин з РФ.

Разом із тим, події Революції гідності змусили США переглянути попередні плани. Залишаючись однією з держав, які у рамках Будапештського меморандуму запевняли Україну у протекції її територіальної цілісності, Сполучені Штати, не змогли завадити окупації Криму та початку гібридної війни на Сході України. Суперечливим видалося питання щодо надання Україні летального озброєння. Б. Обама виступив проти даного рішення остерігаючись, що зброя може потрапити до супротивника і стати додатковим фактором загрози. Проте, Сполучені Штати солідарно з країнами Європи ввели режим санкцій проти РФ, який було подовжено з 2016 р. Також, допомога була надана у вигляді нелетального озброєння, військових консультацій та проведення навчань у 2015 р. Підтримка США сприяла відносному стабілізуванню ситуації на Сході України та запобіганню подальшій ескалації конфлікта на території нашої держави.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Безп’ятчук Ж. ЄС і США засудили силові методи дії проти мирного Євромайдану // Радіо свобода : офіційна сторінка. 2013. 11 грудня. URL : https://www.radiosvoboda.org/a/25197802.html. Переглянуто 16 травня 2018
2. Бжезінський З. Стратегічне бачення: америка і криза світової влади. (Перекл. з англійської Г. Лелів). Львів : Літопис, 2012. 168 с.
3. Гетьманчук А. Нова зовнішня політика України: погляди аналітиків. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2010. 59 с.
4. Гетьманчук А., Згурець С., Міхненко А., Пилявець О. Україна в системі протиракетної оборони НАТО : pro et contra. Київ : Інститут світової політики, 2011. 124 с.
5. Дискусія в Інституті світової політики з послом США в Україні Джоном Теффтом // Інститут світової політики : офіційна сторінка. 2010. 25 червня. URL : http://iwp.org.ua/news/tse-spekulyatsiya-shho-ssha-vtratyly-interes-do-ukrayiny/
6. Економічний розвиток // USAID : офіційна сторінка. URL : https://www.usaid.gov/uk/ukraine/economic-growth
7. МИД РФ : Россия обеспокоена контактами США по ПРО // Росбалт : официальная страница. 2011. 15 октября. URL : http://www.rosbalt.ru/main/2009/10/15/680752.html
8. Незважаючи на зростання оборонних витрат серед членів НАТО, загальний бюджет Альянсу скоротився // ZN.UA : офіційна сторінка. 2015. 22 червня. URL : https://dt.ua/WORLD/nezvazhayuchi-na-zrostannya-oboronnih-vitrat-sered-chleniv-nato-zagalniy-byudzhet-alyansu-skorotivsya-176678_.html
9. Олександров О. Аналіз підходів до оборонного будівництва позаблокових країн (за досвідом Швеції, Австрії та Фінляндії). Аналітична записка //

Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України : офіційна сторінка. 2011. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/458/

10. Порошенко прокоментував інформацію про продаж української зброї за кордон // Коментарі : офіційна сторінка. 2014. 19 жовтня. URL : http://ua.comments.ua/politics/243050-poroshenko-prokomentuvav-informatsiyu-pro.html
11. Порошенко : Завдання - увійти до Топ-5 найбільших експортерів зброї у світі // Українська правда : офіційна сторінка. 2015. 11 травня. URL : https://www.pravda.com.ua/news/2015/05/11/7067484/?attempt=1
12. Посол США : угода про асоціацію збільшить американські інвестиції в Україну // Українська правда : офіційна сторінка. 2013. 30 серпня. URL : https://www.pravda.com.ua/news/2013/08/30/6996982/
13. Постанова Верховної Ради «Про заяву Верховної Ради України про надання Україні реальних гарантій безпеки» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 39. С. 519.
14. Пріоритети українсько-американського співробітництва (Дорожня карта), 1 квітня 2008 року // Верховна Рада України : офіційна сторінка. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_132
15. Ракеты «Искандер» под Калининградом нейтрализуют ПРО США – Медведев // РИА-Новости : официальная страница. 2008. 15 ноября. URL : https://ria.ru/politics/20081105/154424323.html
16. Сенатори США дозволили поставки летального озброєння Україні // Українська правда : офіційна сторінка. 2015. 19 червня. URL : http://www.pravda.com.ua/news/2015/06/19/7071719/
17. США і ЄС засуджують насильство на Майдані // ВВС : офіційна сторінка. 2013. 30 листопада. URL : http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131129_eu_reaction_or
18. Трансатлантичне торговельно-інвестиційне партнерство : нові виклики, старі суперечності. Київ : Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна», 2015. 15 с.

19. Угода про асоціацію між Україною та ЄС // Міністерство закордонних справ України : офіційна сторінка. URL : http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association
20. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014) // Верховна Рада України : офіційна сторінка. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011?test=XX7MfyrCSgky0r1IZiLSy/hoHI4qcs80msh8Ie6
21. Ударные силы НАТО будут готовы к задачам с 2016 года // Європейська правда : офіційна сторінка. 2015. 25 июня. URL : https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2015/06/25/7035261/view_print
22. Фонд виплачуватиме Україні $ 17,5 млрд протягом чотирьох років // ТСН : офіційна сторінка. 2015. 11 березня. URL : http://tsn.ua/groshi/pershiy-transh-kreditu-mvf-skladatime-5-milyardiv-414706.html
23. Франція завершила бойову місію в Афганістані // Військова панорама : офіційна сторінка. 2012. 22 листопада. URL : http://wartime.org.ua/4259-francya-zavershila-boyovu-msyu-v-afganstan.html
24. Хандогій В. Україна-США : 20 років стратегічного партнерства (1996–2016) // Агора. 2016. Випуск 17. С. 36–40.
25. Члени НАТО скоротили оборонні бюджети в 2015 році, попри конфлікт // Європейська правда : офіційна сторінка. 2015. 22 червня. URL : https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/06/22/7035099/
26. Address given by Henry A. Kissinger (New York, 23 April 1973) // The University of Luxembourg's Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE) : The official website. URL : https://www.cvce.eu/content/publication/2002/9/30/dec472e3-9dff-4c06-ad8d-d3fab7e13f9f/publishable_en.pdf
27. Address given by Jacques Chirac to the Bundestag entitled Our Europe (Berlin, 27 June 2000) // The University of Luxembourg's CVCE : The official website.

URL : https://www.cvce.eu/content/publication/2005/1/20/6a747c46-88db-47ec-bc8c-55c8b161f4dc/publishable_en.pdf

28. Address to the Nation on the Nuclear Test Ban Treaty, 26 July 1963 // John F. Kennedy Presidential Library and Museum : The official website. URL : https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/ZNOo49DpRUa-kMetjWmSyg.aspx
29. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the United States of America for Cooperation on the Uses of Atomic Energy for Mutual Defence Purposes, Washington, 3 July 1958 (The Agreement entered into force on August 4, 1958) // UK Treaties Online : The official website. URL : http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1958/ts0041.pdf
30. Ahearn R. J. U.S.-EU trade and economic relations: Key policy issues for the 112th Congress. Washington, D. C.: Congressional Research Service, 2012. January 19. 19 p.
31. Albright M. K. «The Right Balance Will Secure Nato's Future», Financial Times, December 7, 1998 // From St-Malo to Nice. European defence: core documents / M. Rutten. Paris: Institute for Security Studies, Western European Union, 2001. 239 p.
32. Annual message to the Congress on the State of the Union, 2 February 1953 // The American Presidency Project : The official website. URL : http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=9829
33. Armitage R. L., Nye J. S. CSIS commission on smart power: A smarter, more secure America. Washington, D. C.: Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2007. 83 p.
34. Barack Obama praises EU's Lisbon treaty agreement // The Telegraph : The official website. 2009. November 3. URL : https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/6497213/Barack-Obama-praises-EUs-Lisbon-treaty-agreement.html
35. Benchmarking 2017: European competitiveness and Industry // European Round Table of Industrialists : The official website. 46 p. URL : http://ert-

industry-benchmarking.eu/wp-content/uploads/2017/12/ERT-Stats_ Benchmarking-2017_4web_21122017hyperlinksgroupedBookmarks.pdf

36. Bindi F. U.S. and new world order: Why Ukraine is not a national interest and ISIS (and Russia) are // The Huffington Post : The official website. 2015. April 19. URL : https://www.huffingtonpost.com/federiga-bindi/the-us-new-world-order-wh_b_6697710.html
37. Budd C. US-EU relations after Lisbon: reviving transatlantic cooperation // SR003. IDEAS reports - special reports / N. Kitchen. (Ed.). London, UK: LSE IDEAS, London School of Economics and Political Science, 2010. URL : http://eprints.lse.ac.uk/43586/1/Obama%20nation_US-EU%20relations %20after%20Lisbon(lsero).pdf
38. Budiman A., Manevich D. Few see EU as world's top economic power despite its relative might // Pew Research Center : The official website. 2017. August 9. URL : http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/08/09/few-see-eu-as-worlds-top-economic-power-despite-its-relative-might/
39. Burbaki V. Should Russia accept «Brzezinski's plan»? (II) // Strategic Culture : The official website. 2011. November 4. URL : https://www.strategic-culture.org/news/2011/11/04/should-russia-accept-brzezinski-plan-ii.html
40. Burgess J. W. Volume 1: Sovereignty and liberty. In Political science and comparative constitutional law. Boston: Ginn & Co, 1890-1891. 337 p.
41. Burghardt G. The European Union's transatlantic relationship. Belgium: Department of EU International Relations and Diplomacy Studies, 2006. 25 p.
42. Bush G. W. President discusses American and European alliance in Belgium. (Brussels, 21 February 2005) // U.S. Department of State, Archive [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/42518.htm
43. Chicago Summit Declaration, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago, 20 May 2012 // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. URL : https://www.nato.int /cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en

44. Churchill W. Speech delivered at the University of Zurich, 19 September 1946 // Council of Europe [Офіційна сторінка Ради Європи]. URL : https://rm.coe.int/16806981f3
45. Cipoletti T. J., Dalton M., Schaus J. The FY 2016 budget : The defense impact. Geopolitical risk of budget shortfalls. Washington, D. C. : CSIS, 2015. February 3. 17 p.
46. Clinton B. Remarks to multinational audience of future leaders of Europe. (Brussels, 9 January 1994) // U.S. Diplomatic Mission to Germany [Офіційна сторінка Дипломатичної місії США у Німеччині]. URL : http://usa.usembassy.de/etexts/ga6-940109.htm
47. Clinton H. R. Remarks at Euro-Atlantic security community initiative and keynote session (Munich, 4 February 2012) // U.S. Department of State, Archive [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/02/183326.htm
48. Commissioner Štefan Füle signed today a Memorandum of Understanding on the National Indicative Programme for Ukraine // Europa.eu [Офіційна сторінка ЄС]. Brussels. 2011. March 2. URL : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-250_en.htm?locale=en
49. Congressional budget justification. Fiscal Year 2018. Washington, D. C. : Department of State, Foreign Operations, and Related Programs, 2018. 400 p.
50. Consolidated text of the EU treaties as amended by the Treaty of Lisabon. London : Foreign and Commonwealth Office, 2008. 336 p.
51. Council decides on EU military operation in support of humanitarian assistance operations in Libya // Brussels, Council of the European Union [Офіційна сторінка Ради ЄС]. 2011. April 1. URL : https://www.consilium.europa.eu /uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/121237.pdf
52. De Gaulle Ch. EU speech (press conference by President de Gaulle, Paris, 14 January 1963) // The University of Luxembourg's CVCE : The official website. URL : https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/5b5d0d35-4266-49bc-b770-b24826858e1f/publishable_en.pdf

53. De Young K., Jaffe G. NATO runs short on some munitions in Libya // The Washington Post : The official website. 2011. April 15. URL : http://articles.washingtonpost.com/2011-04-15/world/35231577_1_nato-officials-cluster-bombs-munitions-in-civilian-areas
54. Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance issued by the heads of state and government participating in the meeting of the North Atlantic Council («The London Declaration») (London, 6 July 1990) // The University of Luxembourg's CVCE : The official website. URL : http://www.cvce.eu/en/obj/the_london_declaration_on_a_transformed_north_atlantic_alliance_6_july_1990-en-9c5fa86b-12a0-4f59-ad90-e69503ef6036.html
55. Declaration on Atlantic Relations issued by the North Atlantic Council «The Ottawa Declaration» (Brussels, 26 June 1974) // The University of Luxembourg's CVCE : The official website. URL : https://www.cvce.eu/en/obj/the_ottawa_declaration_19_june_1974-en-f346514e-080b-4053-a25d-abfd0e3d4f26.html
56. Defence expenditures of NATO countries (2009–2016). Belgique, Bruxelles : NATO Public Diplomacy Devision, 2016 // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. URL : https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160704_160704-pr2016-116.pdf
57. Di Richard O. Interview detail // Farnesina, Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale [Офіційна сторінка Міністерства закордонних справ Італії]. 2009. November 15. URL : https://www.esteri.it/mae/en/sala_stampa/interviste/2009/11/20091116_postlisbonatimesonline.htm
58. Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Counsil // Official Journal of the European Union : The official website. 2009. July 20. URL : http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:216:0076:0136:en:PDF
59. Draft Tripartite Reply to Soviet Note of March 31, 1954, Approved by the Foreign Ministers of the United Kingdom, United States, and France, April 22,

1954 / Foreign Relations of the United States, 1952–1954. Western European Security. Vol. V. Part 1 // United States Department of State, Office of the Historian, Bureau of Public Affairs [Офіційна сторінка Державного Департаменту США].
URL : https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v05p1/d262

60. Dreyer I. The politics of TTIP in Europe : In the shadow of th e ageing German voter // Cato Institute : The official website. 2015. URL : https://www.cato.org/publications/cato-online-forum/politics-ttip-europe-shadow-ageing-german-voter
61. Eisenhower administration. Regular volumes: 1952–1954, 1955–1957, 1958–1960 // United States Department of State, Office of the Historian, Bureau of Public Affairs [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://history.state.gov/historicaldocuments/eisenhower
62. Eisenhower D. D. Eisenhower Doctrine, 5 January 1957 // Eisenhower Presidential Library, Museum & Boyhood Home : The official website. URL : https://www.eisenhower.archives.gov/education/bsa/citizenship_merit_badge/speeches_national_historical_importance/eisenhower_doctrine.pdf
63. Eisenhower D. D. Letter to the Chairman of the Joint Committee on Atomic Energy on the Proposed Agreement for Cooperation with NATO on Atomic Information, 13 April 1955 // The American Presidency Project : The official website. URL : https://www.presidency.ucsb.edu/documents/letter-the-chairman-the-joint-committee-atomic-energy-the-proposed-agreement-for
64. Eisenhower D. D. State of the Union Addresses, 2 February 1953 // URL : http://www.infoplease.com/t/hist/state-of-the-union/165.html
65. EUISS yearbook of European security. Paris : European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2015. 238 p.
66. EU-NATO Declaration on ESDP, 16 December 2002 // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. URL : https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19544.htm

67. European Commission backs new transatlantic marketplace // Europa.eu [Офіційна сторінка ЄС]. Brussels. 1998. March 11. URL : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-98-237_en.htm?locale=en
68. European Defense Community Treaty. Message from the President of the United States transmitting the Convention on Relations between the Three Powers and the Federal Republic of Germany (Bonn, 26 May 1952) and a Protocol to the North-Atlantic Treaty (Paris 27 May 1952) // University of Pittsburgh, Archive of European Integration : The official website. URL : http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf
69. EU-U.S. Declaration: Initiative to enhance transatlantic economic integration and growth (Washington, 20 June 2005). Brussels: European Parliament Press, 2005. 12 p.
70. EU-US Declaration on Strengthening our Economic Partnership. Brussels: European Commission, 26 June 2004. 2 p.
71. EU-US summit, Madrid, 3 December 1995 : the New Transatlantic Agenda and the Joint EU-US Action Plan // State Watch Bulletin : The official website. 1996. Vol. 6. № 1. URL : http://www.statewatch.org/news/2008/aug/eu-usa-nta-1995.pdf
72. EU-US Summit: Fact sheet on High-Level Working Group on Jobs and Growth. Washington, 28 November 2011. MEMO/11/843 // European Comission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. URL : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/november/tradoc_148387.pdf
73. EU-USA Relations // EU Facts. 2012. September 3. URL : http://www.civitas.org.uk/eufacts/FSEXR/EX7.htm
74. Executive order - Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2014. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation

75. Fact sheet: European Reassurance Initiative and other U.S. efforts in support of NATO allies and partners // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2014. June 3. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/03/fact-sheet-european-reassurance-initiative-and-other-us-efforts-support-
76. Fact sheet : U.S. support and reassurance initiatives for the Baltics and Central Europe // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2014. September 3. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/03/fact-sheet-us-support-and-reassurance-initiatives-baltics-and-central-eu
77. Fact sheet : U.S. support for Ukraine // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2014. September 18. URL : https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/09/18/fact-sheet-us-support-ukraine
78. Fergusson I. F. Trade Promotion Authority (TPA) and the Role of Congress in trade policy. Washington, D. C.: Congressional Research Service, 2015. June 15. 28 p.
79. Fergusson I. F., Beth R. S. Trade Promotion Authority (TPA) : Frequently asked questions. Washington, D. C.: Congressional Research Service, 2015. July 2. 37 p.
80. Final Report High Level Working Group on Jobs and Growth, 11 February 2013 // European Comission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. URL : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/february/tradoc_150519.pdf
81. Final Report of the Future of Europe Group of the Foreign Ministers of Austria, Belgium, Denmark, France, Italy, Germany, Luxembourg, the Netherlands, Poland, Portugal and Spain, 17 September 2012 // Center for European Reform [Офіційна сторінка Центру європейських реформ]. URL : http://www.cer.eu/sites/default/files/westerwelle_report_sept12.pdf
82. Financial and economic data relating to NATO defence // Belgique, Bruxelles: NATO Public Diplomacy Devision. [Офіційна сторінка НАТО]. 2012. URL :

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf

83. Financial and Economic Data Relating to NATO Defence // Belgique, Bruxelles : NATO Public Diplomacy Devision. [Офіційна сторінка НАТО]. 2015. URL : https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_06/20150622_PR_CP_2015_093-v2.pdf
84. Fiscal year 2016 budget request // United States Department of Defense [Офіційна сторінка Департаменту оборони США]. 2015. URL : http://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2016/FY2016_Budget_Request_Overview_Book.pdf
85. Fischer J. From confederacy to federation – Thoughts on the finality of European integration. Berlin : Humboldt University, 2000. May 12. 15 p.
86. Ford G. Interview with European journalists, 23 May 1975 // The American Presidency Project : The official website. URL : http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=4934
87. Fox B. TTIP by end of 2015, EU leaders pledge // Brussels, EUobserver : The official website. 2014. December 19. URL : https://euobserver.com/news/127005
88. Freedom for Russia and Emerging Eurasian Democracies and Open Markets Support Act // The Office of the Law Revision Counsel : The official website. URL : http://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title22/chapter67&edition=prelim
89. Free trade agreements (FTA) // Embassy of Ukraine in the United States of America [Офіційна сторінка Посольства України в США]. URL : http://usa.mfa.gov.ua/en/about-ukraine/economic-cooperation/trade-agreements
90. Gates R. M. The Security and Defense Agenda (Future of NATO), Brussels, Belgium, 10 June 2011 // U.S. Department of Defence [Офіційна сторінка Департаменту оборони США]. URL : http://archive.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581

91. Geo-economics: Seven challenges to globalization. Report // World Economic Forum : The official website. 2015. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_Geo-economics_7_Challenges_Globalization_2015_report.pdf
92. Global trends 2015 : A dialogue about the future with nongovernment experts. Washington, D. C. : National Foreign Intelligence Board, 2000. 98 p.
93. Global trends 2020 : Mapping the global future. Washington, D. C. : The National Intelligence Council, 2004. 123 p.
94. Global trends 2025 : A transformed world. Washington, D. C. : The Superintendent of Documents, US Government Printing Office, 2008. 120 p.
95. Global trends 2030 : Alternative worlds. Washington, D. C. : The National Intelligence Council, 2012. 166 p.
96. Gucht K. Trade after crisis: What is Europe's global role? // Brussels : European Commission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. 2011. March 1. URL : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/march/tradoc_147607.pdf
97. Hamilton D. S. (Ed.). Shoulder to shoulder : Forging a strategic U.S.-EU partnership. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2010. 364 p.
98. Hamilton D. S. (Ed.). The geopolitics of TTIP : Repositioning the transatlantic relationship for a changing world. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2014. 206 p.
99. Hamilton D. S., Quinlan J. P. The transatlantic economy 2011 : Annual survey of jobs, trade and investment between the United States and Europe. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2011. 189 p.
100. Hamilton D. S., Quinlan J. P. The transatlantic economy 2013 : Annual survey of jobs, trade and investment between the United States and Europe. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2013. Vol. 1. 52 p.
101. Hamilton D. S., Quinlan J. P. The transatlantic economy 2014 : Annual survey of jobs, trade and investment between the United States and Europe. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2014. Vol. 1. 48 p.

102. Hamilton D. S., Quinlan J. P. The transatlantic economy 2015 : Annual survey of jobs, trade and investment between the United States and Europe. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2015. 112 p.

103. Hamilton D. S., Quinlan J. P. The transatlantic economy 2016 : Annual survey of jobs, trade and investment between the United States and Europe. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2016. 108 p.

104. Hamilton D. S., Quinlan J. P. The transatlantic economy 2017 : Annual survey of jobs, trade and investment between the United States and Europe. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2017. 112 p.

105. Hamilton D. S., Quinlan J. P. The transatlantic economy 2018 : Annual survey of jobs, trade and investment between the United States and Europe. Washington, D. C. : Center for Transatlantic Relations, 2018. 163 p.

106. Hobbes T. Leviathan or the matter, forme, & power of a common-wealth ecclesiasticall and civill. London : printed for Andrew Crooke, at the Green Dragon in St. Pauls Church-yard, 1651. 445 p.

107. Inaugural Address of President John F. Kennedy, Washington, D. C., 20 January 1961 // John F. Kennedy Presidential Library and Museum : The official website. URL : https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/Ready-Reference/JFK-Quotations/Inaugural-Address.aspx

108. Interim Report to Leaders from the Co-Chairs EU-U.S. by High Level Working Group on Jobs and Growth, 19 June 2012 // European Comission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. URL : http://trade.ec.europa.eu/ doclib/docs/2012/june/tradoc_149557.pdf

109. James K. The quiet march toward a common European army // Deutsche Welle : The official website. 2008. May 8. URL : http://www.dw.com/en/the-quiet-march-toward-a-common-european-army/a-3323736

110. Janse K. A. Is Europe outperforming the US? // World Economic Forum : The official website. 2015. October 30. URL : https://www.weforum.org/ agenda/2015/10/ is-europe-outperforming-the-us/

111. Johnson L. B. Annual Message to the Congress on the State of the Union, 4 January 1965 // The American Presidency Project by Gerhard Peters and John T. Woolley : The official website. URL : http://www.presidency.ucsb.edu /ws/?pid=26907

112. Joint Declaration on European Defense (Saint-Malo, 3-4 December 1998) // The University of Luxembourg's CVCE : The official website. URL : https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf

113. Kamen A. Hungary's Viktor Orban has no appetite for democracy // Washington Post : The official website. 2011. October 14. URL : https://www.washingtonpost.com/politics/hungarys-viktor-orban-has-no-appetite-for-democracy/2011/10/11/gIQAfIJaiL_story.html?utm_term=.edfae 120dd1b

114. Kant I. Toward Perpetual Peace : A Philosophical Sketch. London: George Allen & Unwin LTD, 1795. 218 p.

115. Kirchberg Declaration. Luxembourg: the WEU Council of Ministers, 9 May 1994 // The University of Luxembourg's CVCE : The official website. URL : http://www.weu.int/documents/940509en.pdf

116. Lay J. S. A Report to the National Security Counsil by the Executive Secretary on Basic National Security Policy (Washington, 30 October 1953) // The Federation of American Scientists : The official website. URL : https://fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf

117. Locke J. A Letter Concerning Toleration. Translated by William Popple. 1689. 45 p. // Mc Master University : The official website. URL: https://socialsciences.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/locke/toleration.pdf

118. Lowell A. L. The colonial expansion of the United States // Atlantic Monthly: A Magazine of Literature, Science, Art, and Politics. 1899. Vol. LXXXIII. № CCCCXCVI. p. 145-154.

119. Lucas N. J., McInnis K. J. The 2015 National Security Strategy : Authorities, changes, issues for Congress. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2016. April 5. 26 p.

120. Madrid European Council. 15 and 16 December 1995. Presidency conclusions // European Parliament [Офіційний сайт Європейського Парламенту]. URL : http://www.europarl.europa.eu/summits/mad1_en.htm

121. Mahony H. Germany speaks out in favour of European army // Euobserver : The official website. 2010. February 8. URL : https://euobserver.com /news/29426

122. Malmström C. The Geopolitical aspect of TTIP. EP Brussels - ALDE hearing on TTIP, 3 June 2015 // European Comission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/june /tradoc_153511.pdf

123. Meeting of the Foreign Affairs Ministers and Ministers of Defence of France, Germany, Italy, Poland and Spain // Paris : French Ministry of Foreign Affairs and International Development : The official website. 2012. November 15. URL : http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/121114_Outcome_ proposal_Final.pdf

124. Mix D. The United States and Europe : Current issues. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2015. February 3. 22 p.

125. Morelli V.L. Ukraine : Current issues and U.S. policy. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2016. February 22. 31 p.

126. Morelli V. L. Ukraine : Current issues and U.S. policy. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2017. January 3. 50 p.

127. National Security Strategy. Washington, D. C. : The White House, 2010. 60 p.

128. National Security Strategy. Washington, D. C. : The White House, 2015. 35 p.

129. NATO’s Readiness Action Plan // NATO : Public Diplomacy Division (PDD) – Press & Media Section [Офіційна сторінка НАТО]. 2014.

URL : https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-facstsheet-rap-en.pdf

130. Nine-Power Conference at London, September 28 – October 3, 1954. Editorial Note. Foreign Relations of the United States, 952–1954, Western European Security. Vol. V. Part 2. // United States Department of State, Office of the Historian, Bureau of Public Affairs [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v05p2/d367

131. Nobel secretary regrets Obama peace prize // BBC : The official website. 2015. September 17. URL : https://www.bbc.com/news/world-europe-34277960

132. Nomination of Hillary R. Clinton to be Secretary of State. Hearing before the Committee on Foreign Relations. United States, One Hundred Eleventh Congress, First Session. January 13, 2009. Washington, D. C. : U.S. Government Printing Office, 2010. 244 p.

133. Nomination of John. F. Kerry to be Secretary of State. Hearing before the Committee on Foreign Relations. United States, One Hundred Eleventh Congress, First Session. January 24, 2013. Washington, D. C. : U.S. Government Printing Office, 2014. 202 p.

134. Nominations before the Senate Armed Services Committee, First session, 113th Congress, January 31; February 12, 14, 28; April 11; July 18, 25, 30; September 19; October 10, 2013. Washington, D. C. : U.S. Government Printing Office, 2014. 1499 p.

135. Number of military personnel in NATO countries in 2017 // Statista : The official website. URL : https://www.statista.com/statistics/584286/number-of-military-personnel-in-nato-countries/

136. Nye J. S. Soft power: The means to success in world politics. New York, N. Y. : Public Affairs, 2004. 191 p.

137. Obama B. H. «The war we need to win», delivered 1 August 2007, the Woodrow Wilson Intl. Center for Scholars, Washington, D.C. // American

Rhetoric : The official website. URL : https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobamawilsoncenter.htm

138. Obama B. H. Nobel lecture // Oslo, the Nobel Prize Organization : The official website. 2010. December 10. URL : http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/obama-lecture_en.html

139. Obama's Speech in Berlin // The New York Times : The official website. 2008. July 24. URL : https://www.nytimes.com/2008/07/24/us/politics/24text-obama.html

140. Obama's Speech in Prague, 5 April 2009 // URL : https://pgs.ca/wp-content/uploads/2009/05/obama-prague-speech-apr-09.pdf

141. Paris Agreements 23 October 1954 I. Four Power Conference (Paris, 23 October 1954) // The Organization of Collective Self-Defence : The official website. URL : http://www.fransamaltingvongeusau.com/documents/dl2/h2/2.2.5.pdf

142. Pentagon will allocate $ 150 million to Ukraine for defense // ПРОголовне : офіційна сторінка. 2017. March 10. URL : http://progolovne.com.ua/en/pentagon-vydelit-ukraine-150-mln-dlya-oborony/

143. Phillips M. President Barack Obama's inaugural address // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. 2009. January 21. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address

144. Protests in Germany against transatlantic TTIP and Ceta trade deals // BBC : The official website. 2016. September 17. URL : http://www.bbc.com/news/world-europe-37396796

145. Public papers of the Presidents of the United States, Barack Obama, 2010 (In two books), Book I – January 1 to June 30, 2010. Washington, D. C. : United States Government Printing Office, 2013. 1054 p.

146. Public papers of the Presidents of the United States, Jimmy Carter, 1978 (In two books), Book II – June 30 to December 31, 1978. Washington D. C. : United States Government Printing Office, 1979. 2386 p.

147. Reagan R. Address to members of the British Parliament, 8 June 1982 // The American Presidency Project by Gerhard Peters and John T. Woolley : The official website. URL : http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=42614

148. Remarks by President Obama at Strasbourg Town Hall // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2009. April 3. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-strasbourg-town-hall

149. Remarks by President Obama in Address to the People of Europe // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2016. April 25. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/04/25/remarks-president-obama-address-people-europe

150. Remarks by President Obama, President Tusk of the European Council, and President Juncker of the European Commission after U.S.-EU Meeting // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2016. July 8. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/07/08/remarks-president-obama-president-tusk-european-council-and-president

151. Remarks by the President in the State of the Union Address, U.S. Capitol, Washington, D.C. // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2013. February 12. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/02/12/remarks-president-state-union-address

152. Remarks by the President Obama and Prime Minister Cameron in joint press conference, 22 April 2016 // The White House, Office of the Press Secretary [Офіційна сторінка Президента США]. 2016. April 22. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/04/22/remarks-president-obama-and-prime-minister-cameron-joint-press

153. Remarks with European Commission President Manuel Barroso at meeting with European Commission fellows / Remarks by Secretary of State John Kerry. Brussels, Belgium : Berlaymont Building. 2013. April 22 // U.S.

Department of State, Archive [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2013/04/207849.htm

154. Report of the 15th round of negotiations for the Tranatlantic Trade and Investment Partnership // European Comission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. 2016. October. URL : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/october/tradoc_155027.pdf

155. Rice C. Remarks at the State Department Correspondents Association's Inaugural Newsmaker Breakfast. Washington, D. C. : Fairmont Hotel. 2006. January 5 // U.S. Department of State, Archive [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2006/58725.htm

156. Rice C. U.S. should help Ukraine protect itself // Interfax-Ukraine : The official website. 2016. March 14. URL : https://en.interfax.com.ua/news/general/330550.html

157. Rousseau J.-J. Du contrat social, ou principes du droit politoque. Chapitre VI. In Collection complète des oeuvres, Genève, 1780–1789. Vol. 1. № 4. URL : https://www.rousseauonline.ch/pdf/rousseauonline-0004.pdf

158. Rusk D. Telegram from the Department of State to the Mission to the North Atlantic Treaty Organization and European Regional Organizations, Washington, 30 December 1961 // United States Department of State, Office of the Historian, Bureau of Public Affairs [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v13/d122

159. Russell D. A. Ukraine and its relations with the United States // Commission on Security and Cooperation in Europe [Офіційна сторінка Комісії з безпеки та співробітництва в Європі]. 2010. March 16. URL : https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/TESTIMONY.Russell.pdf

160. Siddons A. Ukraine: U.S. expands aid to train regular army troops // The New York Times : The official website. 2015. July 24. URL :

https://www.nytimes.com/2015/07/25/world/europe/ukraine-us-expands-aid-to-train-regular-army-troops.html?_r=0

161. Single European Act. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1986 // University of Pittsburgh, Archive of European Integration : The official website. URL : http://aei.pitt.edu/8582/1/8582.pdf

162. Spillius A. Hillary Clinton promises new foreign policy approach // The Telegraph : The official website. 2009. January 13. URL : https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/4229917/Hillary-Clinton-promises-new-foreign-policy-approach.html

163. Stark H., Fischer S. Brzezinski on Russia «We are already in a Cold War» // Spiegel Online : The official website. 2015. July 2. URL : http://www.spiegel.de/ international/world/interview-with-zbigniew-brzezinski-on-russia-and-ukraine-a-1041795.html

164. Stoltenberg J. NATO: a unique Alliance with a clear course // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. 2014. October 29. URL : https://www.nato.int/ cps/fr/natohq/opinions_114179.htm

165. Strasbourg/ Kehl Summit Declaration // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. 2009. April 4. URL : https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease

166. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation, adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 2010 // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. 11 p. URL : https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf

167. Strong J. Our country: Its possible future and its present crisis. New York, N. Y. : The Baker and Taylor Co, 1885. 262 p.

168. «The Chance for Peace» Address delivered before the American society of newspaper editors, 16 April 1953 // Eisenhower Presidential Library, Museum & Boyhood Home : The official website. URL : https://www.eisenhower. archives.gov/all_about_ike/speeches/chance_for_peace.pdf

169. The European Model Company Act (EMCA). Draft // USAID, Центр комерційного права : офіційна сторінка. 2015. 431 p. URL : http://commerciallaw.com.ua/attachments/article/96/Final%20Draft%20EMCA%20Code.pdf

170. The French Nuclear Weapon Program: Scientific Intelligence report. USA : Central Intelligence Agency, 1959. November 13. 10 p.

171. The Lisbon Treaty: Implications for the United States // The Illinois Business Law Journal (IBLJ) : The official website. 2009. November 3. URL : https://publish.illinois.edu/illinoisblj/2009/11/03/the-lisbon-treaty-implications-for-the-united-states/

172. The National Security Strategy of the United States of America. Washington, D. C. : The White House, 2002. 35 p.

173. The New Transatlantic Agenda // European Union External Action [Офіційний сайт ЄС]. URL : http://eeas.europa.eu/archives/docs/us/docs/new_transatlantic_agenda_en.pdf

174. The Nobel Peace Prize for 2009 // Oslo, The Nobel Prize Organization : The official website. 2009. October 9. URL : https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/press.html

175. The Treaty of Rome, 25 March 1957 // University of Freiburg : The official website. URL : http://www.gleichstellung.uni-freiburg.de/dokumente/treaty-of-rome

176. The VJTF completes its training in Poland // Madrid, Departamento de Comunicación del Ejército de Tierra [Офіційна сторінка Міністерства оборони Іспанії]. 2016. June 9. URL : http://www.ejercito.mde.es/en/ejercicios/2016_vjtf16/noticias/010_vjtf_finaliza_adiestramiento_polonia.html

177. Tindemans L. Report on European Union. Bulletin of the European Communities. Supplement 1/76 // University of Pittsburgh, Archive of European Integration : The official website. URL: http://aei.pitt.edu/942/1/political_tindemans_report.pdf

178. Towards a strategic vision for the transatlantic market. Fourth report // Transatlantic Policy Network : The official website. 2011. URL : http://www.tpnonline.org/WP/wp-content/uploads/2013/09/TPN_Report_ Towards_a_Strategic_Vision_For_the_Transatlantic_Market_October_ 2011.pdf

179. Trade and Investment Barriers Report 2014. Brussels : European Commission, 2014. 11 p.

180. Transatlantic Declaration on EC-US Relations, 1990 // European Parliament [Офіційний сайт Європейського Парламенту]. URL : http://www.europarl. europa.eu/cmsdata/124320/trans_declaration_90_en.pdf

181. Transatlantic Economic Partnership 1998 // European Union External Action [Офіційний сайт ЄС]. URL : http://eeas.europa.eu/archives/docs/us/docs/ trans_econ_partner_11_98_en.pdf

182. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and Certain Releted Acts. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1997. 148 p.

183. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union. 2007. Vol. 50. December 17. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:2007:306:TOC

184. Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // Official Journal of the European Communities. 2002. December. URL : http://www.proyectos.cchs.csic.es/euroconstitution/library/historic%20documents/Nice/Treaty%20of%20Nice_consolidadted%20versions.pdf

185. Treaty on European Union. Brussels, Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1992. 260 p.

186. Trigona A. S. 30th anniversary of neutral Malta // Timesofmalta.com : The official website. 2010. September 15. URL : http://www.timesofmalta.com/ articles/view/20100915/local/30th-anniversary-of-neutral-malta.326944

187. Ukraine Freedom Support Act of 2014. Public Law 113–272, 113th Congress. // Congress.gov [Офіційна сторінка Конгресу США]. URL : https://www.congress.gov/113/plaws/publ272/PLAW-113publ272.pdf

188. United States Barriers to Trade and Investment Report for 2008. Brussels: European Commission, 2009. July. 90 p.

189. United States-Ukraine Charter on Strategic Partnership. Bureau of European and Eurasian Affairs, 19 December 2008 // U.S. Department of State [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://www.state.gov/p/eur/rls/or/142231.htm

190. US-EU Transatlantic Economic Council Joint Statement, 17 December 2010, Washington, D.C. // European Parliament [Офіційний сайт Європейського Парламенту]. URL : http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/122894/att_20110531ATT20536-6701506122253928689.pdf

191. Van Rompuy H. Europe on the world stage. Speech at Chatham House. London, 31 May 2012 // Brussels, Council of the European Union [Офіційна сторінка Ради ЄС]. URL : http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/130552.pdf

192. Welt C. Ukraine : Background and U.S. policy. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2017. November 1. 22 p.

193. Woehrel S. Ukraine : Current issues and U.S. policy. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2009. August 13. 20 p.

194. Woehrel S. Ukraine : Current issues and U.S. policy. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2011. May 12. 14 p.

195. Woehrel S. Ukraine : Current issues and U.S. policy. Washington, D. C. : Congressional Research Service, 2013. May 24. 17 p.

196. Woehrel S. Ukraine : Current issues and U.S. policy. Washington, D. C. : Congressional Research Service. 2015. February 12. 21 p.

197. Zbigniew Brzezinski receives Jury du Prix Tocqueville Prize, October 14, 2011 // Washington, D. C. : CSIS [Офіційна сторінка Центру стратегічних та

міжнародних досліджень]. URL : https://www.csis.org/analysis/zbigniew-brzezinski-receives-jury-du-prix-tocqueville-prize

198. 2010, the European Year for combating poverty and social exclusion // European Comission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. URL : http://ec.europa.eu/employment_social/2010againstpoverty/extranet/About_the_Year/factsheet_EY2010_en.pdf

Література

199. Арах М. Европейский Союз. Видение политического объединения. Москва : Экономика, 1998. 223 с.

200. Бесараба О. Сучасні виклики європейській безпеці // Людина і політика. 2001. № 3. С. 103–108.

201. Булатова Е. В. Развитие межрегионального сотрудничества как основы интеграции // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций : региональный аспект: сборник научных трудов. Донецк : ДонНУ, 2004. С. 120–123.

202. Булик М. В., Афанасьєва Я. С. Роль розвідки в зовнішній політиці США // Гілея : науковий вісник. 2014. Вип. 80. С. 335–338.

203. Булик М. В. Поняття «європейської інтеграції» та «європеїзація» у сучасній науковій думці // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу. 2011. URL : http://istfak-mgu.at.ua/publ/procesi_regionalizaciji_ta_globalizaciji_jak_dominanta_svitovogo_rozvitku/ponjattja_evropejska_integracija_ta_evropejizacija_u_suchasnij_naukovij_dumci/1-1-0-18

204. Булык М. В., Гаврилова Н. В. Европейская безопасность в контексте сирийского и украинского кризисов // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. 2016. № 16. С. 168–178.

205. Васильєва М. О. Зарубіжна допомога уряду США Україні: мотивація і результати // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Випуск 107 (Частина ІІ). С.10–20.

206. Гальчинський А. Європа і США: геополітичне суперництво (Дзеркало тижня. 2002. №44) // Національний інститут стратегічних досліджень України : офіційна сторінка. URL : http://old.niss.gov.ua/Evrointeg/ ekonom.htm

207. Глущенко Ю. Н. Состояние, проблемы и перспективы сотрудничества США и ЕС в экономической сфере // Проблемы национальной стратегии. 2011. №4 (9). С. 146–161.

208. Головань О. О. Можливості поглиблення співробітництва США та ЄС і роль України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 120 (1). С. 162–172.

209. Головань О. О. Еволюція зовнішньої політики США на початку XXI століття [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2015. 202 с.

210. Грицяк І., Хоменко О. Основні концепції диференційованої європейської інтеграції // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління». 2009. № 2. С. 200–210.

211. Давыдов А. Политика против экономики: экономические связи США со странами Евросоюза // Россия и Америка в XXI веке. 2014. № 2. URL : http://www.rusus.ru/?act=read&id=416

212. Дудко І. Д. Сучасна система міжнародних відносин: методологічні виміри аналізу // Інституційний репозитарій Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана: офіційна сторінка. 2011. URL : http://www.ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/17417/1/19-22.pdf

213. Дудко І. Формування багатополюсного світу в умовах пост біполярності: прогнози і реалії сучасних міжнародних відносин //

Видавництво ЧНУ імені Петра Могили : офіційна сторінка. URL : http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/44.pdf

214. Журкин В. Европейская оборона: от мифа к реальности. Современная Европа. 2001. № 3. С. 52–65.

215. Иноземцев В., Кузнецова Е. Возращение Европы / В. Иноземцев, Е. Кузнецова. М.: «Интердиалект+», 2002. 164 с.

216. Канцелярук Б. І. Детермінанта нового світового порядку // Розбудова держави. 2000. № 7–12 (97–102). С. 3–7.

217. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції // Політичний менеджмент. 2004. № 6 (9). С. 103–114.

218. Клименко І. В. Трансатлантичне торговельно-інвестиційне партнерство та Україна // Науковий вісник дипломатичної академії України. Серія «Економічні науки». 2015. Вип. 22. Ч. 3. С. 103–112.

219. Коваленко Є. О. Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2008. Вип. 3 С. 210–220.

220. Кондратюк С. Лісабонський договір і формування спільного європейського простору // Віче : офіційна сторінка. 2011. № 2. URL : http://veche.kiev.ua/journal/2374/

221. Копійка В. В. Концепції та доктрини європейської єдності в останній третині XX сторіччя / Копійка В. В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. К., 2002. С. 8–74.

222. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. Київ: Знання, 2009. 751 с.

223. Корба Г. Партія зброї. Ставши потужним конкурентом на світових ринках, Україна нарощує експорт озброєння // Новое Время : офіційна сторінка. 2015. 4 вересня. URL : http://nv.ua/ukr/publications/partija-zbroji-stavshi-potuzhnim-konkurentom-na-svitovih-rinkah-ukrajina-naroshchuje-eksport-ozbrojennja-68414.html

224. Кравченко О. П. Еволюція становлення і перспективи спільної зовнішньої політики ЄС: концептуальний і регулятивний аспекти : дис... канд. політ. наук: 23.00.04. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2007. 206 с.

225. Лакішик Д. М. Американо-Європейські відносини періоду президентства Дж. Буша-молодшого // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2012. Вип. 18 (спец. вип.). С. 125–130.

226. Лакішик Д. М. Еволюція безпекової стратегії США в європейському регіоні // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 120 (Ч. І). С. 73–83.

227. Лакішик Д. М. Німецьке питання наприкінці Другої Світової війни та у повоєнні роки у зовнішній політиці США // Актуальні проблеми всесвітньої історії: конфлікти як складова міжнародних відносин. Збірник наукових праць. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: Фенікс. С. 99–114.

228. Лакішик Д. М., Погорська І. І., Україна–США: асиметрія партнерства початку XXI століття // Зовнішні справи. 2012. № 6. С. 50–53.

229. Лимар М. Військово-оборонна допомога США Україні за президентства Б. Обами: до дискурсу щодо надання летальної зброї // Наукові праці: науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. Вип. 285. Т. 297. С. 93–98.

230. Лимар М. Еволюція трансатлантичних відносин на початку XXI століття // Наукові праці : науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Вип. 200. Т. 212. С. 87–91.

231. Лимар М. Економічна складова сучасного трансатлантичного співробітництва // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ, 2015. № 10/1 (126). серпень. С. 32–37.

232. Лимар М. Європейський вектор зовнішньої політики адміністрації Б. Обами // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 112. Т. 8 (серпень). С. 131–137.

233. Лимар М. Теоретико-методологічні підходи до вивчення концепту Європи та євро інтеграційних процесів // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ, 2015. Вип. 100 (9). С. 299–303.

234. Лимар М. Формування СПБО ЄС в контексті співпраці з НАТО як інструментом зовнішньополітичного впливу США // Наукові праці : науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 248. Т. 260. С. 106–110.

235. Лозовицький О. С. Зміцнення міжнародної безпеки – геополітичний імператив державної стратегії Франції // Всеукраїнська експертна мережа : офіційна сторінка. 2008. 28 березня. URL : http://www.experts.in.ua/ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=27097

236. Ломтев А. Эволюция характера мирового порядка и внешнеполитических стратегий его формирования в американской политической науке. [Текст] : дис. ... к. полит. наук : 23.00.01. Москва, 2011. 186 с.

237. Львова О. Ідейні засади європейської інтеграції // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2008. Т. 82. С. 50–53.

238. Макаренко Є. А. Ризики і перспективи політичної безпеки адміністрації США в умовах «перезавантаження» // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. вип. 94. ч. 1. С. 11–15.

239. Маниліч М., Штерма Т. Угода про асоціацію між Україною та ЄС : переваги та виклики // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 12. С. 14–17.

240. Марущак М. Й. Історія дипломатичних відносин у XX сторіччі. Вінниця : Нова Книга, 2008. 368 с.

241. Матвєєва О. Політика глобального лідерства США за президенства Барака Обами // Зовнішні справи : офіційна сторінка. 2015. Квітень.

URL : http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/politika-globalnogo-liderstva-ssha-za-prezidenstva-ba/

242. Матола В. Експорт української зброї супроводжується постійними скандалами // Тиждень : офіційна сторінка. 2012. 28 червня. URL : http://tyzhden.ua/News/53872

243. Мацепуро Д., Жидков А. Трансатлантические отношения: в поисках сбалансированного сотрудничества // Известия АГУ (Алтайского государственного университета) : официальная страница. 2012. № 4–2 (76). С. 256–260.

244. Международные отношения : социологические подходы / под ред. П. А. Цыганкова. Москва, 1998. 320 с.

245. Мерніков Г. «Перезавантаження» відносин США та РФ : наслідки для України // Стратегічні пріоритети. 2010. №4 (17). С. 130–138.

246. Миронова М. А. Трансформація відносин Європейського Союзу та США в постбіполярний період. [Текст] : дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київ, 2007. 194 с.

247. Мішин О. Роль Європейського Союзу у врегулюванні кризи в Республіці Малі // Центр Украино-Африканских исследований : офіційна сторінка. 2013. 20 листопада. URL : http://cuar.in.ua/cuar/Mali/2014/Islamist.htm

248. Мовчан В. Трансатлантична зона вільної торгівлі. Виклики та можливості для України // Українська правда : офіційна сторінка. URL : http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/07/27/7036267/

249. Омельченко А. Ідейна база євроінтеграційних процесів середини XX століття // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університу. 2012. Вип. XXXII. С. 341–346.

250. Орієнтири виборця. К.: Міленіум, 2002. 308 с.

251. Павлюк М. Позиція США щодо політики ЄС у сфері безпеки та оборони // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство: збірник матеріалів II міжнародної науково-

практичної конференції. (м. Львів, 15 травня 2015 року). Частина 2. С. 211–214.

252. Палагнюк Ю. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції : державно-управлінський аспект // Публічне адміністрування : теорія та практика. 2013. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_7

253. Панарин А. Агенты глобализма. Глава III : Американский глобализм. Москва, 2000 // URL : http://www.patriotica.ru/books/panar_agents/part1_3.html

254. Панченко Г. «Трансатлантична тріщина» у відносинах між США та ЄС на початку XXI ст. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 6 (241). Ч. 1. С. 63–69.

255. Погорська І. І. США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу : монографія. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. Київ : Грамота, 2009. 502 с.

256. Погорська І., Лакішик Д. Зовнішня політика адміністрації Б. Обами в контексті американського глобального лідерства // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. Київ: КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 179–192.

257. Приходько О. В. Формирование европейской политики администрации Б. Обамы // «США-Канада». 2010. № 5. С. 23–38.

258. Ратніков М.І. Європейська політика США в контексті політичних трансформацій у ЄС [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2013. 203 с.

259. Рябоштан Є. В. Політико-інституційні механізми формування спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Львів, 2011. 226 с.

260. Седляр Ю. О. Ітеграційні процеси в Європі у XX ст. : ідейні засади та механізми реалізації / Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ, 2007 // Видавництво ЧНУ імені Петра Могили : офіційна сторінка. URL : http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/3/39.pdf

261. Седляр Ю. О. Формування спільної європейської політики у галузі безпеки та оборони (1945–2014 рр.) // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія : Історичні науки. 2016. № 1. С. 91–98.

262. Сидорук Т. В. Лісабонський договір : зміни та нововведення в інституційному устрої і праві ЄС // Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України : офіційна сторінка. Проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. URL : http://vmv.kymu.edu.ua/v/10/08.htm

263. Современная мировая политика : Прикладной анализ. Отв. ред. А. Д. Богатуров. Москва : Аспект Пресс, 2009. 588 с.

264. США и Европа: перспективы взаимоотношений на рубеж евеков / под ред. А. И. Уткина. М. : Наука, 2000. 192 с.

265. Техау Я. Великая трансатлантическая сделка // Pro et Contra. 2012. Январь–апрель. С. 33–42.

266. Тихоненко І. В. Стратегія національної безпеки США як інструмент підтримки глобального лідерства та міжнародного порядку за адміністрації Б. Обами та Д. Трампа // Політичне життя. 2018. Вип. 1. С. 158–163.

267. Трибрат В. «Мягкая безопасность» по Джозефу Наю // Международные процессы : официальная страница. Январь–апрель 2005. Том 3. Номер 1(7). URL : http://www.intertrends.ru/seventh/014.htm

268. Тригуб П. М. Проблема ПРО у Східній Європі в російсько-американських відносинах // Наукові праці. Серія : Історія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. Вип. 195. Т. 207. С. 63–68.

269. Тригуб П. М., Тригуб О. П. Євроінтеграційний процес в Україні в перший рік президентства В. Януковича : здобутки і перспективи // Наукові праці. Серія : Історія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Вип. 142. Т. 154. С. 46–52.

270. Тустанівський Б. Емпірична оцінка потенціалу поглиблення трансатлантичної торговельної співпраці // Інноваційна економіка. 2013. № 9 (47). С. 25–31.

271. Тустанівський Б. Зовнішньоторговельні відносини між ЄС і США [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 08.00.02. Львів, 2012. 266 с.

272. Тустанівський Б. Обґрунтування потенціалу поглиблення трансатлантичної торгової інтеграції // Ефективна економіка : офіційна сторінка. 2012. № 10. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1450

273. Тюшка А. «Четверта опора» Європейського Союзу : мілітаризація розпочинається // Юридичний журнал. 2007. № 1. С. 21–28.

274. Уткин А. И. Американская империя. М. : Изд-во Эксмо, 2003. 736 с.

275. Фесенко М. Перспективи збереження лідерства США в постбіполярній міжнародній системі // Американська історія та політика. 2016. № 2. С. 31–37.

276. Філософія інтеграції : монографія / За заг. ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Ващука. Ужгород, 2011. 544 с.

277. Хмель А. Позиція США щодо Brexit (2016-початок 2017 р.) // Емінак: науковий щоквартальник. 2017. № 3 (19) (липень–вересень). Т. 3. 143 с.

278. Худолій А. О. «Перезавантаження» риторики Б. Обами // Збірник наукових праць «Гілея : науковий вісник». 2014. Вип. 82. С. 447–452.

279. Худолій А. О. Америка в постбіполярному світі: інерція політичних стереотипів: [монографія]. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. 128 с.

280. Худолій А. О. Політичні стереотипи у геостратегії США : [монографія]. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. 148 с.

281. Худолій А. О. Публічний дискурс у зовнішньополітичній діяльності президентів США (1945-2012 рр.) [Текст] : дис. ... д. політ. наук : 23.00.04. Острог, 2013. 465 с.

282. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України. К.: Либідь, 2006. 712 с.

283. Шаклеина Т. Лидерство и современный мировой порядок. Международные процессы. 2015. № 4 (43). С. 6–19.

284. Шевчук О. В. Відображення парадигми «національного інтересу» у зовнішньополітичній доктрині Дж. Буша-молодшого // Науковий вісник. Одеса : Одеський державний економічний університет. Науки : економіка, політологія, історія. 2005. № 8 (20). С. 80–90.

285. Шевчук О. В. Зовнішньополітичні пріоритети адміністрації Б. Обами // ЧНУ імені Петра Могили: Наукові праці. Політологія. 2013. Вип. 200. Том 212. С. 9–13.

286. Шергін С., Фесенко М. Трансформація взаємодій міжнародно-політичних акторів в умовах послаблення глобального лідерства США // Науковий вісник дипломатичної академії України. 2009. Вип. 16. С. 346–355.

287. Alexanderscu M. David Mitrany : From federalism to functionalism. Transylvanian review. 2007. Vol. XVI. № 1. P. 20–33.

288. Ambrose Stephen E. Eisenhower : Soldier and President. Simon and Schuster, 2014. 635 p.

289. Auten B. J. Carter’s conversion: The hardening of American defense policy. University of Missouri Press, 2008. 344 p.

290. Aybet G. The Western European Union : International politics between Alliance. Springer, 2000. 316 p.

291. Barber S., Meyer H. Making transatlanti ceconomic relations work // Global Policy. 2011. № 2. Issue 1. P. 106–111.

292. Bauer M. Manufacturing discontent: The rise to power of anti-TTIP groups. Brussels, Belgium : European Centre for International Political Economy (ECIPE), 2016. January. 147 p.

293. Bergmann J., Niemann A. Theories of European integration and their contribution to the study of European foreign policy. Paper prepared for the 8th Pan-European Conference on International Relations, Warsaw 2013. 22 p. //

URL : https://pdfs.semanticscholar.org/3a92/c6ba0f6223d86d561b619aae0e5d7401007c

294. Bertoncini Y. Differentiated integration and the EU: A variable geometry legitimacy. In EU60 : Re-Founding Europe. The Responsibility to Propose. Roma: Istituto Affari Internationali, 2017. 16 p.

295. Bjoern M., Seibert H. Operation EUFOR TCHAD / RCA and the EU's Common Security and Defense Policy. Strategic Studies Institute, 2010. 140 p. // URL : https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB1026.pdf

296. Bonciu F. Transatlantic economic relations and the prospects of a new partnership // Romanian Journal of European Affairs. 2013. № 3. Vol. 13. P. 20–35.

297. Bond I., Corboy D., Courtney W., Haltzel M., Yalowitz K. The greatest challenge to U.S.-European security cooperation today: The Ukraine crisis // The National Interest : The official website. 2014. December 8. URL : http://nationalinterest.org/feature/the-greatest-challenge-us-european-security-cooperation-11803

298. Bratanova E. Legal limits of national defence privilege in the European Union. Bonn: International Center for Conversion (BICC), 2004. 31 p.

299. Britannica Book of the Year 2010. Encyclopaedia Britannica, Inc., 2010. 880 p.

300. Brooke-Holland L. NATO's military response to Russia : November 2016 update. House of Commons Library, 2016. November. 30 p.

301. Buonanno L., Cuglesan N., Henderson K. The new and changing transatlanticism : Politics and policy perspectives. London : Routledge, 2015. 364 p.

302. Buonanno L., Dudek C. M. Opposition to the TTIP in the EU and the US : Implications for the EU's «democratic deficit». Prepared for presentation at the European Union Studies Association, fourteenth Biennial Conference, Boston, March 5–7, 2015 // University of Pittsburgh, Archive of European Integration : The official website. URL : http://aei.pitt.edu/78895/1/Buonanno.Dudek.pdf

303. Caldeira G., Gibson J. The legitimacy of the court of justice in the European Union : Models of institutional support // American Political Science Review. 1995. Vol. 89. № 2. P. 356–376.

304. Cameron F. The European Union as a Model for Regional Integration. New York, N. Y. : Council of Foreign Relations, International Institutions and Global Governance Program, 2010. September. 8 p.

305. Caporaso J. A. Theory and method in study of international integration // International organization. 1971. Vol.25. Issue 2. P. 228–253.

306. Card A. H., Daschle T. A., Alden E., Slaughter M. J. U.S. trade and investment policy. Independent Task Force Report № 67. Council on Foreign Relations, 2011. 134 p.

307. Castaldi R. A federalist framework theory of European integration. Torino: Centro Studi Federalismo, 2007. 90 p.

308. Chollet D. The long game: How Obama defied Washington and redefined America's role in the world. Hachette UK, 2016. 288 p.

309. Coffey L. EU defense integration: Undermining NATO, transatlantic relations, and Europe's security // The Heritage Foundation : The official website. 2013. № 2806. June 6. URL : http://www.heritage.org/research/reports/2013/06/eu-defense-integration-undermining-nato-transatlantic-relations-and-europes-security

310. Coffey L., Kochis D. NATO Summit 2016 : Alliance members must commit to increased defense spending // The Heritage Foundation : The official website. URL : https://www.heritage.org/global-politics/report/nato-summit-2016-alliance-members-must-commit-increased-defense-spending

311. Cohen W. I. The Cambridge history of American foreign relations: Volume 4, America in the age of Soviet power, 1945–1991. Cambridge University Press, 1995. 300 p.

312. Colucci, L. The National Security Doctrines of the American Presidency : How they shape our present and future. Volume 2. California: ABC-CLIO, 2012. 806 p.

313. Cowles M. G., Egan M. The transatlantic relationship and the future global governance // Transworld : The official website. September. 2012. 29 p.

314. Croft A. NATO may revise relationship with Russia through new strategy document // Atlantic Counsil : The official website. 2015. July 6. URL : http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nato-may-revise-relationship-with-russia-through-new-strategy-document

315. Csernatoni R. Four reasons why the EU needs its own military // Atlantic-community.org : The official website. 2014. June 10. URL : http://www.atlantic-community.org/-/four-reasons-why-the-eu-needs-its-own-military

316. Dahrendorf R. A third Europe? Third Jean Monnet lecture. Florenz, 1979. November 26 . 25 p.

317. De Vasconcelos Á., Zaborowski M. (Ed.) The Obama moment : European and American perspectives. Paris: Institute for Security Studies, 2009. 253 p.

318. De Wijk R. European military reform for global partnership // The Washington Quarterly. 2004. vol. 1. P. 197–210.

319. Delahunty R. J. The Bush Doctrine : Can preventive war be justified // Harvard Journal of Law & Public Policy. 2009. Vol. 32. P. 843–866.

320. Dobson A. P. Reagan's strategies and policies : Ideology, pragmatism, loyalties, and management style // Diplomacy & Statecraft. 2016. Vol. 27. Issue 4. P. 746–765.

321. Eilstrup-Sangiovanni M. Debates on European integration. Palgrave Macmillan : Basingstoke, 2006. 528 p.

322. Emerson M. European neighbourhood policy: Strategy or placebo? Working document // Centre for European Policy Studies. 2004. № 215. November. 24 p.

323. Featherstone K., Ginsberg R. H. The United States and the European Union in the 1990s: Partners in transition. Springer, 2016. 310 p.

324. Ferrell R. H. Harry S. Truman : A life. University of Missouri Press, 2013. 520 p.

325. Fischer D. Hidden potential : The V4-US relationship and its current course // Visegrad Fund : The official website. URL : http://www.visegradexperts.eu/data/_uploaded /Finals/Dusan%20Fischer.pdf

326. Frey B. S. A new concept of European federalism. London : LEQS, 2009. 30 p.

327. Friedman G. Obama and the European Union // Geopolitical Future (GPF). 2016. April 27. URL : https://geopoliticalfutures.com/obama-and-the-european-union/

328. Gabel M. Public support for European integration : An empirical test of five theories // The Journal of Politics. 1998. Vol. 60, No. 2. P. 333–354.

329. Gaddis J. L. The tragedy of Cold War history // Foreign Affairs. Vol. 73. № 1 (Jan. - Feb). 1994. P. 142–154.

330. Garamone J. Rumsfeld speaks on missile defense, cooperation // U.S. Department of Defence [Офіційна сторінка Департаменту оборони США]. 2001. February 5. URL : http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=45734

331. Gavin F. J. The myth of flexible response : United States strategy in Europe during the 1960s // The International History Review. 2001. Vol. 23. № 4. P. 847–875.

332. Gehring T. Integrating integration theory : Neo-functionalism and international regimes // Global Society. 1996. Vol. 10. № 3. P. 225–253.

333. Giauque J. G. Grand designs and visions of unity : The Atlantic powers and the reorganization of Western Europe, 1955–1963. The University of North Carolina Press, 2002. 326 p.

334. Glencross A. Altiero Spinelli and the idea of the US Constitution as a model for Europe: The promises and pitfalls of an analogy. Working paper. European University Institute, Robert Schuman Center for Advanced Studies, 2008. January. 21 p.

335. Gomes A. Was EU for Libya an April fool’s joke? // EUobserver : The official website. 2011. July 13. URL : https://euobserver.com/opinion/32624

336. Greene J. R. Gerald Ford : Foreign affairs // University of Virginia, Miller Center : The official website URL : https://millercenter.org/president/ford/foreign-affairs

337. Growiec J. The world technology frontier : What can we learn from the US States? // Oxford Bulletin of Economics and Statistics. 2012. № 75 (6). P. 777–807.

338. Haas E. The uniting of Europe: Political, social, and economical forces, 1950-1957. Original ed. : 1958. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2004. 552 p.

339. Hang N. Th. Th. US and European integration prior to 1968 // Lithuanian Foreign Policy Review. 2015. Vol. 33. Issue 1. P. 83–109.

340. Hill Ch., Smith K. E. European foreign policy : Key documents. USA, Canada : Routledge, 2000. 500 p.

341. Hoffman S. Reflections on the nation state in Western Europe today // Journal of Common Market Studies. 1982. № 21. Vol. 1. P. 21–38.

342. Holmes J. E. The mood / interest theory of American foreign policy. University Press of Kentucky, 2015. 256 p.

343. Holzinger K., Schimmelfennig F. Differentiated integration in the European Union: Many concepts, sparse theory, few data // Journal of European Public Policy. 2012. Vol. 19. № 2. P. 292–305.

344. Hroch M. Three encounters with Karl W. Deutsch. Sociologický časopis // Czech Sociological Review. 2012. Vol. 48. No. 6. P. 1115–1129.

345. Hunter R. The European security and defense policy : NATO’s companion - or competitor? Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2002. 179 p.

346. Ilievski N. Lj. The concept of political integration : The perspectives of neofunctionalist theory // Journal of Liberty and International Affairs. 2015. Vol. 1. № 1 // URL : http://e-jlia.com/papers/34928593_vol1_num1_pap4.pdf

347. Johnson P. Europe and the Reagan years. Foreign affairs 1988 / 1989. Vol. 68, No. 1. P. 28–38.

348. Kagan R. Of paradise and power: America and Europe in the new world order. New York, N. Y. : Alfred A. Knopf, 2003. 105 p.

349. Kelstrup M., Williams M. International relations theory and the politics of European integration : Power, security and community. Routledge, 2006. 320 p.

350. Kennedy P. The rise and fall of the great powers. Economic change and military conflict from 1500 to 2000. New York, N. Y. : Random House, 1987. 678 p.

351. Khorana S. (Ed.) The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) negotiations between the EU and the USA : Caught between myth and reality? Barcelona : CIDOB edicions, 2015. 106 p.

352. Khorana S., García M. Handbook on the EU and international trade. Edward Elgar Publishing, 2018. 430 p.

353. Koenig N. A differentiated view of differentiated integration. Policy paper. Berlin : Jacques Delors Institut. 2015. July 23. 13 p.

354. Larivé M. Debating European security and defense policy : Understanding the complexity. London : Routledge, 2016. 261 p.

355. Larrabee S., Gordon J., Wilson P. The right stuff. Defense planning challenges for a new century // The National Interest. 2004. № 77. P. 50-58.

356. Larres, K. A companion to Europe since 1945. Hoboken, New Jersey : John Wiley & Sons, 2009. 536 p.

357. Levy C., Roseman M. Three postwar eras in comparison : Western Europe 1918–1945–1989. Springer, 2001. 306 p.

358. Ludlow N. P. The real years of Europe? : US-West European relations during the Ford administration // Journal of Cold War studies. 2013. Vol. 15. Issue 3. P. 136-161.

359. Lundestad G. The United States and Western Europe since 1945 : From «Empire» by invitation to transatlantic drift. Oxford University Press, 2005. 344 p.

360. Lymar M. The European Defense Policy : The U.S. Impact and the Scopes of Partnership // European Journal of Scientific Research, 2015. Vol. 1 (11). Vol. III. January–June. P. 415-421.

361. Lymar M. The Institutional Background of the U.S.-EU Relations: The American Influence in the Context of the Economic Cooperation // Yale Review of Education and Science 2015. Vol. 1 (16). Vol. V. January–June. P. 346-353.

362. Lymar M. The U.S.-Ukrainian economic relations under Barack Obama in the context of European integration // Evropský Politický a Právní Diskurz. 2017. Vol. 4 (4). P. 64–70.

363. Lymar M. The United States and European Integration in Documents: From Eisenhower to Obama // Evropský Politický a Právní Diskurz. 2018. Vol. 5 (6). P. 19-24.

364. Madison J. B. Abolishing the taboo : President Eisenhower and the permissible use of nuclear weapons for national security [Text] : diss. ... Ph.D.. Manhattan, 2008. 313 p.

365. Mahan E. R., Larsen J. A. (Eds). Evolution of the Secretary of Defense in the era of massive retaliation Charles Wilson, Neil McElroy, and Thomas Gates 1953–1961. Cold War Foreign Policy Series. Special Study 3. Washington, D. C. : Historical Office of the Office of the Secretary of Defense, September 2012. 31 p.

366. Malamud A. Theories of regional integration and the origins of Mercosur / In M. T. Franca Filho, L. Lixinsky & M.B. Olmos. (Eds). The law of MERCOSUR (pp. 9–27). Oxford: Hart Publishing, 2010. 503 p.

367. Marcus J. Adjustment, recrimination : Franco-US relations and the new world disorder // The Washington Quarterly. 1998. Spring. P. 17–31.

368. Martin G. J. General de Gaulle’s Cold War : Challenging American hegemony, 1963–68. Berghahn Books, 2013. 282 p.

369. Martinico G. A multi-speed EU? An institutional and legal assessment. Roma : Istituto Affari Internationali, 2017. 24 p.

370. Marynina S. Impact of the European Union trade policy o ninternational trade // Світове господарство та міжнародні економічні відносини. 2014. № 1 (151). С. 36–42.

371. Medynskyi I. U.S. military assistance to Ukraine under Obama and beyond // Avгора. 2016. Вип. 16. Лютий. С. 11–15.

372. Milward A. S. Politics and purposes in fifty years of European integration // Journal of European Integration History. 2014. № 1. Vol. 20. P. 43–48.

373. Mirzadegan A. Nixon's folly: The White House and the 1970s oil price crisis // The Yale Historical Review : An Undergraduate Publications. 2016. Vol. 5. Issue 2. P. 40–57.

374. Mitrany D. A working peace system: An argument for the functional development of international organization (London, 1943) / M. Eilstrup-Sangiovanni. (Ed.). Debates on European integration: A reader (pp. 43–67). UK : Macmillan Education, 2006. 528 p.

375. Moravcsik A. Charles de Gaulle and Europe: The new revisionism // Journal of Cold War Studies. Vol. 14. No. 1. Winter 2012. P. 53–77.

376. Moravcsik A. Europe without illusions: The Paul-Henri Spaak Lectures, 1994-1999. University Press of America, 2005. 193 p.

377. Moravcsik A. Preferences and power in the European Community : A liberal intergovernmentalist approach // Journal of Common Market Studies. 1993. Vol. 31. № 4. P. 473–524.

378. Moravcsik A. Negotiating the Single European Act: National interests and conventional statecraft in the European Community // International Organization. 1991. Vol. 45. № 1. P. 19-56.

379. NATO leaders: Dwight D. Eisenhower // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. 2016. November 23. URL : https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_137961.htm

380. NATO Response Force // EUROCORPS : The official website. URL : https://www.eurocorps.org/readiness/nato-response-force/

381. NATO Response Force / Very High Readiness Joint Task Force // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. URL : https://shape.nato.int/nato-response-force--very-high-readiness-joint-task-force

382. Nelson A. K. The policy makers. Shaping American foreign policy from 1947 to the present. Rowman & Littlefield Publishers, 2008. 188 p.

383. Nossel S. Smart power // Foreign Affairs : The official website. 2004. March / April. URL: http://www.foreignaffairs.com/articles/59716/suzanne-nossel/smart-power

384. Oliver T., Williams M.J. Special relationships in flux: Brexit and the future of the US-EU and US-UK relationships // International Affairs. 2016. Vol. 92. № 3. P. 547–567.

385. Oxenford M. The evolution of US and European monetary policy after Bretton Woods : A historical overview and lessons for the future. London : Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, 2016. 26 p.

386. Pabst A. (Ed.). The good life in common Europe beyond the crisis of instrumental reason. Venezia : Marcianum Press, 2011. 192 p.

387. Pannier A., and Schmitt O. Institutionalized cooperation and policy convergence in European defense : Lessons from the relations between France, Germany and the UK // European Security. 2014. January. URL : https://warstudiespublications.files.wordpress.com/2014/02/institutionalised-cooperation-and-policy-convergence.pdf

388. Paterson T. G. Kennedy’s questfor victory: American foreign policy, 1961–1963. Oxford University Press, 1989. 432 p.

389. Paterson T. G. (Ed.). Major problems in American foreign policy. Volume 2: Since 1914, D. C. Heath and Co. Lexington, Massachusetts and Toronto, 1978. 525 p.

390. Pauly R. J. Jr. The Ashgate Research Companion to US Foreign Policy. London : Routledge, 2016. 354 p.

391. Pentland C. International theory and european integration. London : Faber and Faber, 1973. 283 p.

392. Pinder J. Altiero Spinelli's European federal odyssey. Brussels, Symposium Altiero SPINELLI – European Federalist, 10 September 2007. 15 p.

393. Ponzano P. The «Spinelli» Treaty of February 1984 // The Federalist Debate : The official website. 2007. № 3. November. URL : http://www.federalist-debate.org/index.php/current/item/282-the-spinelli-treaty-of-february-1984

394. Popoviciu A.-C. David Mitrany and functionalism. The beginning of functionalism // Revista Română de Geografie Politică. 2010. № 1. May. P. 162–172.

395. Priest A. Kennedy, Johnson and NATO : Britain, America and the dynamics of Alliance, 1962-68. London : Routledge, 2006. 238 p.

396. Puccio L. EU-US negotiations on TTIP : A survey of current issues. Brussels: European Parliamentary Research Service, 2015. 34 p.

397. Rachman G. Britain`s European dilemma // The Washington Quarterly. Summer 1998. Vol. 21. № 3. P. 175–190.

398. Reichard M. The EU-NATO relationship : A legal and political perspective. Hampshpire : Ashgate Publishing Company, 2006. 43 p.

399. Reves E. The anatomy of peace. New York and London: Harper & Brothers Publishers, 1946. 293 p.

400. Rhodes M. Obama and the New «New Europe» // Occasional Papers Series, the George C. Marshall European Center for Security Studies. 2012. November. № 23. 16 p.

401. Rosamond B. Theories of European integration. London: Palgrave Macmillan, 2000. 240 p.

402. Roy S., Cooper D., Murphy B. Transatlantic relations and modern diplomacy : An interdisciplinary examination. London : Routledge, 2013. 264 p.

403. Schmitz T. Observing the UPOs : The conception of the European Union as a supranational federal polity. Göttingen : Georg August Universität Göttingen, 2004. 21 p.

404. Schwartz T. A. NATO, Europe, and the Johnson Administration : Alliance politics, political economy, and the beginning of detente, 1963-1969. Vanderbilt University. 53 p. // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. URL : https://www.nato.int/acad/fellow/97-99/schwartz.pdf

405. Segura S. Trade between Ukraine and the USA // The Bleyzer Foundation : The official website. 2015. March. URL: http://www.bleyzerfoundation.org /files/tbf_reports/Trade%20between%20Ukraine%20and%20the%20USA%202 015

406. Spinelli A., Rossi E. For a free and united Europe. A draft manifesto / M. Eilstrup-Sangiovanni. (Ed.). Debates on European integration: A reader (pp. 37–42). UK : Macmillan Education, 2006. 528 p.

407. Staab A. The European Union explained: Institutions, actors, global impact. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2011. 232 p.

408. Standardized Program Structure and Definitions // U.S. Department of State [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL : https://www.state.gov/f/c24132.htm

409. Stone G., Otte T.G. Anglo-French relations since the late eighteenth century. Routledge, 2013. 288 p.

410. Stubb A. A categorization of differentiated integration // Journal of Common Market Studies. 1996. Vol. 34. June. № 2. P. 283–295.

411. Tassinari F. Variable geometries mapping ideas, institutions and power in the wider Europe. Working Document № 254. Brussels: CEPS, 2006. 36 p.

412. The European Union and the United States: Global partners, global responsibilities. Brussels: European Commission, 2006. 42 p.

413. The future of US-EU relations // The Wilson Center : The official website. URL : https://www.wilsoncenter.org/article/the-future-us-eu-relations

414. The GATT years: From Havana to Marrakesh // The WTO [Офіційна сторінка СОТ]. URL : https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm

415. The NATO-EU strategic partnership // NATO [Офіційна сторінка НАТО]. URL : http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf

416. Tilford E. H. President John F. Kennedy's national security legacy // The Center for Vision & Values at Grove City College : The official website. 2013. November 20. URL : http://www.visionandvalues.org/2013/11/president-john-f-kennedys-national-security-legacy/

417. Tocci N., Alcaro R. The transatlantic relationship and future global governance // Transworld : The official website. 2012. September. URL : http://www.transworld-fp7.eu/wp-content/uploads/2012/10/TW_WP_04.pdf

418. Trade, growth and world affairs : COM (2010)612 // European Comission [Офіційна сторінка Європейської Комісії]. 2010. November. URL : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/november/tradoc_146955.pdf

419. Traush G. Consciousness of European identity after 1945 / T. Jansen. (Ed.). Reflections on European identity. European Commission Forward Studies Unit : Working Paper, 1999. P. 21–26.

420. U.S. and France in Indochina, 1950-56 / The Pentagon Papers. Boston : Beacon Press, 1971. P. 179–214 // Mount Holyoke College : The official website. URL : https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/pentagon/pent9.htm

421. Ukraine intelligence & security activities and operations handbook. Volume 1: Strategic Information and Regulations. International Business Publications, USA, 2011. 285 p.

422. Valdés-Ugalde J. L., Duarte F. Saving the homeland : Obama's new smart power security strategy // Voices of Mexico. 2012. Issue 92. P. 97–100.

423. Vastine J. R., Jensen J. B., Lee-Makiyama H. The transatlantic trade and investment partnership : An accident report. Brussels, Belgium : European Centre for International Political Economy (ECIPE), 2015. № 1. 5 p.

424. VJTF Brigade : Road to certification // Spanish Defence Magazine : The official website. 2016. May. URL : http://www.defensa.gob.es/brigada-vjtf/es/prensa/ pdf/160501-RED328-VJTF-Road-to-certification.pdf

425. Weston Ch. Key US foreign policy interests // Aussen Politik. 1997. No 1. Vol. 48. P. 49–57.

426. Why TTIP matters to European business. Brussels : Businesseurop, 2014. April. 12 p.

427. World in 2050. The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities // Pricewaterhouse Coopers LLP : The official website. 2013. January. URL : https://www.pwc.com/it/it/publications/assets/docs/world-2050.pdf

428. Wunderlich J. U. Regionalism, globalisation and international order : Europe and Southeast Asia. Ashgate Publishing, Ltd., 2013. 222 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Хронологія набуття концептуальності моделями диференційованої інтеграції

Рік	Діячі/автори	Модель диференційованої інтеграції
1973	В. Брандт (W. Brandt)	Впровадження радше *функціонального*, аніж конституційного, підходу до питань європейської інтеграції.
1975	Л. Тіндеманс (L. Tindemans)	Застосування принципів концепції «багатошвидкісної Європи» щодо Економічного та монетарного союзу ЄС.
1979	Р. Дарендорф (R. Dahrendorf)	«Карткова Європа» («Europe à la carte») задля захисту спільних інтересів.
1994	В. Шойбле (W. Schäuble) К. Ламерс (K. Lamers)	«Жорстке ядро» з охочих та спроможних держав-членів для подальшої інтеграції в конкретні сфери політики.
1994	Е. Балладюр (É. Balladur)	Модель «концентричних кіл» поєднує три складові: жорстке ядро, політично та економічно менш інтегрований середній рівень, та зовнішнє коло країн, що не є членами ЄС, але мають зв’язки у економічній та безпековій сферах.
2000	Й. Фішер (J. Fischer)	«Центр тяжіння»: авангард з кількох країн, які твердо притримуються європейських ідеалів та мають намір співпрацювати, рухається до

		Європейської Федерації з власним Договором, урядом та парламентом. Усі країни-члени або країни-кандидати можуть приєднатися до авангарду, або наблизитися до нього (у разі дотримання всіх вимог).
2000	Ж. Делор (J. Delors)	«Авангард» з мінімальними інституційними механізмами, що веде до створення Федерації національних держав.
2001	Ж. Ширак (J. Chirac)	«Піонерська група» передбачає поглиблену співпрацю з питань економіки, безпеки, оборони та боротьби зі злочинністю навіть за межами Договору.
2011	Н. Саркозі (N. Sarkozy)	«Двошвидкісна Європа»: поєднання *федеративного* ядра членів Єврозони зі слабшою *конфедеративною* групою держав-нечленів.
2012	А. Меркель (A. Merkel)	«Політичний союз»: двошвидкісна Європа з більш глибокою інтеграцією до Єврозони.
2013	Д. Кемерон (D. Cameron)	«Гнучка інтеграція» передбачає поглиблену економічну та політичну інтеграцію для одних держав і репатріація компетенцій для інших.
2013	М. Рютте (M. Rutte) Й. Дейсселблум (J. Disselbloem)	«Гнучка Європа»: внесення змін до Договору, що передбачатимуть можливість виходу з Шенгену та Єврозони.

2013	Ф. Олланд (F. Hollande)	«Диференційована Європа» з акцентом на посилену співпрацю.
2013 - 2014	«Глінікерська група» («Glienicker Group») / «Айфель група» («Eiffel Group»)	«Євро-Союз»: двошвидкісна Європа з більш глибокою інтеграцією до Єврозони (Євродоговір, економічний уряд, Європарламент).
2015	Е. Летта (E. Letta)	«Двошвидкісна Європа»: концентрація уваги на поглибленій інтеграції до Єврозони з метою збереження членства Великої Британії у ЄС.

Таблиця складена автором на основі таких джерел і літератури [27; 85, p. 14; 353, p. 5].

Додаток Б

Національні контингенти у складі спільних сил НАТО

(кількісні дані наведені у тисячах військових)

Рік / Країна	1995	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2017
Велика Британія	233	201	195	198	191	184	174	166	162	161
Італія	435	314	197	193	192	189	189	183	182	181
Німеччина	348	246	247	235	227	192	184	181	180	179
Туреччина	805	501	495	495	495	495	494	493	493	387
Франція	502	357	239	234	205	219	213	207	-	209

Таблиця складена автором на основі таких джерел [82; 83; 135].

Додаток В

Частка ВВП держав-членів, надана для фінансування НАТО

(2009–2016 рр.)

(інформацію щодо ВВП подано у відсотках)

Рік / Країна	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Велика Британія	2.7	2.7	2.6	2.2	2.3	2.2	2.1	2.21
Греція	3.2	2.6	2.1	2.3	2.2	2.2	2.4	2.38
Естонія	1.8	1.8	1.7	1.9	1.9	2.0	2.0	2.16
Італія	1.4	1.4	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	1.11
Німеччина	1.4	1.4	1.4	1.3	1.2	1.2	1.2	1.19
Польща	1.7	1.8	1.7	1.8	1.7	1.8	2.2	2.0
Туреччина	2.1	1.9	1.9	1.8	1.8	1.7	1.7	1.56
Франція	2.1	2.0	1.9	1.9	1.9	1.8	1.8	1.78

Таблиця складена автором на основі таких джерел [56; 82; 83].

Додаток Г

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Публікації, в яких представлені основні наукові результати дисертації

1. Лимар М. Еволюція трансатлантичних відносин на початку XXI століття // Наукові праці : науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Вип. 200. Т. 212. С. 87–91.
2. Лимар М. Європейський вектор зовнішньої політики адміністрації Б. Обами // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 112. Т. 8 (серпень). С. 131–137.
3. Лимар М. Економічна складова сучасного трансатлантичного співробітництва // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ, 2015. № 10/1 (126). серпень. С. 32–37.
4. Лимар М. Теоретико-методологічні підходи до вивчення концепту Європи та євроінтеграційних процесів // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ, 2015. Вип. 100 (9). С. 299–303.
5. Лимар М. Формування СПБО ЄС в контексті співпраці з НАТО як інструментом зовнішньополітичного впливу США // Наукові праці: науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 248. Т. 260. С. 106–110.
6. Лимар М. Військово-оборонна допомога США Україні за президентства Б. Обами : до дискурсу щодо надання летальної зброї // Наукові праці: науково-методичний журнал. Політологія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. Вип. 285. Т. 297. С. 93–98.

7. Lymar M. The U.S.-Ukrainian economic relations under Barack Obama in the context of European integration // Berostav druzstvo: Evropský Politický a Právní Diskurz. 2017. Vol. 4 (4). P. 64–70.
8. Lymar M. The United States and European integration in documents : From Eisenhower to Obama // Berostav druzstvo : Evropský Politický a Právní Diskurz. 2018. Vol. 5 (6). P. 19–24.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

9. Lymar M. The european defense policy : The U.S. impact and the scopes of partnership // Paris University Press : European Journal of Scientific Research. 2015. Vol. 1 (11). Vol. 3. January-June. P. 415–421.
10. Lymar M. The institutional background of the U.S.-EU relations : The American influence in the context of the economic cooperation // Yale University Press : Yale Review of Education and Science. 2015. Vol. 1 (16). Vol. 5. January–June. P. 346–353.

Додаток Д

Наукова апробація результатів дисертації

1. І Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива» (м. Острог, 17 квітня 2013 р.).
2. Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин та дипломатії (друга половина XX – початок XXI ст.)» (м. Вітебськ, 25–26 квітня 2013 р.).
3. VII Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2013: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі», (м. Ялта, 5–9 червня 2013 р.).
4. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти» (м. Херсон, 27–28 вересня 2013 р.).
5. XVI Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання – 2013. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 11–17 листопада 2013 р.)
6. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації» (м. Львів, 30–31 травня 2014 р.)
7. XVII Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання – 2014. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, листопад 2014 р.).
8. Міжнародна науково-практична конференція «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (м. Одеса, 13–14 березня 2015 р.).

9. II Міжнародна науково-практична конференція «Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство» (м. Львів, 15 травня 2015 р.).
10. Міжнародна наукова конференція «Стратегії партнерства і співробітництва у контексті актуальних проблем всесвітньої історії та міжнародних відносин» (м. Київ, 31 березня 2015 р.).
11. XI Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2017: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 8–11 червня 2017 р.).
12. XII Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2018: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 7–10 червня 2018 р.).
13. XXI Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання – 2018: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 12–17 листопада 2018 р.).